

**Título: JOAN COMORERA I LA REVOLUCIÓ
DEMOCRÀTICA. PENSAMENT POLÍTIC DE
JOAN COMORERA.**

Autor: MIQUEL CAMINAL

Fecha: 01/01/1983

Número: E0065

miquel caminal badia

JOAN COMORERA I LA
REVOLUCIÓ DEMOCRÀTICA

tesi doctoral dirigida per

j.a. gonzález casanova

facultat de
ciències econòmiques

universitat de barcelona, 1983

No em vantaré pas "d'objectivitat". Només crec que tota sinceritat, tot desinterès (i abunden a Espanya en la història del combat socialista) han trobat en mi una immensa simpatia. No he amagat les meves eleccions intel.lectuals, els meus judicis històrics. No encobreixen mai rebuigs sentimentals, condemnes morals a priori. No els trobo ni "ideològics".

Pierre Vilar.

INDEX GENERAL

1ER VOLUM: PRESENTACIÓ, METODOLOGIA I EXPOSICIÓ DE LA TESI

---

1. PRESENTACIÓ	55
2. METODOLOGIA PER A UNA BIOGRAFIA	63
3. EXPOSICIÓ DE LA TESI: CATALANISME I REVOLUCIÓ DEMOCRÀTICA EN LA BIOGRAFIA I PENSAMENT DE JOAN COMORERA	90
4. FONTS, ...	238
4.1. ARXIUS I BIBLIOTEQUES	239
4.2. ENTREVISTES I CORRESPONDÈNCIA	242
4.3. PUBLICACIONS	250
4.4. LLIBRES	259

PRIMERA PART

2ON VOLUM: JOAN COMORERA I LA REVOLUCIÓ DEMOCRÀTICA

CAPÍTOL I. DE LA REFORMA A LA RUPTURA

1. JOAN COMORERA, UN REPUBLICÀ QUE NEIX EN EL REFORMISME I EVOLUCIONA CAP AL SOCIALISME	3
2. INICIACIÓ A LA POLÍTICA PER MITJÀ DEL REPUBLICANISME REFORMISTA	8
3. DEL REFORMISME AL REPUBLICANISME RADICAL DE MARCELINO DOMINGO: JOAN COMORERA EN EL BLOC REPUBLICÀ AUTONOMISTA	16
4. EL PARTIT REPUBLICÀ CATALÀ I ELS ESDE- VENIMENTS DE 1917	26
5. L'INGRÉS A LA FEDERACIÓ CATALANA DEL P.S.O.E.	35
6. L'EXILI A BUENOS AIRES	40
7. LA RELACIÓ DE JOAN COMORERA AMB ELS CERCLES CATALANISTES	50
8. MILITÀNCIA AL PARTIT SOCIALISTA ARGENTÍ	55
9. MACIÀ I VENTURA GASSOL A L'ARGENTINA	69
10. EL COP D'ESTAT D'URIBURU I L'EXPULSIÓ DE JOAN COMORERA DE L'ARGENTINA	72

<u>CAPÍTOL II. JOAN COMORERA I EL MOVIMENT SOCIA-</u>	
<u>LISTA A CATALUNYA (1931-1936) .....</u>	
	80
1. LA CONSOLIDACIÓ DE LA REPÚBLICA I LA INS-	
TITUCIONALITZACIÓ DE L'AUTONOMIA	
1.1. ENTRE EL PARTIT SOCIALISTA ARGENTÍ I LA	
UNIÓ SOCIALISTA DE CATALUNYA	85
1.2. MOVIMENT OBRER I QÜESTIÓ SINDICAL.	
JOAN COMORERA I LA C.N.T.	95
1.3. L'ORGANITZACIÓ DE LA U.S.C. EN	
PARTIT POLÍTIC	113
1.4. LA DEFENSA DE LA REPÚBLICA I LA INSTITU-	
CIONALITZACIÓ DE L'AUTONOMIA. L'ALIANÇA	
AMB L'ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA.....	123
2. A LA RECERCA DE L'ESPAI SOCIALISTA	
2.1. FI DE L'ETAPA COL.LABORACIONISTA. LA	
MINORIA SOCIALISTA AL PARLAMENT	140
2.2. L'ESTRONCAMENT DE LA UNIFICACIÓ SOCIA-	
LISTA: LA UNIÓ SOCIALISTA DE CATALUNYA	
I LA FEDERACIÓ CATALANA DEL P.S.O.E.	154
3. LA DISSOLUCIÓ DE LES CORTS CONSTITUENTS I	
EL FRONT D'ESQUERRES	
3.1. RETORN DE LA U.S.C. AL GOVERN DE LA	
GENERALITAT	196
3.2. LES ELECCIONS MUNICIPALS O L'ENCERT	
DE LA POLÍTICA DE FRONT D'ESQUERRES	215

3.3.	LA U.S.C. I L'ALIANÇA OBRERA	220
3.4.	LA RUPTURA AMB LA U.G.T., DARRER COP AL PROJECTE D'UNIFICACIÓ SO- CIALISTA	236
3.5.	JOAN COMORERA, CONSELLER D'AGRI- CULTURA I ECONOMIA	240
3.6.	LA LLARGA NIT D'OCTUBRE	259
4.	EL FRONT POPULAR I LA REVOLUCIÓ SOCIALISTA, LA INAJORNABLE FORMACIÓ DEL PARTIT REVOLU- CIONARI DE LA CLASSE OBRERA.	
4.1.	EMPRESONAMENT I CONDEMNA, DE "L'URUGUAY" AL PUERTO DE STA. MARIA	285
4.2.	LA U.S.C. DESPRÉS DELS FETS D'OCTUBRE, INTELLECTUALS I OBRERS	291
4.3.	LA UNIFICACIÓ SOCIALISTA I COMUNISTA	306

3ER. VOLUM: JOAN COMORERA I LA REVOLUCIÓ DEMOCRÀTICA

(1936-1939)

CAPÍTOL III. EL P.S.U. DE C. UNA UNIFICACIÓ QUE

LA GUERRA FA ESTABLE

1. REVOLUCIÓ PROLETÀRIA? REVOLUCIÓ POPULAR? REVOLUCIÓ DEMOCRÀTICA?	
1.1. EL P.S.U.C. I EL P.O.U.M. DOS PARTITS, DUES CONCEPCIOS, UNA AMBICIÓ	348
1.2. LA C.N.T. I LA F.A.I. UNA HEGE- MONIA QUE NO ESDEVÉ PODER HEGEMÒNIC	355
1.3. JOSEP TARRADELLAS I EL GOVERN D'UNITAT	381
1.4. JOAN COMORERA I EL GOVERN DE PLENS PODERS	425
1.5. JOAN COMORERA, CONSELLER DE PROVEÏMENTS	449
1.6. LA REVOLUCIÓ POPULAR S'IMPOSA. EL GOVERN DE FRONT POPULAR	464
2. EL P.S.U. DE C. UN PROJECTE POLÍTIC QUE ESDEVÉ HEGEMÒNIC.	
2.1. EL PECAT ORIGINAL DEL P.S.U. DE C.	553
2.2. LA CONFERÈNCIA NACIONAL	603

2.3.	LA REPÚBLICA I CATALUNYA, EL NOU ESTAT DE L'AUTONOMIA	619
2.4.	JOAN COMORERA, CONSELLER D'ECONOMIA	661
2.5.	L'AUTONOMIA HERETADA: LA NOVA ECONOMIA	689
3.	EL P.S.U. DE C. UNA UNIFICACIÓ QUE LA GUERRA HA FET ESTABLE,	
3.1.	RESISTIR ÉS VÈNCER!	693
3.2.	LA CAIGUDA DE CATALUNYA I EL COMITÈ CENTRAL D'ANVERS	723
3.3.	LLIURAMENT D'UN TESTAMENT, L'ES- TADA DE JOAN COMORERA A MOSCÚ	744

4ART. VOLUM: JOAN COMORERA I LA REVOLUCIÓ DEMOCRÀTICA
(1939-1958)

CAPÍTOL IV. LA DESUNIFICACIÓ. JOAN COMORERA:
PROTAGONISTA I VÍCTIMA.

JOAN COMORERA, UNA ESTALINISTA EN MANS DE L'ESTALINISME	766
1. EL P.S.U. DE C. SECCIÓ CATALANA DE LA INTERNACIONAL COMUNISTA.	
1.1. LA GUERRA INTERIMPERIALISTA I LA GUERRA JUSTA	775
1.2. LA DEFENSA DE LA U.R.S.S. I EL P.S.U. DE C. HOMOGENEÏTZACIÓ O ALINEAMENT? BOLXEVITZACIÓ O DEPURACIÓ?	824
1.3. JOAN COMORERA I LA QÜESTIÓ NACIONAL	874
1.4. FRANCO I FALANGE SÓN LA GUERRA!	890
1.5. LA DISSOLUCIÓ DE LA INTERNACIONAL COMUNISTA. EL P.S.U. DE C. UN ORFE QUE NO VOL PARE ADOPTIU	956
2. DOS PARTITS COMUNISTES EN UN SOL ESTAT?	
2.1. LA NACIÓ EN LA NOVA ETAPA HISTÒRICA	989
2.2. EL P.S.U. DE C. O LA IL.LUSIÓ DE SER "PAL DE PALLER"	1018

2.3. LES RELACIONS P.S.U. DE C. - P.C.E., O ELS PROBLEMES QUE PLANTEJA L'EXISTÈNCIA DE MÉS D'UN PARTIT COMUNISTA EN UN SOL ESTAT PLURINACIONAL	1074
2.4. LA CRISI DEL 1949, L'EXPULSIÓ DE JOAN COMORERA	1125

CAPÍTOL V. RETORN A LES TENEBRES, DESPERTA
CATALUNYA! (1950-1958)

1. EL VIATGE MÉS INCOMPRÈS	1186
2. EL DIFÍCIL CAMÍ CAP A BARCELONA	1192
3. LA CRISI CONTINUA	1217
4. EL CONSELL DE GUERRA I LA FI DE LA CRISI	1241
5. LA MORT	1278

5È VOLUM: JOAN COMORERA I LA REVOLUCIÓ DEMOCRÀTICA

---

1. NOTES	1287
1.1. DOCUMENTS REPRODUÏTS O TRANSCRITS:	
1. "BASES PER A LA FUSIÓ DELS DOS PARTITS: LA UNIÓ SOCIALISTA DE CATALUNYA I LA FEDERACIÓ CATALANA DEL P.S.O.E."	1305
2. "BASES APROVADES PEL II CONGRÉS DE LA U.S.C. SOBRE LA FUSIÓ AMB LA FO C ^a DEL P.S.O.E."	1308
3. "UN MANIFEST DE L'ALIANÇA OBRERA: ALS TREBALLADORS DE CATALUNYA I ESPANYA", DESEMBRE DE 1933	1319
4. "UN MANIFEST DE LA U.S.C.: ALS AFILIATS I A LA CLASSE OBRERA TOTA", MARÇ DE 1934	1326
5. "DECLARACIÓ DEL COMITÈ D'ENLLAÇ PRO PARTIT ÚNIC DEL PROLETARIAT DE CATALUNYA", 23 DE JUNY DE 1936	1354
6. "EL PLA DE LA VICTÒRIA" 8 D'ABRIL DE 1937	1376
7. "DECLARACIÓ-PROGRAMA DEL GOVERN NEGRÍN, DITA DELS 13 PUNTS", MARÇ DE 1938	1398

8.	"PROJECTE DE RESOLUCIÓ DEL COMITÈ CENTRAL DEL P.S.U. DE C.", JUNY DE 1938	1401
9.	"CARTA DE L'ATLÀNTIC", AGOST DE 1941	1429
10.	" GUIÓ PER A LA DISCUSSIÓ DE L'INFORME DE LA DIRECCIÓ SOBRE LA DEPURACIÓ DEL PARTIT", MAIG DE 1943	1431
11.	"RESOLUCIÓ D'EXPULSIÓ DE JOSEP DEL BARRIO", FEBRER DE 1943	1439
12.	"INFORME DE QUADRES DEL PARÍODE 19 D'ABRIL A 7 DE JULIOL DE 1943"	1446
13.	"ALS MILITANTS DEL P.S.U. DE C. A MÈXIC. D.F." (S.L.L.N.D.)	1453
14.	"RESOLUCIÓ DEL PRESIDUM DE LA INTERNACIONAL COMUNISTA", MAIG DE 1943	1469
15.	"CARTA DE FRANCESC PERRAMON AL SE- CRETARI GENERAL DEL P.S.U. DE C., SOBRE LA CREMADA DEL MANIFEST COMUNISTA"	1484
16.	"MANIFEST DEL PARTIT COMUNISTA", EDICIÓ DEL CENTENARI, TRADUCCIÓ D'AMADEU BERNADÓ, EDICIONS "LLUITA", PARÍS, 1948	1486

17. "CARTA DE LA DELEGACIÓ DE MÈXIC
A UN MEMBRE DEL SECRETARIAT",
GENER DE 1949 1534
18. "LA PROVA MATERIAL DEL COMLOT
PER A LA LIQUIDACIÓ DEL P.S.U. DE C.",
GENER DE 1950 1543
19. "XIII ANIVERSARI DEL P.S.U. DE C.,
PARLAMENTS DE RAFAEL VIDIELLA, JO-
SEP ROMAN, WENCESLAU COLOMER, AN-
TONIO MIJE, JOSEP MOIX",
AGOST DE 1949 1548
20. "EXERCICI ECONÒMIC DEL P.S.U.
DE C. (COMORERISTA), SETEMBRE
DE 1949-MAIG DE 1951" 1581
21. "PUNTUALITZEM" 1582
22. "CARTA DE VICENTE URIBE A JOAN
COMORERA", PARÍS, AGOST DE 1949 1588
23. "COMUNICACIÓ DE LA RESOLUCIÓ DEL
SECRETARIAT DEL P.S.U. DE C. A
JOAN COMORERA, EN LA QUE SE'L SUSPÈN
DE LES FUNCIONS DE SECRETARI GENERAL",
SETEMBRE DE 1949 1549
24. "COMUNICACIÓ DEL SECRETARIAT DEL
P.S.U. DE C. A JOAN COMORERA EN LA
QUE SE'L FELICITA EL 53ER ANIVERSARI"
SETEMBRE DE 1948 1593

25. "CARTA DE VICENTE URIBE A JOAN COMORERA", PARÍS, 5 DE SETEMBRE DE 1949 1594
26. "CARTA DE MANUEL MARTÍNEZ ROCA AL SECRETARIAT DEL P.S.U. DE C." OCTUBRE DE 1949 1601
27. "L'INCIDENT VIDIELLA-BERNADÓ" CARTA D'AMADEU BERNADÓ, OCTUBRE DE 1949 1611
28. "DECLARACIÓ DELS 80", 7 DE NOVEMBRE DE 1949 1619
29. "DECLARACIÓ DEL SECRETARIAT DEL P.S.U. DE C. SOBRE LA CONDUCTA POLÍTICA DE JOAN COMORERA", 9 DE NOVEMBRE DE 1949 1622
30. "COMPOSICIÓ DEL COMITÈ EXECUTIU PROVISIONAL DEL P.S.U. DE C. (COMORERISTA)" 1629
31. "SITUACIÓ APROXIMADA DEL PARTIT ACTUALMENT (P.S.U. DE C. COMORERISTA)" 1632
32. "CARTA DE NÚRIA COMORERA AL SECRETARIAT DEL P.S.U. DE C.", MARÇ DE 1950 1639
33. "CARTES DE VIRGILIO LLANOS A LA DIRECCIÓ DEL P.S.U. DE C." ABRIL DE 1950 1641

34.	"RESOLUCIÓ DEL COMITÈ EXECUTIU PROVISIONAL DEL P.S.U. DE C. (COMORERISTA) SOBRE LA CONDUCTA DE JOSEP MARLÉS, JOAQUIM MARLÉS I FLORENTÍ ESCUDERO", JULIOL DE 1951	1654
35.	"RELACIONS POLICÍAIQUES DEL TRAÏDOR COMORERA", TREBALL, NÚM. 142, GENER DE 1953	1666
36.	"COMUNICACIÓ PER RÀDIO ESPANYA INDEPENDENT DE LA DETENCIÓ DE COMORERA", JUNY DE 1954	1669
37.	"GROLLERA MANIOBRA POLICÍACA AMB EL XIVATO COMORERA", TREBALL, JULIOL DE 1954	1671
38.	"APARTAT DE LA INTERVENCIÓ DE SANTIAGO CARRILLO QUE FA REFERÈNCIA A LES RELACIONS P.C.E.-P.S.U. DE C., EN EL VÈ CONGRÉS DEL P.C.E.", 1954	1672
39.	"APARTAT DE LA INTERVENCIÓ DE JOSEP ROMAN QUE FA REFERÈNCIA AL CULTE DE LA PERSONALITAT EN EL P.S.U., EN EL I CONGRÉS", 1956	1676
2.	ÍNDIX D'ANTROPÒNIMS	1685

SEGONA PART

6È VOLUM: PENSAMENT POLÍTIC DE JOAN COMORERA (1913-1936)

---

1. "CARTA DE MADRID"	2
<u>LA PUBLICIDAD</u> (BARCELONA), XXXVI	
NÚM. 12153 (26-1-1913).	
2. "CARTA DE MADRID"	4
<u>LA PUBLICIDAD</u> (BARCELONA), XXXVI	
NÚM. 12227 (11-4-1913).	
3. "CARTA DE MADRID"	7
<u>LA PUBLICIDAD</u> (BARCELONA), XXXVI	
NÚM. 12240 (24-4-1913).	
4. "CARTA DE MADRID, QUIERO SER MINISTRO"	9
<u>LA PUBLICIDAD</u> (BARCELONA), XXXVI	
NÚM. 12281 (5-6-1913).	
5. "CARTA DE MADRID, ORACIÓN FÚNEBRE"	12
<u>LA PUBLICIDAD</u> (BARCELONA), XXXVI	
NÚM. 12286 (10-4-1913).	
6. "DE LA VELADA"	15
<u>ESCUELA</u> (CERVERA), I	
NÚM. 2 (21-9-1913).	
7. "DESDE MADRID, CONSECUENCIAS DE LA	19
CRISIS. MAURA VENCIO".	
<u>LA PUBLICIDAD</u> (BARCELONA), XXXVI	
NÚM. 12417 (30-10-1913).	

8. "CARTA DE MADRID. POLÍTICA ESPAÑOLA 23
VISTA DESDE INGLATERRA",
LA PUBLICIDAD (BARCELONA), XXXVI
NÚM. 12443 (16-2-1913).
9. "REFORMISMO I REVOLUCIÓN" 26
ESCUELA (CERVERA), I
NÚM. II (25-1-1914).
10. "LA REVOLUCIÓN INDIVIDUAL ARBITRA 34
DE LA COLECTIVA",
ESCUELA (CERVERA), I
NÚM. II (25-1-1914).
11. "VIVIDORES DE LA REVOLUCIÓN" 38
ESCUELA (CERVERA), I
NÚM. 12 (8-2-1914).
12. "EL PARTIDO REPUBLICANO ESPAÑOL" 42
ESCUELA (CERVERA), II
NÚM. 16 (26-4-1914).
13. "ADIÓS" 50
ESCUELA (CERVERA), II
NÚM. 26 (26-7-1914).
14. "LA ACCIÓN DEL REPUBLICANISMO. 53
PARA MARCELINO DOMINGO",
LA PUBLICIDAD (BARCELONA), XXXVIII
NÚM. 12950 (14-4-1915).

15. "NUESTRO RETORNO, HOY COMO AYER, Y 56
SIEMPRE COMO HOY",
EL PUEBLO (TORTOSA), XVII
NÚM. 1764 (30-10-1917).
16. "EL RÉGIMEN Y ESPAÑA. SÓLO UNA 57
REVOLUCIÓN SALVARÁ A ESPAÑA",
EL PUEBLO (TORTOSA), XVII
NÚM. 1765 (31-10-1917).
17. "LAS ELECCIONES MUNICIPALES. SU 61
DOBLE SIGNIFICACIÓN",
EL PUEBLO (TORTOSA), XVII
NÚM. 1766 (2-2-1917).
18. ¿QUÉ SERÁ DE ESPAÑA?. LA GOTA 65
DE AGUA",
EL PUEBLO (TORTOSA), XVII
NÚM. 1767 (3-11-1917).
19. "LA TRÁGICA IGNORANCIA ESPAÑOLA" 69
EXTRACTE DEL LLIBRE PUBLICAT A BARCELONA,
I DEDICAT A J. JOSEP ROCHA, EX-ALCALDE DE
BARCELONA, S.A. LA NEOTIPIA BARCELONA,
GENER DE 1919.
20. "LA TRAGEDIA ESPAÑOLA. EL TERRORISMO 116
BARCELONÉS ES POLICIAL. EL TERRORISMO
ES UNA POLÍTICA DINÁSTICA CONTRA CATALUÑA",
LA VANGUARDIA (BUENOS AIRES)
(22-7-1923).

21. "EL FRACASO DEL DIRECTORIO 131
MILITAR ESPAÑOL",
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), I
NÚM. 10 (22-1-1924),
22. "LA REVOLUCIÓN MEJICANA Y EL 136
SOCIALISMO EN YUCALÁN",
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), I
NÚM. 14 (19-2-1924),
23. "QUIENES SON LOS QUE HAN DESTERRADO 140
A MIGUEL DE UNAMUNO",
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), I
NÚM. 16 (4-3-1924),
24. "DE LA LUCHA DE MAÑANA DEBE 146
SALIR TRIUNFANTE EL PARTIDO
SOCIALISTA",
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), I
NÚM. 19 (22-3-1924),
25. "LA DERROTA DE LOS TÉCNICOS 149
ELECTORALES",
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), I
NÚM. 22 (15-4-1924),
26. "LA INVESTIGACIÓN" 152
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), III
NÚM. 1 (27-4-1925),

27. "LO DE LA LEY 11.289" 162
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), III
NÚM. 10 (14-11-1925).
28. "EL PROCESO MORTOLA, UN CASO 167
TÍPICO DE JUSTICIA MILITAR",
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), III
NÚM. 20 (10-4-1926).
29. "LA JUSTICIA MILITAR ESPAÑOLA" 179
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), III
NÚM. 21 (1-5-1926).
30. "LA LIBERTAD" 185
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), V
NÚM. 3 (13-8-1927).
31. "EL ANALFABETISMO EN ESPAÑA" 191
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), V
NÚM. 12 (24-7-1927).
32. "LA DEPORTACIÓN DE FRANCISCO 196
MACIÀ Y DE VENTURA GASSOL",
ACCIÓN SOCIALISTA (BUENOS AIRES), V
NÚM. 16 (29-2-1928).
33. "PACIFISMO, CAPITALISMO, ... 202
DEMOCRACIA OBRERA",
LA VANGUARDIA (BUENOS AIRES), V
(1-1-1928).

34. "EL PARTIDO SOCIALISTA ESPAÑOL 214
FRENTE A LA DICTADURA".
LA VANGUARDIA (BUENOS AIRES), V
(23-8-1929).
35. "EL "MEA CULPA" DELS DIRIGENTS 220
F.A.I. DE LA C.N.T.",
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), (22-8-1931).
36. "LA VAGA GENERAL "REVOLUCIONÀRIA"" 223
SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL,
(BARCELONA), NÚM. 10 (12-9-1931).
37. "PROGRAMA MÍNIM DE LA U.S.C. 226
RÈGIM MONETARI DE CONVERSIÓ EN OR",
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. II (19-9-1931).
38. "ELS DE LA REVOLUCIÓ PERMANENT" 229
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. II (19-9-1931).
39. "CAPITALISME I ARMAMENTS" 232
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA NÚM. 3 (20-2-1932).
40. "LA REVOLUCIÓ QUE COMENÇA" 234
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. 33 (20-2-1932).

41. "NO HI HA PITJOR SORD" 237
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. 41 (16-4-1932).
42. "REVOLUCIONARIS 100 PER 100" 240
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. 48 (4-4-1932).
43. "FEIXISME ALEMANY" 242
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. 50 (18-6-1932).
44. "FAISME 100 PER 100" 244
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. 50 (18-6-1932).
45. "L'ESTATUT I ELS LERROUXISTES" 246
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. 53 (9-7-1932).
46. "TÀCTICA FAISTA-MONÀRQUICA" 248
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. 80 (14-1-1933).
47. "JOAN COMORERA I L'ESTATUT 252
INTERIOR DE CATALUNYA",
PARLAMENT DE CATALUNYA, DIARI DE
SESSIONS (BARCELONA), (24-2-1933).
48. "UNA HORA HISTÒRICA" 267
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. 86 (25-2-1933).

49. "FAISME I LERROUXISME" 269
LA SETMANA POLÍTICA JUSTÍCIA SOCIAL
(BARCELONA), NÚM. 86 (25-2-1933).
50. "DEBAT SOBRE EL DRET DE PROPIETAT 271
ARTICLE 9, DE L'ESTATUT INTERIOR
DE CATALUNYA",
PARLAMENT DE CATALUNYA DIARI DE
SESSIONS (BARCELONA), (9-3-1933).
51. "SOBRE LA IMMIGRACIÓ" 285
PARLAMENT DE CATALUNYA DIARI DE
SESSIONS, (BARCELONA), (16-3-1933).
52. "PROJECTE DE LLEI DE RENOVACIÓ 292
DELS REGIDORS ELEGITS PER
L'ARTICLE 29 O NOMENATS GOVER-
NATIVAMENT",
PARLAMENT DE CATALUNYA DIARI DE
SESSIONS (BARCELONA), (17-3-1933)
53. "FUNCIONS DEL PRESIDENT DE 297
LA GENERALITAT",
PARLAMENT DE CATALUNYA DIARI DE
SESSIONS, (BARCELONA), (7-4-1933).
54. "PRÓRROGA DEL MANDAT 305
DELS REGIDORS",
PARLAMENT DE CATALUNYA DIARI DE
SESSIONS, (BARCELONA), (13-4-1933).

55. "PROJECTE DE LLEI ESPECIAL 313
PER A LA SOLUCIÓ DELS CON-
FLICTES DERIVATS DELS CON-
TRACTES DE CONREU".
PARLAMENT DE CATALUNYA DIARI DE
SESSIONS, (BARCELONA), (31-5-1933).
56. "ALTRA VEGADA ELS "OBTÁCULOS..... 319
TRADICIONALES"" ,
JUSTÍCIA SOCIAL (BARCELONA),
NÚM. 102 (17-6-1933),
57. "PROJECTE DE LLEI REFERENT A LA 322
CREACIÓ D'UNA CAIXA DE CRÈDIT
AGRÍCOLA I COOPERATIU",
PARLAMENT DE CATALUNYA DIARI DE
SESSIONS, (BARCELONA), (20-7-1933),
58. "ELECCIONS LEGISLATIVES DEL 19 DE 334
NOVEMBRE DEL 1933",
JUSTÍCIA SOCIAL (BARCELONA),
NÚM. 122 (4-11-1933),
59. "CONFERÈNCIA DE JOAN COMORERA 338
SOBRE L'ALIANÇA OBRERA I EL
PARTIT SOCIALISTA",
JUSTÍCIA SOCIAL (BARCELONA)
NÚM 154 (14-4-1934),
60. "LA GRAVETAT DE L'HORA ACTUAL" 344
JUSTÍCIA SOCIAL (BARCELONA)
NÚM 158 (14-7-1934),

61. "CARTES A UN COMPANY" 350
JUSTÍCIA SOCIAL (BARCELONA)
NÚM. 29 (19-10-1935).
62. "CARTES A UN COMPANY" 352
JUSTÍCIA SOCIAL (BARCELONA)
NÚM. 34 (23-11-1935).
63. "PER LA UNITAT SOCIALISTA" 356
JUSTÍCIA SOCIAL (BARCELONA)
NÚM. 37 (14-12-1935).
64. "CARTES A UN COMPANY" 357
SOBRE L'AMNISTIA.
JUSTÍCIA SOCIAL (BARCELONA)
NÚM. 26 (6-6-1935).

7È VOLUM: PENSAMENT POLÍTIC DE COMORERA (1936-1939)

---

1. "GUANYAR LA GUERRA ÉS FER LA 367
REVOLUCIÓ: DISCIPLINA, VOLUNTAT",
DISCURS DE JOAN COMORERA, SECRETARI
GENERAL DEL PARTIT SOCIALISTA UNIFI-
CAT I CONSELLER DE SERVEIS PÚBLICS
DEL CONSELL DE LA GENERALITAT, AL
MÍTING DEL P.S.U.C. I LA U.G.T. AL
PRICE, EL 18 D'OCTUBRE DEL 1936,
TREBALL (20-10-1936),
2. "MÍTING DE LA MONUMENTAL" 380
DISCURS DE JOAN COMORERA, SECRETARI
GENERAL DEL P.S.U.C. I CONSELLER DE
SERVEIS PÚBLICS
TREBALL (27-10-1936),
3. "LA CRISI DEL CONSELL DE LA 385
GENERALITAT I EL GOVERN DE
PLENS PODERS",
DISCURS PRONUNCIAT PER JOAN
COMORERA AL PRICE DE BARCELONA,
EL 20 DE DESEMBRE DE 1936,
TREBALL (22-12-1936),

4. "INFORME PRESENTAT AL PLE 400
AMPLIAT DEL COMITÈ CENTRAL.
DEL P.S.U.C. PER JOAN COMORERA",
BARCELONA, 31 DE GENER DE 1937.
EDITA SECRETARIAT D'AGITACIÓ I
PROPAGANDA DEL P.S.U.C.
5. "CATALUNYA, EN PEU DE GUERRA!" 427
DISCURS PRONUNCIAT EN EL PLE DEL COMITÈ
CENTRAL AMPLIAT DEL P.C.E., CELEBRAT A
VALÈNCIA, ELS DIES 5,6,7 I 8 DE MARÇ DE
1937. PER JOAN COMORERA.
EDICIONS DEL P.S.U.
6. "EL PLA DE LA VICTÒRIA" 436
DISCURS DE SECRETARIA GENERAL DEL
P.S.U., CAMARADA JOAN COMORERA AL
MÍTING CONJUNT DE LA U.G.T. I EL
P.S.U.C., CELEBRAT EL 8 D'ABRIL
DEL 1937.
7. "LA POSICIÓ POLÍTICA DEL P.S.U. 453
ÉS L'EXPRESSIÓ DE LA VOLUNTAT
DEL POBLE CATALÀ",
DISCURS PRONUNCIAT AL GRAN PRICE, EL
DIA 1 DE JUNY PER JOAN COMORERA EN
EL MÍTING DEL P.S.U.C. EDICIONS DE
LA SECRETARIA DE PREMSA I PROPAGANDA
DEL COMITÈ II REGIÓ DEL P.S.U.

8. "INFORME DE JOAN COMORERA A LA 475
PRIMERA CONFERÈNCIA NACIONAL
DEL P.S.U.",
(BARCELONA), NÚM 317
TREBALL, ANY II (25-7-1973).
9. "VERS LA UNITAT, LA LLIBERTAT 518
DELS POBLES HISPÀNICS I LA
VICTÒRIA",
DISCURS DE JOAN COMORERA AL MÍTING
DE CLOENDA DE LA III CONFERÈNCIA
NACIONAL DEL P.S.U.C.,
TREBALL, NÚM 328 (7-8-1937).
10. "DISCURS DE JOAN COMORERA" 537
CONSELLER D'ECONOMIA DEL GOVERN
DE LA GENERALITAT,
III CONGRÉS DE LA UG.T.A. CATALUNYA,
13-18 DE NOVEMBRE DEL 1937,
EDICIONS U.G.T.,
BARCELONA-1937.
11. "PER LA LLUITA FINS A LA 560
VICTÒRIA FINAL",
PER JOAN COMORERA
SECRETARIA GENERAL DEL P.S.U.,
EDITAT PEL DEPARTAMENT D'AGITACIÓ
I PROPAGANDA DEL P.S.U.,
DESEMBRE, 1937.

12. "TRES CONDICIONS DE LA VICTÒRIA" 574
UNITAT PROLETÀRIA!
FRONT POPULAR!
UNIÓ DELS POBLES DE LA REPÚBLICA!
INFORME DEL CAMARADA JOAN COMORERA
EN EL PLE DEL C.C. DEL P.S.U. DE
CATALUNYA CELEBRAT A LLEIDA ELS
DIES 8 I 9 DE GENER DEL 1938,
BARCELONA-1938.
13. "DES DE MOSCOU, LA CONTRAREVO- 597
LUCIÓ MUNDIAL, A LA BANQUETA
DELS ACUSATS",
ARTICLE DE JOAN COMORERA
TREBALL, NÚM. 510
(8-3-1938).
14. "AVUI, RESISTIR ÉS VÈNCER" 601
EN L'ASSEMBLEA D'INFORMACIÓ DEL
P.S.U. PRONUNCIÀ AHIR UN MAGIS-
TRAL INFORME EL CAMARADA JOAN
COMORERA,
TREBALL, (7-4-1938).

15. "EL P.S.U. PER LA VICTÒRIA" 611
PER CATALUNYA I LA REPÚBLICA.
INFORME DEL SECRETARI GENERAL
JOAN COMORERA EN EL PLE DEL
COMITÈ CENTRAL DEL PARTIT,
5,6 I 7 DE JUNY DEL 1938.
16. "EL P.S.U. DAVANT LA SITUACIÓ ACTUAL" 642
DISCURS DE JOAN COMORERA EN L'ACTE DEL
P.S.U.C., CELEBRAT AL TEATRE TÍVOLI
DE BARCELONA, EL 2 D'OCTUBRE DEL 1938.
ED. AGITACIÓ I PROPAGANDA, P.S.U. 1938.
17. "L'HORA DEL SUPREM ESFORÇ" 671
INFORME PRONUNCIAT PER JOAN COMORERA
A L'ASSEMBLEA DELS ACTIVISTES DEL
P.S.U. (6-1-1939).
18. "PRESÈNCIA DE CATALUNYA EN LA GUERRA
PER LA INDEPENDÈNCIA D'ESPANYA"(0) 685
EXTRACTE OFICIAL DE L'INFORME DEL
SECRETARI GENERAL AL C.C. REUNIT
A PARÍS ELS DIES 2 I 3 DE MARÇ
DEL 1939.
19. "PRESÈNCIA DE CATALUNYA EN LA GUERRA
PER LA INDEPENDÈNCIA" 706
EXTRACTE OFICIAL DE L'INFORME DEL
SECRETARI GENERAL AL C.C. REUNIT A
ANVERS ELS DIES 2 I 3 DE MARÇ DEL 1939.

20. "EXTRACTE DE L'INFORME DEL ..... 735 -I
COMPANY JOAN COMORERA".
SECRETARI GENERAL DEL PARTIT SOCIALISTA
UNIFICAT DE CATALUNYA, PRONUNCIAT EN LA
PRIMERA SESSIÓ DEL COMITÈ CENTRAL CELE-
BRAT A ANVERS, ELS DIES 2 I 3 DE MARÇ
DEL 1939 AMB UN PREÀMBUL EXPLICATIU I
MANIFEST DELS PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT.
21. "LA LÍNIA NACIONAL DEL P.S.U. DE C." 736
PONÈNCIA PRESENTADA PER JOAN COMO-
RERA I APROVADA PEL C.C. EL MES
D'ABRIL DEL 1939 I PEL SECRETARIAT
DE LA INTERNACIONAL COMUNISTA EL
MES DE JUNY DEL MATEIX ANY, PARÍS,
19 D'ABRIL DEL 1939.
22. "CATALUNYA UNIDA, ES REDRECARÀ 742
JOAN COMORERA, SECRETARI GENERAL DEL
PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE CATA-
LUNYA (SECCIÓ CATALANA DE LA INTER-
NACIONAL COMUNISTA).
18 DE JULIOL DEL 1939.

8È VOLUM: PENSAMENT POLÍTIC DE JOAN COMORERA (1940-1943)

---

1. "CONTRA LA GUERRA IMPERIALISTA 753
I PER L'ALLIBERACIÓ SOCIAL I
NACIONAL DE CATALUNYA".
INFORME DE JOAN COMORERA ALS MILITANTS
DEL P.S.U. DE MÈXIC D.F. EL 8 DE SETEM-
BRE DEL 1940. PARTIT SOCIALISTA UNIFI-
CAT DE CATALUNYA (S.C. DE LA I.C.),
2. "CONTRA TRAÏDORS I ENEMICS, CONTRA LA 807
GUERRA IMPERIALISTA I PER L'ALLIBERA-
CIÓ SOCIAL I NACIONAL DE CATALUNYA".
INFORME DE JOAN COMORERA ALS MILITANTS
DEL P.S.U. MÈXIC, D.F. EL 8 DE DESEM-
BRE DEL 1940. PARTIT SOCIALISTA UNIFI-
CAT DE CATALUNYA (SECCIÓ CATALANA DE
LA INTERNACIONAL COMUNISTA),
3. "LA DEFENSA DE LA URSS ÉS LA NOSTRA 821
LLUITA FONAMENTAL PERMANENT".
CATALUNYA (MÈXIC)
(19-7-1941),
4. "ALIANÇA NACIONAL DE CATALUNYA" 843
CONFERÈNCIA DE JOAN COMORERA, MÈXIC,
3 D'AGOST DEL 1941.
CATALUNYA, ANY II, NÚM. 24,

5. "ELS TROTSQUISTES, AGENTS D'HITLER" 866
NUESTRA BANDERA (MÈXIC)
OCTUBRE DEL 1941.
6. "PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE 872
CATALUNYA".
LA SITUACIÓ INTERNACIONAL I NACIONAL.
CONFERÈNCIA QUE JOAN COMORERA, SECRE-
TARI GENERAL DEL P.S.U. DE C. I CON-
SELLER D'ECONOMIA DEL GOVERN DE LA
GENERALITAT DE CATALUNYA PRONUNCIÀ A
MÈXIC.
SANTIAGO DE CHILE, 1942.
7. "EL PROBLEMA DE LES NACIONALITATS A 914
ESPANYA".
CONFERÈNCIA DE JOAN COMORERA DIRIGIDA ALS
MILITANTS DEL PARTIT COMUNISTA D'ESPANYA,
EN L'ESTATGE DE L'AGRUPACIÓ AMICS DE CA-
TALUNYA A MÈXIC, MARÇ DEL 1942.
ÉS EDITADA PER L'ORGANITZACIÓ DEL PSUC DE
SANTIAGO DE XILE, 1942, I TAMBÉ PER EDI-
CIONS CATALUNYA, MAIG DEL 1942.
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI, FACULTAT DE
GEOGRAFIA I HISTÒRIA, UNIVERSITAT DE
BARCELONA.

8. "CARTA OBERTA A UN SEPARATISTA" 934
CARTA ADREÇADA A J. CARBONELL PUIG,
MÈXIC, D.F. 3 DE JULIOL DEL 1942.
ARXIU COMORERA-MASSIP, F.I.E.H.S.
9. "JOSEP DÍAZ I EL PROBLEMA NACIONAL" 939
NUSTRA BANDERA (MÈXIC), III
NÚM. EXTRAORDINARI, JULIOL DEL 1942.
10. "LA UNIÓ NACIONAL ÉS UNA NECESSITAT 950
VITAL PER L'ALLIBERAMENT DELS POBLES
D'ESPANYA".
NUUESTRA BANDERA (MÈXIC)
AGOST DEL 1942.
11. "FRANCO I FALANGE SÓN LA GUERRA" 958
CONFERÈNCIA PRONUNCIADA PER JOAN
COMORERA, SECRETARI GENERAL DEL
PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE CA-
TALUNYA (I.C.) A MÈXIC D.F. EL 3
DE DESEMBRE DEL 1942.
PUBLICACIONS CATALUNYA (MÈXIC).
12. "EL MARROC HA DE LLUITAR AL COSTAT 990
DE LES NACIONS UNIDES".
NUUESTRA BANDERA (MÈXIC)
DESEMBRE DEL 1942.
13. "EL DEURE I LA RESPONSABILITAT 999
DELS CATALANS".
NUUSTRA BANDERA (MÈXIC), III
NÚM. 9 (31-1-1943).

14. "CARTA OBERTA DEL PARTIT SOCIALISTA 1009
UNIFICAT DE CATALUNYA A MIQUEL SANTALÓ",
MÈXIC, D.P. 15 DE FEBRER DEL 1943.
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI, FACULTAT
DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA, UNIVERSITAT
DE BARCELONA.
15. "LA MISSIÓ ACTUAL DEL P.S.U. DE C." 1018
NUESTRA BANDERA (MÈXIC),
MARÇ DEL 1943.
16. "ELS SEPARATISTES D'UN COSTAT DE 1029
L'EBRE I ELS DE L'ALTRE COSTAT",
TEXT DE LA CONFERÈNCIA PRONUNCIADA A
MÈXIC, EL 1943, REPRODUÏT PER EDICIONS
LLUITA, TOLOSA DE LLENGUADOC, 1945,
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI, FACUL-
TAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA, UNIVER-
SITAT DE BARCELONA.
17. "UNA NOVA ETAPA HISTÒRICA" 1036
CONFERÈNCIA PRONUNCIADA PER JOAN COMORERA,
SECRETARI GENERAL DEL PARTIT SOCIALISTA
UNIFICAT DE CATALUNYA, EL 12 DE JUNY DEL
1943, EN MOTIU DE LA SEVA INTERVENCIÓ EN
L'ASSEMBLEA DE MILITANTS RESIDENTS A MÈ-
XIC, CONVOCATS PER LA DELEGACIÓ PER TAL
D'EXAMINAR I DISCUTIR LA RESOLUCIÓ DEL
C.C. SOBRE LA DISSOLUCIÓ DE LA INTERNA-
CIONAL COMUNISTA,
ARXIU COMORERA-MASSIP, FIEHS-CEHI.

18. "CATALUNYA EN LA LLUITA CONTRA 1078
FRANCO I LA FALANGE",
NUESTRA BANDERA" (MÈXIC),
NOVEMBRE DEL 1943.
19. "ELS ENEMICS DE LA UNITAT 1086
COMBATENT DELS CATALANS",
CONFERÈNCIA PRONUNCIADA PER JOAN
COMORERA, SECRETARI GENERAL DEL
PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE CA-
TALUNYA, AL CASAL CATALÀ DE MÈXIC
EL DIA 18 DE DESEMBRE DEL 1943.

9È. VOLUM: PENSAMENT POLÍTIC DE JOAN COMORERA (1944-1957)

---

1. "LA GRAN LLUITA DELS 1127
PAGESOS CATALANS".
TEXT DE LA CONFERÈNCIA PRONUN-
CIADA A MÈXIC, EL 1944, REPRODUÏT
PER EDICIONS LLUITA,
TOLOSA DE LLENGUADOC, 1945,
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI,
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HIS-
TÒRIA, UNIVERSITAT DE BARCELONA,
2. "LA REFORMA CONSTITUCIONAL SOVIÈTICA" 1136
CATALUNYA V (MÈXIC),
NÚM. 60 (27-4-1944),
3. "UNA ACCIÓ INDIGNA" 1149
CATALUNYA (MÈXIC),
(8-6-1944),
4. "LA NACIÓ EN LA NOVA 1155
ETAPA HISTÒRICA".
JOAN COMORERA, SECRETARI GENERAL
DEL PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT
DE CATALUNYA,
MÈXIC. (15-6-1944),

5. "DECISIÓ DISSORTADA: LA CONSTITUCIÓ 1248
DEL "CONSELL ASSESSOR"
CATALUNYA (MÈXIC), (7-3-1945).
6. "LA BATALLA DE LA PAU" 1250
CONFERÈNCIA PRONUNCIADA PER JOAN
COMORERA, SECRETARI GENERAL DEL
PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE CA-
TALUNYA EL 20 D'ABRIL DEL 1945
AMB MOTIU DE LA SEVA INTERVENCIÓ
A L'ASSEMBLEA DE MILITANTS CONVO-
CADA PER LA DELEGACIÓ DEL COMITÈ
CENTRAL A MÈXIC.
PUBLICACIONS CATALUNYA, 1945.
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI,
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA,
UNIVERSITAT DE BARCELONA.
7. "CARTA DE JOAN COMORERA A 1288
CARLES PI I SUNYER"
LA HABANA, AGOST 21 DEL 1945.
ARXIU COMORERA-MASSIP, F.I.E.H.S.
8. "PSUC: PLE DEPARTAMENTAL DE 1297
TOLOSA, INTERVENCIÓ DE JOAN
COMORERA",
LLUITA (PARÍS),
NÚM. 31 (27-12-1945).

9. "LLUÍS COMPANYS" 1309
LLUITA (PARÍS)
NÚM. 70 (2-10-1946).
10. "FRONT DE LA PÀTRIA" 1312
ESBORRANY ESCRIT PER COMORERA
SOBRE EL MOVIMENT NACIONAL I
LA LLUITA GUERRILLERA A CATA-
LUNYA, LLIURAT A LA DIRECCIÓ
DEL PCE EL 25 DE DESEMBRE DEL
1946. ARXIU LÍSTER, MADRID.
11. "DISCURS DE JOAN COMORERA EN 1316
EL III PLE DEL PARTIT COMU-
NISTA D'ESPANYA A FRANÇA",
LLUITA (PARÍS) (28-III-1947).
12. "EL CAMÍ DE LA VICTÒRIA" 1334
DISCURS PRONUNCIAT PER COMORERA
EN L'ACTE CELEBRAT A PERPINYÀ
EL 27 DE JULIOL DEL 1947 EN OCA-
SIÓ DE L'ONZE ANIVERSARI DEL
P.S.U. DE C.
13. "EL CAMÍ DE LA VICTÒRIA" 1353
DOCUMENT AUTÒGRAF DEL DISCURS
TRANSCRIT ANTERIORMENT, (PÀG. 1334).

14. "CARTA OBERTA DE JOAN COMORERA A 1391
REIS BERTRAL, DIRIGENT D'ESTAT
CATALÀ", (S.L.L.N.D.).
CARTA PROBABLEMENT ESCRITA A LA
SEGONA MEITAT DEL 1948.
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI,
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA,
UNIVERSITAT DE BARCELONA.
15. "DENUNCIEM ELS MONSTRUOSOS CRIMS 1408
QUE FRANCO I FALANGE COMETEN A
LA "MODEL" DE BARCELONA".
PER JOAN COMORERA,
LLUITA (PARÍS), 1948
ÒRGAN DEL PARTIT SOCIALISTA UNI-
FICAT DE CATALUNYA.
16. "EL NOSTRE PROBLEMA NO COMENÇA 1418
I S'ACABA EN LA PERSONA DE
FRANCO".
CARTA OBERTA DE JOAN COMORERA A
J. NAVARRO I CASTABELLA,
PARÍS, 1948.
17. "LA REVOLUCIÓ PLANTEJA A LA CLASSE 1428
OBRERA EL PROBLEMA DEL PODER POLÍTIC".
CARTA OBERTA DE JOAN COMORERA A UN
GRUP D'OBRERS CENETISTES DE BARCE-
LONA, PARÍS, 1949.

18. "DOCUMENTACIÓ DE LA CRISI DEL 1949" 1445
CARTES, CIRCULARS, INFORMES O ARTICLES
ESCRITS PER JOAN COMORERA EN RELACIÓ
AMB LA CRISI DEL PSU DE C, EL SEU
DESENVOLUPAMENT I DESENLLAÇ. ARXIU
COMORERA-MASSIP, CEHI, FACULTAT DE
GEOGRAFIA I HISTÒRIA, UNIVERSITAT
DE BARCELONA.
19. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1445
A C. VICENTE URIBE
PARÍS, 26 D'AGOST DEL 1949.
20. "CIRCULAR NÚM. 2" 1449
30 D'AGOST DEL 1949.
21. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1451
A MAURICE THOREZ,
PARÍS, 3 DE SETEMBRE DEL 1949.
22. "CIRCULAR NÚM. 3" 1452
PARÍS, 4 DE SETEMBRE DEL 1949.
23. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1453
A VICENTE URIBE
PARÍS, 5 DE SETEMBRE DEL 1949.
24. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1454
ALS COMPANYS DEL PARTIT PSU DE C,
PARÍS, 5 DE SETEMBRE DEL 1949.

25. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1455
A JOSEP MOIX,
PARÍS, 5 DE SETEMBRE DEL 1949.
26. "CIRCULAR NÚM 4" 1457
PARÍS, 9 DE SETEMBRE DEL 1949.
27. "CARTA DE MAURICE THOREZ" 1461
A JOAN COMORERA, PARÍS,
14 DE SETEMBRE DEL 1949.
28. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1462
A MAURICE THOREZ
PARÍS, 15 DE SETEMBRE DEL 1949.
29. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1463
A MAURICE THOREZ
PARÍS, 15 DE SETEMBRE DEL 1949.
30. "CIRCULAR NÚM. 5" 1464
PARÍS, 25 DE SETEMBRE DEL 1949.
31. "CIRCULAR NÚM. 6" 1470
PARÍS, 7 DE NOVEMBRE DEL 1949.
32. "DECLARACIÓ" 1478
DE JOAN COMORERA, SECRETARI DEL
PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE
CATALUNYA,
PARÍS, 14 DE NOVEMBRE DEL 1949.
33. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1498
A MAURICE THOREZ,
PARÍS, 15 DE NOVEMBRE DEL 1949.

34. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1499
A MAURICE THOREZ,
PARÍS, 21 DE NOVENBRE DEL 1949.
35. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1501
A STALIN, MOSCOU, URSS,
PARÍS, 1949.
36. "CARTA DE MARCEL CACHIN" 1502
A JOAN COMORERA,
PARÍS, 20 DE DESEMBRE DEL 1949.
37. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1503
A PALMIRO TOGLIATTI,
PARÍS, 29 DE DESEMBRE DEL 1949.
38. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1505
ALS COMPANYS DE L'OFICINA D'INFORMACIÓ
DELS PARTITS COMUNISTES I OBRERS,
PARÍS, 29 DE DESEMBRE DEL 1949.
39. "CIRCULAR NÚM. 7" 1507
PARÍS, 1 DE GENER DEL 1950.
40. "EL PERILL DEL TITISME EN LA 1513
POLÍTICA ESPANYOLA".
BULLETÍ BIMENSUAL DU PSU DE C.
NÚM. 5 (1-3-1950).

41. "APUNTS AUTÒGRAFS DE 1516
JOAN COMORERA",
QUE SÓN LA BASE DE LES SEVES CONFE-
RÈNCIES SÒBRE "EL P.S.U.C. NOVAMENT
EN MARXA", PRONUNCIADES ELS DIES 4
I 5 DE MARÇ I 4 D'ABRIL DEL 1950 A
PARÍS, RECOLLIDES A CONTINUACIÓ,
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI, FACUL-
TAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA, UNI-
VERSITAT DE BARCELONA.
42. "EL P.S.U. DE C. NOVAMENT 1527
EN MARXA",
BULLETÍ BIMENSUAL DU P.S.U. DE C.
PARÍS, NÚM. 6 (15-3-1950).
43. "FINAL DE LA SEGONA PART DE 1536
L'ASSEMBLEA DEL SENA I CON-
TINUACIÓ DE L'INFORME DEL SE-
CRETARI GENERAL DEL P.S.U.,
COMPANY JOAN COMORERA",
BULLETÍ BIMENSUAL DU PSU DE C.
PARÍS, NÚM. 8 (15-4-1950).
44. "EL QUE HA DE SABER EL BURÓ POLÍTIC
DEL PARTIT COMUNISTA D'ESPANYA" 1552
BULLETÍ BIMENSUAL DU PSU DE C.
(PARÍS) I NÚM. 11 (1-6-1950).
45. "EN LA MORT DE MIQUEL VALDÉS" 1559
BULLETÍ BIMENSUAL DEL PSU DE C.
(PARÍS), I NÚM. 17 (1-9-1950).

46. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1563
AU COMITÉ CENTRAL DU PARTI
COMMUNISTE (B) DE L'U.R.S.S.
PARÍS, 20 DE SETEMBRE DEL 1950.
47. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1567
A MAURICE THOREZ
PARÍS, 20 DE SETEMBRE DEL 1950.
48. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1569
A JOSEPH STALIN
PARÍS, 24 D'OCTUBRE DEL 1950.
49. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1574
AU BUREAU D'INFORMATION DES PARTIS
COMMUNISTES ET OUVRIERS.
PARÍS, 25 D'OCTUBRE DEL 1950.
50. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1576
A EVARIST MASSIP I ALS ALTRES COM-
PANYS DE PARÍS, DONANT LA NOTÍCIA
QUE TOT ESTÀ JA PREPARAT PER PAS-
SAR LA FRONTERA.
SAILLAGOUSE, 22 DE GENER DEL 1951.
ARXIU COMORERA-MASSIP. CEHI,
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA,
UNIVERSITAT DE BARCELONA.

51. "EL CONGRÉS DEL PARTIT 1580
COMUNISTA SOVIÈTIC",
ORIGINAL D'UN DELS ARTICLES QUE
JOAN COMORERA ESCRIVIA EN UN DELS
SEUS BLOCS QUADRICULATS QUE DESPRÉS
ENVIAVA A PARÍS I EREN TRANSCRITS
A TREBALL, EN L'EDICIÓ REALITZADA
PEL GRUP COMORERISTA A FRANÇA, TAL
COM ES POT VEURE A CONTINUACIÓ.
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI,
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA,
UNIVERSITAT DE BARCELONA.
52. "DESPERTA CATALUNYA!" 1590
RELACIÓ D'ARTICLES QUE COMORERA
VA ESCRIURE I VA PUBLICAR A TREBALL
ENTRE 1952 I 1954.
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA,
UNIVERSITAT DE BARCELONA,
TREBALL, NÚM. 101
15 DE GENER DEL 1952.
53. "DESPERTA CATALUNYA!" 1592
TREBALL, NÚM. 102
1 DE FEBRER DEL 1952.
54. "DESPERTA CATALUNYA!" 1594
TREBALL, NÚM. 103,
1 DE MARÇ DEL 1952.

55. "DESPERTA CATALUNYA!" 1596
TREBALL, NÚM. 104
1 D'ABRIL DEL 1952.
56. "DESPERTA CATALUNYA!" 1598
TREBALL, NÚM. 105
1 DE MAIG DEL 1952.
57. "DESPERTA CATALUNYA!" 1600
TREBALL, NÚM. 107
1 DE JULIOL DEL 1952
58. "DESPERTA CATALUNYA!" 1602
TREBALL, NÚM. 108
1 D'AGOST DEL 1952.
59. "DESPERTA CATALUNYA!" 1604
TREBALL, NÚM. 109
1 DE SETEMBRE DEL 1952.
60. "DESPERTA CATALUNYA!" 1606
TREBALL, NÚM. 111
1 DE NOVEMBRE DEL 1952.
61. "DESPERTA CATALUNYA!" 1608
TREBALL, NÚM. 112
1 DE DESEMBRE DEL 1952.
62. "DESPERTA CATALUNYA!" 1610
TREBALL, NÚM. 114
1 DE GENER DEL 1953.

63. "DESPERTA CATALUNYA!" 1612
TREBALL, NÚM. 115
1 DE FEBRER DEL 1953.
64. "DESPERTA CATALUNYA!" 1614
TREBALL, NÚM. 116
1 DE MARÇ DEL 1953.
65. "DESPERTA CATALUNYA!" 1616
TREBALL, NÚM. 118
1 D'ABRIL DEL 1953
66. "DESPERTA CATALUNYA!" 1618
TREBALL, NÚM. 120
15 DE MAIG DEL 1953.
67. "DESPERTA CATALUNYA!" 1620
TREBALL, NÚM. 121
1 DE JUNY DEL 1953.
68. "DESPERTA CATALUNYA!" 1622
TREBALL, NÚM. 122
1 DE JULIOL DEL 1953.
69. "DESPERTA CATALUNYA!" 1624
TREBALL, NÚM. 124
3 D'AGOST DEL 1953.
70. "DESPERTA CATALUNYA!" 1626
TREBALL, NÚM. 125
SETEMBRE-OCTUBRE DEL 1953.
71. "DESPERTA CATALUNYA!" 1628
TREBALL, NÚM. 126
1 DE NOVEMBRE DEL 1953.

72. "DESPERTA CATALUNYA!" 1630
TREBALL, NÚM. 127
1 DE DESEMBRE DEL 1953.
73. "DESPERTA CATALUNYA!" 1632
TREBALL, NÚM. 129
1 DE GENER DEL 1954.
74. "DESPERTA CATALUNYA!" 1634
TREBALL, NÚM. 129
1 DE FEBRER DEL 1954.
75. "DESPERTA CATALUNYA!" 1636
TREBALL, NÚM. 130
1 DE MARÇ DEL 1954.
76. "DESPERTA CATALUNYA!" 1638
TREBALL, NÚM. 131
1 D'ABRIL DEL 1954.
77. "DESPERTA CATALUNYA!" 1640
TREBALL, NÚM. 132
1 DE MAIG DEL 1954.
78. "DARRERES CARTES LOCALITZADES
DE JOAN COMORERA",
ARXIU COMORERA-MASSIP, CEHI,
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA,
UNIVERSITAT DE BARCELONA,
79. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1645
19 DE JULIOL DEL 1957.
80. "CARTA DE JOAN COMORERA" 1648
6 DE SETEMBRE DEL 1957.

10È VOLUM: PENSAMENT POLÍTIC DE JOAN COMORERA

---

1. ÍNDEX ANALÍTIC	1648
1.1. ÍNDEX D'ANTROPÒNIMS	1650
1.2. ÍNDEX DE TOPÒNIMS	1679
1.3. ÍNDEX INSTITUCIONAL	1705
1.4. ÍNDEX DE CONCEPTES	1722
2. ÍNDEX DE L'OBRA SELECCIONADA	1736

PRESENTACIO

Escric les darreres paraules, les primeres per al lector, quan la tesi ja està acabada i preguntant-me, altre cop, per què vaig escollir aquest tema d'investigació. Podria contestar que va ser fruit d'un treball previ més general que em va portar a interessar-me per aquest tema específic. No és cert. Jo formo part d'una generació en la que així que s'acabava la carrera, hom ja havia de decidir el tema de la tesi doctoral. Eren temps en els que es considerava que la tesi era la prova de foc de qui volia dedicar-se professionalment a la Universitat. La diferència entre la meva generació i la posterior és que aquesta ja ha hagut d'entendre que la tesi ja no és una prova de fons sinó una cursa de velocitat. Cal fer-la ràpid perquè la tesi doctoral és, en primer terme, una condició administrativa per accedir després a la categoria de professor. Jo pensava, i continuo pensant, que primer cal dominar l'assignatura, després especialitzar-se i finalment doctorar-se, però en el nostre país es fa al revés.

Jo volia dedicar-me al pensament polític però la formació bàsica i més general l'he hagut d'anar adquirint paral·lelament a la realització de la tesi. No considero universitària la concepció que tanca al doctorand en la investigació per a llançar-lo després, amb el grau de

doctor, a donar classes. La nostra Universitat viu d'esquena a la docència i no poden sortir bons investigadors si abans no hi ha bons docents. És la docència crítica, no la repetitiva o de manual, la que motiva, la que fa pensar, i la que fa investigar. Per això penso que la formació del professor universitari ha de complementar-se en la docència i la investigació, considerant una i altra imprescindibles en el procés de maduració. Reconec, doncs, que vaig escollir el meu tema sense tenir tots els elements de judici, amb una precipitació necesària, i guiant-me molt per la intuïció. Volia fer un treball de pensament polític i m'atreïen especialment algunes figures republicanes com Indalecio Prieto o Azaña per tal de conèixer el fracàs republicà des de la globalitat d'un personatge.

Aquest era el meu punt d'orientació, estudiar la realitat republicana des d'un personatge que l'hagués viscut de manera protagonista. González Casanova va avisar-me que no m'introduïa en una tesi de pensament sinó també en una biografia, la qual té una segura dificultat de realització i entra de ple en el camp de la història. Vaig ajornar la meva decisió però mantenint l'interès per trobar una resposta al fracàs de la República, no des d'una anàlisi global -objectiu-, sinó individual, pensant que des de la individualitat també es pot entendre la globalitat.

Els primers temps de la transició democràtica van accentuar aquest interès, però li van donar una direcció di-ferent, sense dubtes relacionada amb la meua militància política en el PSU de C. De sobte, va interessar-me in-dagar la història d'aquest partit que havia acceptat en els tòpics oficials, en els darrers anys del franquisme com qui li despreocupa el passat davant l'ofec del pre-sent. I, especialment, va interessar-me una figura mis-teriosa de la qual en coneixia ben poca cosa, però sa-bia perfectament que havia estat expulsat el 1949. Joan Comorera no era per a mi un Companys o un Nin, el final dels quals ha sobrevalorat la seva significació històri-ca, ni tampoc un personatge reconegut com Prieto a Aza-ña. Era, estrictament, un misteri. Tenia l'avantatge que no podia tenir cap perjudici, fos de simpatia o d'an-tipatia, i el desavantatge que el coneixia molt menys que qualsevol des abans esmentats.

Vaig decidir que aquest era el meu tema de la tesi doc-toral i així li ho vaig comunicar a González Casanova. Em va advertir altre cop, com ho havia fet abans. Però, fets els advertiments, l'he tingut sempre al costat, des del primer dia fins al final, llançant-me al vol quanti-tat d'idees per a que jo, amb plena llibertat, escollís. Ell ha estat el meu lector excepcional, el director que ha conduït la meua metodologia, la persona que primer

com a professor i després com a director, m'ha fet comprendre que la cultura és vida i que per a transmetre-la, sigui des de l'entarimat o des de la plana escrita, cal saber-la fer viure en la motivació, el sentit crític i el diàleg.

Són moltes les persones que m'han ajudat en la realització d'aquest treball d'investigació. Vull citar en primer terme a Mª Lluïsa Zaragoza i a Isabel Casadevall que han aguantat el pes de la tesi, mecanografiant-la. També vull recordar aquí les atencions que he rebut a la pràctica totalitat dels arxius consultats i molt especialment en els dos que hi he passat més temps: l'Hemeroteca municipal de Barcelona i el Centre d'Estudis Històrics Internacionals. També vull citar a Josep Benet, Rafael Ribó, Jesús M. Rodés, Montserrat Caminal, J.M. Colomer, Pelai Pagès, Rosa Virós, Carles Viver Pi-Sunyer, Luís Bouza o Joaquim Lleixà que sempre els he tingut a disposició per a qualsevol consulta o ajuda.

Tanmateix, l'agraïment més sentit és el que adreço a totes aquelles persones que m'han obert la porta per al coneixement directe de la generació republicana. El meu record per a Pau Cireça, Amada Comorera, Moreno Maurici, Rafael Vidiella i J.R. Xirau. El meu agraïment per a Josep Andreu Abelló, Margarida Abril, Lluís Alvarez, Pere

Ardiaca, Josep del Barrio, Reis Bertral, Alexandre Blasi, Jaume Camps, Joan Cervera, Wenceslau Colomer, Antònia Comorera, Manel Comorera, Núria Comorera, Pere Esteve, Ramon Fabregat, Antoni Farreras, Miquel Ferrer, Emili Granier Barrera, Joan Grijalbo, Dolores Ibárruri, Enrique Líster, Gregori López Raimundo, Albert Manent, Josep Marlés, Celestí Martí Salvat, Marià Martínez Cuenca, Josep Muni, Eduard Palanques, Teresa Pàmies, Sebastià Piera, Antoni Planas, Vicenç Riera Llorca, Joan Rull, Jorge Semprún, Pere Seras, Josep Serradell, J. Solé i Vidal, Josep Solé Barberà, A. Solís Pascual, Sugrañes, M. Tarín Iglesias, Josep Tarradellas, Francesc Vicens, J.M. Vilarrúbia. He pogut realitzar totes les entrevistes que he desitjat amb independència de la posició política de cadascú i, per això, el meu agraïment és sense exclusions. Només dues persones no he pogut entrevistar. He intentat de totes les maneres una entrevista amb Santiago Carrillo. No l'he pogut realitzar tot i que he de reconèixer, com a disculpa, que la primera carta l'envio a finals del 1979, just abans d'iniciar-se dos anys especialment moguts per a l'anterior secretari general del PCE. Les atencions de Belén Piniés i l'ajuda de Gregori López Raimundo no van aconseguir una entrevista, sens dubte important, que vaig deixar de perseguir a finals del 1982. Tampoc he pogut entrevistar a Antonio J. Creix que és avui la persona més informada del

procés de detenció de Joan Comorera. Respecto la seva negativa, tot i que hauria desitjat un tracte més amable en la conversa telefònica que vam tenir.

Els agraïments finals els deixo per a tres persones cabdals en la realització d'aquest treball. He d'esmentar primerament a Fivaller Seras. Ell ha estat, no jo, qui em va fotocopiar o microfilmear tota la documentació sobre l'estada de Joan Comorera a l'Argentina. És aquest un període molt important per a comprendre esdeveniments posteriors i hauria quedat en l'obscuritat si no hagués comptat amb la seva col.laboració. Vull recordar, també, a Evarist Massip i, amb ell, als actuals dipositaris de l'arxiu Massip, Antoni Planas i Granier Barrera. Sense la pacient conservació de gran quantitat de materials, com qui espera que algun dia la història ensorrarà els mites per a restituir la realitat, la realització de la meva tesi hauria quedat mediatitzada per la documentació perduda o desapareguda. I, finalment, vull esmentar, altre cop, al meu amic, director i mestre J.A. González Casanova. Si algun afalac mereix aquesta tesi voldria compartir-lo amb ell, ahora que em quedo amb l'exclusiva responsabilitat sobre totes les observacions i objeccions que, ben cert, pot produir.

No puc tancar aquesta presentació sense donar les gràcies a Omnium Cultural i a la Fundació Bofill que m'han ajudat a cobrir part de les despeses materials que m'ha costat aquest treball. Ho faig amb la sinceritat i el reconeixement cap a institucions que amb recursos que no són il·limitats ajuden al solitari investigador que treballa en un país on encara no es valora la investigació.

METODOLOGIA PER A UNA BIOGRAFIA

UNA BIOGRAFIA EN LA CATALUNYA DEL SEGLE XX.

Pot ser la biografia quelcom més que una narració històrico-literària protagonitzada o realitzada a l'entorn d'un personatge? Té algun lloc la biografia dins de la història total o està condemnada, en el millor dels casos, a ésser un document annex? He de dir que jo vaig entrar en el gènere biogràfic amb el complex d'apartarme de l'anàlisi marxista de la història. M'introduïa en una investigació centrada en una figura política que havia de seguir arreu sense poder aturar-ne enlloc. Quan començava a estudiar en la seva totalitat els fets d'octubre ja em trobava al Penal de Sta. Maria, o quan hauria desitjat conformar-me en l'anàlisi de la guerra civil a Catalunya ja em veia al mig de la segona guerra mundial. Entre el republicanisme i el socialisme, entre la USC i el PSU de C, no he pogut respirar fins que he matat el personatge. I, aleshores, he trobat la meua totalitat.

Hom diria que només és científic aquell estudi sobre un temps acotat en el que s'analitzen de forma sistemàtica tots els factors i la interrelació entre ells. Per exemple, es pot estudiar la Dictadura de Primo de Rivera o la II República des de la base econòmica fins a

l'estructura jurídicopolítica. Es la manera "d'objectivar" la història i d'explicar com ha succeït amb un marge d'error limitat, i d'evitar caure en els prejudicis, apriorismes o subjectivismes. La biografia és, per definició, "subjectiva", ja que per més esforços objectius que realitzi, l'investigador està obligat a explicar una vida que dóna una interpretació ideològica sobre fets ocorreguts realment. Així hom recorre quantitat d'esdeveniments històrics en el marc d'estructures econòmiques i polítiques canviants, que mai no podrà parar-se parar-se per a abastar-les. Les investirà en ple moviment per a reunir-les després en la globalitat subjectiva de la biografia.

En començar, doncs, el treball, tot ho tenia en contra des de la meua pròpia concepció. No em van ajudar gens, sinó més aviat al contrari, les lectures d'algunes biografies com les de Ludwig sobre Bismarck, o la de Pabón sobre Cambó. Les veia com grans històries polítiques centrades en un gran personatge i fonamentades en una extensa erudició. M'omplien inesgotablement de fets i dades, però m'aclarien poc les arrels dels uns o de les altres. Tampoc podien servir-me de model les biografies "com excusa" de Georges Lefevre sobre Napoleó per explicar "la phisomie du XIX siècle, si mobile et

si diverse", o d'Isaac Deutscher sobre Stalin per explicar la traïció a la segona gran revolució de les idees en la combinació de les fases jacobina, termidora i bonapartista en el "Termidor rus". La figura totalitzadora dels biografiats resultava útil als autors que utilitzaven la biografia com a mitjà per explicar la història posterior de dues revolucions. El meu era un petit personatge, ridícul al costat dels esmentats, i no podia pretendre explicar cap totalitat des de la seva biografia.

No tenia cap benefici i sí tots perjudicis, car jo també em trobaria trepitjant, en el patiment i no en la dominació, totes les circumstàncies històriques encara que fos des d'un lloc modest. En el buidatge de materials, i com si hagués escollit la biografia més important de l'Espanya del segle XX, em trobava igualment davant l'anàlisi de l'esgotament de la Restauració, de la crisi permanent republicana, de l'estabilització del franquisme, sense excloure el marc internacional entre els conflictes interimperialistes i la política de blocs. Tenia sentit des d'una posició lateral endinsar-me en quantitat de temes, cadascun dels quals ja justificava una tesi doctoral?

Fins que la redacció de la tesi no va començar a prendre cos, la resposta estava en la negativa o el dubte.

En aquests moments penso que tota biografia és un "cosmos" i que el conjunt de biografies-tipus ajuden a entendre la realitat. L'artificialitat de la història política tradicional no es troba solament en l'oblit d'altres factors, sinó també en la centralització de l'anàlisi històrica des del poder instituït i les persones o grups que el representen. No tenen perquè ser més explicatives les biografies d'Antoni Maura o Alcalá Zamora, per exemple, que les de Durruti o Comorera. Penso que la història dels reis hauria estat més real si s'hagués complementat amb la història dels bandolers. No faig altra cosa que revalorar la història política mentre sigui plural. Per a mi, l'alternativa a la història política tradicional no és solament la història total, sinó, a més a més, la història plural. Perquè la història total pot caure en una mateixa contradicció que la història política tradicional: que tingui només una lectura encara que no s'expressi a través de personatges sinó de classes socials o, si Fontana em presta paraules seves, substitueixi la dinastia dels reis per la dels modes de producció. No es tracta aquí de minvar el mínim el més mínim l'avenç que ha significat l'objectivació de la història per l'anàlisi sistemàtica dels factors demogràfics, econòmics, culturals, ideològics, polítics o jurídics, sinó de matisar que no existeix, únicament, una relació de derivació entre les condicions materials i els processos ideològics. Més aviat hi ha una interrelació i complementarietat amb la diferència

que les primeres són úniques i els segons, plurals. I són aquests darrers els que donen vida a la història, amb noms i cognoms, trecant la linealitat o el "progrés", i donant cabuda a les alternatives subalternes o derrotades.

La confrontació i la pluralitat són tan essencials en la interpretació de l'actualitat com en l'anàlisi històrica. Si algun dia la història només pot interpretar-se, "objectivament", d'una manera, l'haurem matat. Perquè penso que no és científitzar un estudi apartar tots els elements subjectius, les persones, dels factors objectius, ja que així només se sabrà el que realment ha ocorregut però no la seva gènesi. I és, alhora, fictici personalitzar la història des del poder dominant i no des de la confrontació dels poders. La història és, per damunt de tot, moviment, continuïtat. No és possible estatitzar-la perquè viu de la confrontació i de la projecció de futur.

Només des d'aquesta òptica pot ser vàlida la biografia de Comorera com la de tants d'altres personatges-tipus de la Catalunya o l'Espanya del segle XX. Preciso la paraula "vàlida" en el sentit d'utilitat, no d'autosuficiència. Però el coneixement biogràfic de figures com Prat de la Riba, Cambó, Ventosa i Calvell, Macià, Lluhí,

Pi i Sunyer, Tarradellas, Campalans, Comorera o Maurín, per exemple, ajuden a entendre la Catalunya de la primera meitat d'aquest segle i és possible erigir-los en protagonistes sense contradir, sinó complementar, la història total. Clar que jo ja n'he tingut prou amb una biografia i no m'imagino a cap investigador estudiant l'Esquerra Republicana de Catalunya des dels personatges-tipus com els quatre esmentats i afegint-hi tres més com Companys, Casanovas i Martí Barrera. Es necessitaria un equip de set investigadors, cosa impossible amb la nostra migradesa, que trencarien amb una tradició individualista i propietària de l'ofici, però que, cas de constituir-se, realitzaria un estudi més complet que la més objectiva història individual de l'ERC.

Tot això ho dic només per a contestar una pregunta que per a mi és obligada: què és una biografia dins de l'anàlisi històrica? L'estudi d'una persona com reflex de la realitat que l'envolta i condiciona, i el seguiment crític del personatge com subjecte actuant en la història del seu temps. Tota persona és un cosmos i tot personatge indica moviment, forma part de l'acció en l'obra històrica. Per a l'investigador, el biografiat és alhora centre d'estudi i vehicle d'interpretació històrica. Des del seient del darrere haurà d'es-

crutar tots els moviments del conductor sense caure en l'apologia ni quedar-se fred davant del precipici. El normal en moltes biografies és l'admiració, faci el que faci el biografiat. Aquest és elevat a la categoria d'heroi i tots els seus moviments reben una interpretació apologètica o justificadora. Però tampoc té sentit evitar l'apologia fent una crònica externa i distant dels fets. El biògraf està obligat a ficar-se dintre del personatge per a comprendre'l al màxim i, alhora, sortir-se'n per a analitzar-lo des de fora. Ha de ser actor i espectador. Només l'assumpció del primer paper ajuda a entendre tots i cada un dels moviments, a l'igual que el segon esdevé indispensable per a confrontar-lo amb els altres actors. És impossible fer quinze biografies al mateix temps, però perquè una biografia sigui útil, hom ha de desvincular-se del biografiat per a situar-lo en iguals condicions que els altres personatges de la història. Quan explico el pensament de Comorera sobre la segona guerra mundial, he d'estudiar primerament el seu món des de tots els factors que el condicionen, però quan el personatge polemitza amb Pi i Sunyer, jo he de comprendre prèviament el pensament d'aquest.

Una biografia és ineludiblement l'anàlisi d'una vida subjectiva, però en la mida que sigui un arquetipus i

que es confronti amb altres figures-tipus té un lloc en la investigació històrica.

Tanmateix, no és l'objectiu d'aquest apartat aprofundir en l'anàlisi del mètode biogràfic sinó solament explicar la metodologia específica que jo he seguit en la meua investigació.

El treball ha tingut tres fases successives. Una primera de reconeixement del marc històric, buidatge de les fonts documentals, cosit de materials i plantejament d'hipòtesis. Una segona de realització de la tesi i subtesis per la confrontació i demostració de les hipòtesis de partida. I una tercera de conclusió i exposició de la tesi, una vegada redactada la biografia. El procés que he seguit jo és, ni més ni menys, l'invers del que ha de seguir el lector. L'exposició inicial de la tesi és el punt de partida que haurà de demostrar-se per la realització de la tesi -la biografia- i fonamentar-se en les fonts degudament seleccionades. La funció del lector no és acceptar o no les conclusions finals, sinó discutir la demostració que és la base de la conclusió. He intentat que el lector no sigui un subjecte passiu que espera arribar al final per saber el desenllaç. Ans el contrari, que es constitueixi en un subjecte actiu que des del primer moment

està ja en tensió, sabent la conclusió.

En la primera fase de la investigació vaig trobar-me amb el problema de l'extensa però descompensada bibliografia sobre la Catalunya i l'Espanya del segle XX. Hi ha períodes d'una copiosa i inabordable relació de llibres publicats, com és el cas de la República i la guerra, en comparació amb altres en què la bibliografia baixa de manera important, com succeeix en els primers anys del franquisme o en la Dictadura de Primo de Rivera. Era difícil trobar un treball complet en les obres de caràcter general, malgrat que em van resultar indispensables per a conèixer l'època que havia d'estudiar. Molts d'aquells llibres que hom passava per la frontera amagant-los exageradament per a creure'ls després amb una lectura apassionada ja poden ser tocables, desmitificables. No vull minvar el treball de Gabriel Jackson sobre la República i la guerra, per exemple, però puc atrevir-me a dir que sobre Catalunya hi ha ben poca cosa i amb alguna inexactitud. Són investigacions monogràfiques les que jo he utilitzat essencialment i és ben probable que, avui per avui, no hi hagi suficient perspectiva històrica per intentar fer una obra total. Estem encara en una fase d'estudi de parts de la histò-

ria per a reunir-les després. La meua investigació no pretén altra cosa que ser una monografia més, amb l'avantatge d'haver-me pogut beneficiar d'estudis anteriors com els d'Isidre Molas o Francesc Bonamusa, per exemple.

Si les obres generals m'han informat de la crònica dels fets i els estudis monogràfics han estat punt de sosteniment i referència d'aquelles àrees que jo no podia abastar, les memòries o els llibres escrits per protagonistes de l'època han estat una font directa d'anàlisi que m'ha estat útil en la confrontació. Encara que amb títols tan terminants com Por qué perdimos la guerra, o El único camino, o bé No fue posible la paz o La paz fue posible, un pot acabar per marejar-se. He distribuït els llibres, doncs, en tres categories: obres generals, obres monogràfiques i memòries o llibres escrits per protagonistes directes. En cada una, la descompensació qualitativa és molta, sobretot en la tercera. He consultat el màxim nombre que he pogut -segur que me n'he deixat- però, en la selecció, no superen la cinquantena aquells que he hagut d'estudiar a fons.

De tota manera, els llibres mai no poden ser l'eix d'una investigació. I menys en el meu cas en què entra

va en un tema pràcticament verge. No vaig centrar aquesta primera fase de la investigació fins que vaig començar a viure l'època, directament, llegint i buidant els diaris com si repetís la vida de Comorera. El fet que exercís el periodisme des de molt jove m'ha permès seguir-lo des de La Publicidad el 1912, passant per Escuela, La Publicidad, La Lucha, El Pueblo, La Vanguardia (Buenos Aires), Acción Socialista (Buenos Aires), La Rambla. I, posteriorment, la seva activitat política m'ha conduït a través de Justícia Social, Treball, Catalunya, Lluita, Butlletí Interior del PSU de C (comorerista), Treball (comorerista). Aquestes publicacions han estat l'eix conductor de la seva vida que he hagut de complementar amb totes aquelles altres que per confluència -Mundo Obrero, España Popular, etc-, per enfrontament -La Batalla, Solidaridad Obrera, La Noche, etc-, o que per tants d'altres motius he hagut de consultar. Els diaris, setmanaris, quinze naris o publicacions en el seu conjunt, han estat el material bàsic de la investigació.

Tanmateix, la lletra impresa i publicada explica els fets com han succeït, i les múltiples maneres d'interpretar-los a partir de posicions polítiques o ideològiques diferents que es manifesten públicament, però deixa en l'aire la interioritat de les mateixes, ocul-

tades en cada persona, partit o govern. Només la documentació interna, la correspondència, els projectes de resolució, etc. expliquen el camí anterior a la publicitat. He tingut més sort de la que pensava en aquest sentit, però no he pogut veure tot el que hauria desitjat. Els arxius particulars han estat fonamentals en aquest treball. Allà s'hi troba el que resulta difícil o impossible de localitzar en els oficials. Per exemple, amb la documentació que es troba o és consultable en els arxius del PCE o del PSU de C no és possible explicar les crisis polítiques i organitzatives dels anys quaranta. En canvi, l'arxiu Marlés compta amb documentació essencial per entendre el procés de depuració en el PSU de C entre el 1939 i el 1943; o bé l'arxiu Líster que compta amb un lligall completíssim amb la documentació oficial de la crisi del 1949. I he de citar forçosament l'arxiu Comorera-Massip que és imprescindible per conèixer la història del PSU de C entre el 1939 i el 1950. D'altra banda, i anant cap enrera, l'arxiu Pere Seras compta amb documentació que esclareix les relacions de Comorera amb el Comitè Llibertat de Buenos Aires i amb els cercles separatistes en els anys de la seva estada a l'Argentina; o bé, l'arxiu de Salamanca "Servicios Documentales" compta amb força documentació recollida de seus territorials del PSU de C, amb actes de reunions de Comitès i, es-

pecíficament, amb alguns projectes de resolució del Comitè Central que resulta, en algun cas, molt significatiu comparar-los amb la resolució definitivament aprovada i publicada a Treball.

Ben cert que m'hauran quedat arxius per mirar, però penso que la documentació recollida i seleccionada és prou àmplia com per a fonamentar la meua investigació. Encara que hauria desitjat consultar tres arxius que no se m'han obert per diferents motius. Tant l'arxiu "Montserrat Tarradellas" com l'arxiu "Pi Sunyer" (aquest a Estats Units) no els he pogut consultar malgrat l'atenció de Josep Tarradellas i Núria Pi Sunyer que estaven disposats a buscar-me aquell document que jo els demanés. Però jo no sé intuir la documentació, necessito entrar amb els ulls ben oberts per descobrir el que penso que hi pot haver i que no sé concretar. No era bàsica la consulta d'aquests arxius per a la comprensió de la biografia i pensament de Comorera, però sí m'hauria ajudat a comprendre millor la seva confrontació amb Pi Sunyer o Tarradellas en els anys quaranta. També he fet ús de tots els recursos per poder entrar en l'arxiu general de causes del Govern Militar de Barcelona. Tant Pascual Galmés com Saenz de Santa María em van denegar l'accés per ser un "arxiu judicial de caràcter no històric" amb l'afegit, per part del darrer, que mentre el ministre de Defensa no iniciés la tramita-

ció pertinent per al canvi de l'estat jurídic de l'arxiu, no podria accedir a la meua petició. La documentació dels arxius particulars de Solís Pascual i Josep Benet, advocats defensors de Joan Comorera i Rosa Santacana respectivament en el Consell de Guerra d'agost del 1957, ha substituït suficientment la consulta denegada de l'arxiu militar.

He introduït en la investigació una font que a mi em sembla indispensable o, com a mínim, útil: la documentació oral. La seva funció no consisteix en donar informació de dades i fets que caurien fàcilment en l'error del temps, encara que tampoc cal menysprear el record de comentaris o situacions que la documentació escrita no transcriu. Jo no m'hauria assabentat que Comorera va tenir més d'un atemptat si no hagués estat per les entrevistes, o que ell no acabava de comprendre les confessions dels processos de Moscú si J.M. Vilarrúbia no m'hagués esmentat aquell comentari llançat al vol del vent en el Departament d'Economia. Ara bé, la funció essencial de la documentació oral és facilitar a l'investigador la interpretació dels fets, coneixent directament els protagonistes, fent-los reviure el passat. Es, per tant, una documentació complementària, mai substitutiva, que fa viure la lletra impresa en recordar que aquesta no substitueix sinó que reflecteix la his-

tòria viscuda. Jo no em vaig sentir vivint el passat fins que el vaig reconèixer en les persones que el van protagonitzar. Per més esforços d'imaginació que hom realitzi assegut en una hemeroteca mai no llegirà les publicacions com si fossin d'avui. La lectura del que ja ha succeït i no pot canviar no té perquè invalidar les ideologies, les esperances dels que van viure una època. Una entrevista en profunditat no deixa de ser unes memòries que no s'han escrit. En aquest sentit cal matisar la diferenciació entre la història escrita i la història oral, que jo prefereixo reemplaçar per la història dels fets i la història de les interpretacions. Unes memòries o un llibre o un article poden ser tan "subjec-tius" com una entrevista. Què és més objectiu, la inter-pretació escrita de del Barrio o Gilabert sobre el que era el PSU de C o l'opinió no escrita de Josep Marlés? En tots els casos s'està interpretant, encara que uti-litzant un mitjà d'expressió diferent. En canvi, els fets són comprovables sigui quina sigui l'opinió que merei-xin. No té sentit que jo li preguntí a Josep Marlés quan va ser exclòs del Secretariat perquè ho sé millor jo per la premsa escrita o la documentació interna, en canvi sí que és útil preguntar-li per què va ser exclòs. La limitació de la història oral, o dit més àmpliament, la història de la interpretació, sigui oral o escrita, es-tà en què resulti esbiaixada. No m'agradaria que ningú

digués que la meua investigació és comorerista, ardiacista, del barriista, o marleista, per exemple. Per això, les entrevistes en profunditat només són útils si conformen una mostra equilibrada i suficient i havent de comprendre l'investigador que no té perquè creure's el que li diuen. Són, ni més ni menys, materials d'estudi. En aquesta investigació he entrevistat un total de cinquanta-una persones que en alguns casos, com els de Pau Cirera, Rafael Vidiella, Josep Marlés, Josep Tarradellas, Josep del Barrio, Pere Ardiaca o Granier Barreira m'han hagut de suportar més del compte.

El conjunt de la documentació buidada em plantejava un nou problema. Com sistematitzar-la? En el primer treball de selecció he buscat l'eix central de la investigació amb l'interès de trobar una primera coherència general que em permetés diferenciar la documentació principal de la dependent. El primer índex general de l'obra quedava completament desmantellat en la nova ordenació de temes, que seria la base del cosit de materials. En aquest moment, la primera i la segona fase de la investigació s'interrelacionaven ja que les primeres redaccions es complementaven en noves visites als arxius o realització d'entrevistes que es derivaven dels punts obscurs que només surten quan es redacta. És en la primera redacció quan l'ordenació de materials s'independitza de

les fonts. Són les publicacions, ajudades pels llibres en la definició del marc general o en aquells punts concrets que no formen part directa de l'objecte d'estudi, les que orienten la crònica dels fets. La interpretació dels mateixos dependrà de totes les fonts utilitzades, però en especial dels articles, discursos, editorials, programes de partit o de govern, etc. que apareixen en els mitjans de comunicació, butlletins interns, circu-lars, o en qualsevol forma impresa; les memòries, lli-bres monogràfics escrits per protagonistes directes, o les entrevistes, constitueixen una segona font d'inter-pretació; en tercer terme, els llibres de caràcter gene-ral o les investigacions monogràfiques que tinguin rela-ció amb el tema. En la pràctica no és gens fàcil fer aquesta distinció entre fets succeïts i la interpreta-ció dels mateixos, i és inevitable caure més d'una vega-da i de dues vegades en explicar un fet des d'una única interpretació. Quantes vegades l'investigador dóna per vàlida l'explicació d'un fet des d'una editorial o arti-cle. L'investigador més honest no es pot creure objec-tiu i, per tant, cal en tot moment deixar clares les fonts sobre les quals s'analitzen els fets.

El punt d'inflexió de tota investigació és el planteja-ment d'hipòtesis. Fins aleshores t'has trobat rebent in-formació d'arreu i cosint-la de la millor manera. Però

no es té la sensació de començar a dominar el tema d'estudi fins que hom no s'atreveix a fer un índex de títols més que de temes. Entrava, doncs, en una guerra oberta per a veure qui dominava a qui, si la investigació a mi, o a la inversa. He distribuït la biografia en cinc capítols dels quals tres són el centre de la mateixa, entre els anys 1931 i 1951. Cada capítol té un títol que identifica la subtesi i un epígraf introductor i en el que s'avancen al lector les conclusions centrals que s'hauran de demostrar. El primer capítol, "De la reforma a la ruptura", pretén explicar una biografia encara no protagonista que evoluciona del reformisme al rupturisme com reflex d'una realitat històrica que es trencava per la incapacitat d'evolucionar. El segon capítol, "Joan Comorera i el moviment socialista a Catalunya", vol afirmar l'existència d'un espai socialista en els primers anys trenta en contra de l'opinió generalitzada sobre el parasitisme de la USC, sense la qual no es podria comprendre l'origen del PSU de C. El tercer capítol, "El PSU de C, una unificació que la guerra fa estable", és un intent de trencar l'esquematisme sobre la confrontació POUM-CNT-FAI d'una banda, i PSUC-ERC de l'altra, alhora que definir el PSU de C com una indubtable però ambigua unificació que s'estabilitzava per la guerra. El quart capítol, "La desunificació, Joan Comorera protagonista i víctima", és la lògica conseqüència de l'anterior i la

impossibilitat de Comorera de superar la contradicció entre la unificació i la transformació del PSU de C en un partit comunista. El cinquè capítol, "Retorn a les tenebres, Desperta Catalunya!", utilitza el capçal dels articles que Comorera publicava en el seu Treball, que editava ell mateix en la clandestinitat, com expressió -reflectida en la baixa qualitat dels mateixos- de la desesperació republicana que es negava a reconèixer en el crit. Molts dels títols dels epígrafs dels cinc capítols intenten, igualment, informar el lector de les hipòtesis que cal demostrar. El conjunt de la biografia queda reunit en el segon, tercer i quart volums.

El cinquè recull les notes, els documents seleccionats i un índex d'antropònoms de la biografia. Les notes són la prova d'honestedat d'un treball d'investigació. Jo les he diferenciat en dos tipus. Penso que és útil, malgrat el marge d'error que sempre comporta la divisió, separar les notes explicatives o ampliadores del text, de les que indiquen la procedència. Les primeres estan a peu de plana en els tres volums de la biografia, les segones estan en el cinquè volum. El lector, investigador o no, necessita tenir les primeres amb la màxima comoditat. Les segones compleixen una funció de verificació de cara l'investigador. Amb tot, i buscant la major comoditat de consulta, he preferit recollir aquestes dar-

rereres en una única numeració i en un volum a part. Les precisions d'última hora i la inevitable subjectivitat en la diferenciació d'algun tipus de notes, com les que amplien el text, pot portar a que algunes que estan a peu de plana poguessin passar al cinquè volum, i a la inversa. En qualsevol cas, he intentat que la investigació sigui el màxim despullable.

He evitat fer el clàssic volum apèndix, però m'ha semblat d'utilitat la transcripció, en el mateix cinquè volum i en la nota corresponent, d'alguns documents inèdits o d'altres que, malgrat estar publicats, eren essencials de cara al lector per a la comprovació o discussió d'afirmacions fonamentals, realitzades en la biografia. En aquest sentit, he considerat interessant la reproducció del Manifest Comunista del centenari, que els comoreristes acusen d'haver estat cremada l'edició destinada a l'interior; o bé, la transcripció amb les signatures de la resolució del Secretariat del PSU de C, suspenent a Comorera de les seves funcions de secretari general; o bé, ~~en un darrer exemple~~, la transcripció de la Carta de l'Atlàntic, de la resolució del Presidium proposant la dissolució de la I.C., o de la declaració del Secretariat del PSU de C sobre la conducta política de Joan Comorera.

Clar que qualsevol que vegi els deu volums dirà que dec estar cec en dir que he evitat fer un volum d'apèndix. No sé si ha valgut la pena l'esforç meu i, sobretot, el de Mª Lluïsa Zaragoza que era la que estava al darrera de la màquina transcrivint, a voltes, documents engroguits i difícilment llegibles. La funció de la segona part de la tesi és doble. En primer terme, les afirmacions i les notes més importants són les que fan referència als escrits, discursos, informes o conferències de Comorera. I com que l'obra política del primer secretari general del PSU de C és avui pràcticament desconeguda, a mi em semblava que era útil per al lector tenir a l'abast la meva font essencial d'anàlisi. No es tracta de desconfiar sobre la fidelitat de les cites sinó d' aclarir que jo n'he fet una i no la interpretació. Ara bé, aquesta no és la raó primera que m'ha decidit a fer aquesta segona part. El motiu central és que penso que el recull ampli de l'obra política de Comorera té una identitat pròpia amb independència de la meva tesi. Si la recopilació l'hagués de justificar només com apèndix no hauria valgut del tot la pena fer-la. Però és que la seva primera funció és l'anàlisi directa del pensament de Comorera, no solament com explicatiu de la seva activitat política sinó com element de judici d'una opció ideològica específica i d'una anàlisi intel·lectual original. Si la biografia m'ha obligat a entendre el per-

què dels canvis de plantejament segons la circumstància històrica, l'índex analític ha estat un mitjà de compredre el seu pensament en la globalitat. La comprovació dels noms que cita, dels conceptes que maneja, de les institucions que analitza són una manera de superar la linealitat biogràfica per la globalitat del seu discurs.

El sisè, setè, vuitè i novè volums pretenen ser un recull suficientment ampli de la seva obra com perquè tot investigador que vulgui conèixer el pensament polític de Comorera no hagi de necessitar altres fonts. El sisè volum reuneix gran part dels articles publicats a Acción Socialista o La Vanguardia, portantveus del partit socialista argentí, alhora que altres articles publicats anteriorment a La Publicidad, a El Pueblo, o a Escuela, publicació que, sense esperar-ho, vaig trobar completa a Cervera. He inclòs una part del seu llibre La trágica ignorancia española perquè reflecteix amb gran claredat el seu pensament en aquests primers anys de joventut. També inclou una selecció d'articles publicats a Justícia Social, intervencions al Parlament de Catalunya i discursos pronunciats com dirigent de la USC. El setè volum és un recull dels seus discursos, informes i conferències durant la guerra civil. El vuitè volum reuneix l'important període que va de la guerra "interimperialista" a la guerra "justa" i que acaba amb la seva

interpretació de la dissolució de la Internacional Comu
nista. Hi són recollits els seus discursos pronunciats
en moments claus de la segona guerra mundial, i també
altres conferències que demostren ja la seva plena inte
gració en l'estalinisme. El novè volum neix amb el seu
escrit més ambiciós i original, La nació en la nova eta
pa històrica, i mor amb la darrera carta manuscrita que
li he trobat, en la que insisteix, una vegada més, en la
restitució de la seva figura, com qui no ha deixat mai
de considerar-se el legítim secretari general del PSU de
C. És el volum que reflecteix els equilibris impossibles
de Comorera davant les pressions del PCE; que reuneix
les cartes maleïdes en plena crisi encoberta: "Carta
oberta a Reis Bertral", "El nostre problema no comença
ni acaba en la persona de Franco. Carta oberta a Navar
ro Costabella", "La revolució planteja el problema del
poder polític. Carta oberta a un grup de cenetistes de
Barcelona"; que recull la documentació de la crisi del
1949. El desè i darrer volum és l'índex analític d'an
tropònims, topònims, institucions i conceptes que ha es
tat un treball indispensable per a l'anàlisi directa
del seu pensament i que, alhora, és l'instrument impres
cindible del lector per al maneig d'aquesta segona part
que, repeteixo, es justifica en primer terme per la se
va pròpia identitat.

La tercera fase de la investigació, dita de conclusió o epíleg, i que jo prefereixo definir com d'exposició de la tesi, és el ser o no ser de tot treball realitzat. Entre les múltiples subtesis que inclou la biografia he intentat esbrinar la tesi central que li dóna coherència. Com em va repetir insistentment González Casanova en les innombrables converses que hem tingut, sobretot a partir de la redacció, no hi ha títol fins que no hi ha tesi. La diferència entre el començament i el final d'una investigació es transparenta pel tema que la inaugura i pel títol que la tanca. El meu tema era "La biografia i pensament de Joan Comorera". El meu títol és "Joan Comorera i la revolució democràtica". L'exposició de la tesi és el vincle entre el tema estudiat i la conclusió final, per això pren el títol de "Catalanisme i revolució democràtica en la biografia i pensament de Joan Comorera". No vull dir que no sigui perfectament legítim titular una biografia pel tema estudiat: "Evolució política de...", "Pensament polític de...", "Biografia política de...", etc., ni molt menys que això impliqui que l'autor no té tesi. El meu criteri és, únicament, que val la pena explicitar des del títol que la biografia no és un clos tancat, sinó obert; que el biografat no és autosuficient sinó interdependent. I no solament això, convé, a més, no amagar-se en el títol objectiu per a reconèixer que l'investigador fa una interpretació biogràfica que no té perquè ser l'única.

Tanmateix, no resulta fàcil arriscar una tesi central. Jo no m'he decidit pel títol fins molt avançada la investigació. Tots aquells altres títols que podia haver escollit han quedat exclosos o relegats a subtesis. M'interessa aquí esclarir per què he evitat títols com "Joan Comorera i la qüestió nacional" o "Socialisme i catalanisme en la biografia i pensament de Joan Comorera" o "La idea de revolució democràtica en Joan Comorera". L'expulsió del 1949 ha creat el mite del "nacionalisme" de Joan Comorera i és cert que la qüestió nacional va ser un dels temes que va tractar més, bé directament, bé indirectament. Però no és el problema central de la seva vida. És més, el seu pensament no és innovador, sinó que es mou dins del marc de la teoria leninista-stalinista. Comorera no era un "nacionalista" i menys encara un "separatista", tot i que comprenia les reaccions de separatistes contra el centralisme, però no les compartia. La qüestió nacional en el pensament de Comorera cal entendre-la dins del problema més general de la revolució democràtica. En aquest sentit, tampoc em sembla adequat parlar de socialisme i catalanisme per a definir la seva biografia i pensament. No és que no fos socialista ni que no arribés a considerar-se un comunista, és a dir, un marxista-leninista-stalinista, sinó que el seu catalanisme va estar primerament i permanentment vinculat amb la revolució democràtica a Espanya. El so-

cialisme de Comorera en l'època que va viure tenia només un nom: revolució democràtica. Aquestes dues paraules són les que l'obsessionen, motiven mil canvis però donen continuïtat a la seva biografia. En canvi, resulta impossible poder titular la tesi com "La idea de la revolució democràtica en el pensament de Joan Comorera" perquè els fracassos successius i els èxits inestables l'impedien tenir una idea reeixida, i el portaven a diverses concepcions que s'inferien de la circumstància històrica nacional i internacional. Però Comorera va viure permanentment la revolució democràtica des de la pugna anticlerical a Cervera fins a la lluita solitària en un pis del carrer Consell de Cent, en els anys cinquanta. Era la seva raó de viure, el seu destí en la tragèdia republicana. Em dispenso, doncs, a defensar el meu títol i a exposar la meua tesi.

EXPOSICION DE LA TESI

CATALANISME I REVOLUCIO DEMOCRATICA EN LA BIOGRAFIA
I PENSAMENT DE JOAN COMORERA.

Es difícil de localitzar en els darrers anys, des que el nom de Comorera ha tornat a ser motiu d'interès per a investigadors i polítics, algun article que no el relacioni directament, ja en el títol, amb la qüestió nacional, o bé que no l'identifiqui amb la crisi del 1949. Aquesta obsessió no deixa de tenir la seva lògica quan encara vivim en ple segle XX i patim del prejudici o del mite, avantposant-los, sense ni adonar-nos, a l'estudi sistemàtic de la realitat. El final tràgic o l'expulsió inexplicada resulten extremadament més atractius, com qui vol fer de la història justícia, i les figures de Francesc Layret, Lluís Companys o Andreu Nin -per citar tres exemples- gaudiran de prioritat en un judici que no té perquè oblidar a Lluís Vallescà, Josep Tarradellas o Carles Pi Sunyer -per citar tres exemples més-. Es l'hora del distanciament, d'estalviar-se el "si condicional", com diu Pierre Vil^lar (*), amb el desig de capgirar una història ja succeïda, d'analitzar les persones i els fets sense apriorismes ni solidaritats preconcebudes.

(*) PIERRE VILAR: Estat, Nació, Socialisme. Estudis sobre el cas espanyol. Pàg. 148.

Jo no me'n vaig escapar, tampoc, del prejudici. I he de dir que el meu interès inicial per la personalitat de Joan Comorera va néixer del misteri que envoltava la seua expulsió del PSU de C i dels anatemes que la vestien: Una i altres l'encadenaven al 1949 i li'n donaven una imatge que, des d'una òptica o una altra, no aconseguia desprendre's de la qüestió nacional. El títol d'aquesta tesi vol superar el prejudici en donar una data, sens dubte fonamental en la biografia de Comorera, el lloc que li correspon i a un tema el relleu que té dins del que, per a mi, és l'eix de la seva trajectòria política: la revolució democràtica a Espanya.

Des de "La trágica ignorancia española" (1919), fins al desig d'escriure una "història d'Espanya" quan ja estava al Penal de Burgos (1957), la continuïtat històrica de la seva biografia persegueix, des de diferents concepcions ideològiques i posicions polítiques, la revolució sempre pendent, la modernització i democratització de l'Estat. El seu catalanisme està al servei d'aquest objectiu. La lluita per les llibertats nacionals catalanes conflueix amb la lluita per les llibertats democràtiques a Espanya. Catalunya se situa o ha de situar-se al capçal d'aquest procés històric per raó de ser la part més desenvolupada de l'Estat, de tal manera que l'efectivitat d'aquest procés vindrà molt definida pel paper protagonista que hi pugui tenir.

Sé que no estic dient cap cosa original, tants polítics catalans podrien rebre les mateixes paraules. Aquí rau el valor històric de la biografia de Joan Comorera, com un símbol o arquetipus d'una voluntat col·lectiva, d'un tarannà general. En pujar al vehicle de la seva vida, des de la Setmana Tràgica en la qual morí el seu germà Josep, nom que recollí quan hagué de canviar el seu en els viatges clandestins, fins el 9 de juny del 1954, quan Antonio Juan Creix es presentava al seu domicili del carrer Consell de Cent nº 248, he viatjat més de quatre dècades en les que, després de recórrer-les, m'ha semblat que entre personatges com Melquíades Álvarez, Marcelino Domingo, Francesc Layret, Lluís Companys, Francesc Macià, Lluhí i Vallescà, Josep Tarradellas, Carles Pi Sunyer, Serra i Moret, Rafael Campalans, Joan Comorera, Indalecio Prieto, Joaquim Maurín, Frederica Montseny o Andreu Nin, per citar els personatges més presents en la meva investigació, no hi havia tanta diferència malgrat enfrontaments sovintejats o desqualificacions, a voltes, radicals. Al darrera del reformisme de Melquíades Álvarez, del rupturisme de Layret, del liberalisme democràtic de Pi Sunyer, del social-democratism de Serra i Moret, o de l'ortodòxia leninista de Maurín, hi ha via la mateixa voluntat de matar l'eterna restauració des d'una o altra coherència intel·lectual. Polítics d'una gran riquesa biogràfica com Indalecio Prieto, Joan

Comorera o Josep Tarradellas serveixen per explicar-nos la naturalitat de les mutacions que s'escapaven a la coherència dels intel·lectuals. I, tanmateix, tots ells, uns i altres, estaven reunits en l'obsessió democràtica que, en l'època que jo he estudiat, no tenia altra identitat que la de la República.

La biografia de Joan Comorera és la imatge de la tragèdia republicana. Encaixa quasi exactament entre dues dates, 1898 i 1953, que emmarquen una etapa ben definida de la nostra història. Els anys noranta foren la plenitud-decadència de la Restauració, els anys cinquanta han estat la plenitud-decadència del franquisme. Entre uns i altres va reprendre el vol l'esperança republicana, va creure's que triomfava amb el fracàs de la monarquia, va néixer sense identitat i per això va necessitar, des del primer dia, un pare adoptiu, Alcalá Zamora, perquè hom no sap quin era el real, si Azaña o Largo Caballero, i, entre els dubtes, Prieto anava apuntalant de les mil maneres, fins que es trobà una sortida híbrida, Negrín. La República va créixer i es va esmorteir malgrat ella mateixa. No va tenir mai la iniciativa i només trobava la seva definició quan havia de defensar-se i, llavors, hom comprovava la contradicció: una república burgesa que era defensada essencialment per la classe obrera industrial, els jornalers, els camperols beneficiats per la

política agrària republicana (i de la Generalitat), i gran part de la petita burgesia urbana, segons expliquen Jordi Nadal i Josep Fontana (*). Aquesta va ser la seva real base social, la que va sortir en la seva defensa quan la sublevació militar, recolzada en els terratinents, la gran burgesia financera i industrial, els petits propietaris agraris del centre i del nord, i la major part del clergue. I, tanmateix, no deixa de ser significatiu que arribessin al govern els mateixos que la rebutjaren o que la patissin més d'una vegada aquells que, a fi de comptes, varen saltar en la seva defensa, encara que fos desbordant-la des de l'espontaneisme revolucionari.

Tanta indefinició tenia el seu punt de transparència. La democràcia o la república eren el segell d'identitat de sectors massa diversos que conflueixen en front de l'oligarquia terratinent i financera, però que adjectivaven de forma molt distinta la democràcia republicana. La unitat la trobaven en la defensa, però no en l'ofensiva. Tant és així que jo trencaria l'esquematisme de les dues Espanyes per a referir-me a la mul

-----

(*) JOSEP FONTANA i JORDI NADAL: Espanya, 1914-1970, Cap. 2 de Economías Contemporáneas, pàg. 131.

tiplicitat d'Espanyes contra l'Espanya tradicional. La guerra civil n'és un exemple. Es podria parlar, més exactament, de les guerres civils en la guerra d'Espanya: la guerra externa de la República contra els que la van assetjar des del primer dia, la guerra interna dels que la van entendre de maneres tan radicalment diferents.

La història de l'esperança republicana és una història defensiva. L'obsessió republicana acabava unint concepcions dispars que conflüen en el Front Popular, el febrer del 1936, per a disgregar-se immediatament després, o que s'ajuntaven sense ni pensar-ho per esclafar la sublevació del 18 de juliol i, al dia següent, hom ja no sabia quin era l'enemic en primer pla. La paraula "unitat" l'he vist tan repetida en els discursos, escrits, programes, cartells, pamflets, etc. que al final he perdut el seu significat. Com he dit abans, la República reunia tots els demòcrates, però ¿quina República? La resposta em resulta impossible.

La derrota del 1939 no va unir el que s'havia acabat de desballestar en tres anys de lluita sagnant. Va obrir un llarg període de pacient consolidació del franquisme que poc a poc anava guanyant posicions, mentre la il·lusió republicana s'anava atomitzant en relació direc-

ta a l'esvaïment del miratge que l'acabament de la guerra mundial s'encadenaria amb l'anihilament del règim de "Franco i Falange". La situació internacional no fou mai favorable als republicans. La "no intervenció" de les potències democràtiques durant la guerra d'Espanya tenia la seva lògica continuació en la "no intervenció" després del canvi de signe de la II guerra mundial. La mesura formal de les Nacions Unides de recomanar la retirada d'ambaixadors no ha de ser exagerada, no es podia evitar si es volia mantenir una mínima coherència envers els valors tan enaltits en la lluita contra el "nazifeixisme". Però és més indicativa l'oposició d'Anglaterra o els Estats Units a prendre mesures efectives davant les pressions de Lange o Gromyko. O bé, la revocació de la recomanació, el 1950, posant fi a l'aïllament internacional del règim franquista. Els pactes del 1953 amb Estats Units marquen el punt final de la desesperació republicana i el reconeixement-conqueriment de l'Espanya franquista per la potència principalment guanyadora de la conflagració mundial.

Aquest és a grans trets el marc de la biografia política de Joan Comorera. Em disposo, doncs, a pintar el quadre. En primer terme és convenient la descripció del personatge.

Joan Comorera neix en la política, com tants d'altres,

des de la rebel·lia. Reacciona violentament contra la seva Cervera materna des d'un profund sentit ètic a cavall del seu anticlericalisme. La política és com un deure moral davant una realitat injusta i com una eina educadora, pedagògica, d'un país "la tràgica ignorància" del qual el manté en l'explotació. No té altres estris a l'abast que la Il·lustració i l'Enciclopedisme, altre mite que la figura llunyana de Comenius, ni altra guia que la confiança en la raó. Lleida i Madrid són els seus primers viatges en relació directa amb el seu títol de mestre, i la "Institución Libre de Enseñanza" li dóna la seva primer globalitat ideològica i serà punt de llançament de la seva militància política.

No serà fàcil explicar les seves mutacions ideològiques. Rellisquen de les mans. Estan sempre en funció de la constant republicana, de l'obsessió democràtica. Republicanisme (reformista i rupturista), Socialisme, Marxisme, i Leninisme-Stalinisme conformen les grans etapes de la seva evolució ideològica. El pas o salt ideològic, en cada cas, el fa després del salt polític, no abans. Entra en el socialisme després del fracàs republicà del 1917, assumeix el marxisme després del seu ingrés en el socialisme, s'integra en el moviment comunista abans d'assumir el leninisme-stalinisme. Dóna la impressió que, malgrat tots els canvis, no es mou del ma

teix lloc, puix s'acomiarà de la seva vida sense haver aconseguit el primer objectiu.

Intel.lectual? Pensador? Polític? Comorera era un polític que escrivia, amb la concepció -ja abans de poder-lo definir com a marxista- que no hi ha pràctica sense teoria i, igualment, a l'inrevés. Analitzava amb molta precisió la realitat que l'envoltava i sabia inferir-ne una línia política orientada a canviar l'estat de coses vigents. Estava dotat d'una estranya intuïció, quasi sismogràfica, que li feia preveure els esdeveniments amb sorprenent lucidesa. Tenia un gran sentit de la interdependència dels fets, era molt sensible a la situació internacional i a la seva influència sobre la política interior. Estava assabentat de tot allò que succeïa en el context internacional, interès, malauradament, no massa habitual en els polítics d'aquest país. No era, però, un pensador en el sentit clàssic de la paraula. No es va "retirar" mai a recollir i elaborar una teoria que cohesionés la riquesa d'experiències viscudes. No es va retirar a l'Argentina a estudiar, o a formar-se, o a analitzar amb profunditat l'Espanya dels primers vint anys del segle XX. En va tenir prou amb un article que el va fer reconegut: "La tragedia española. El terrorismo barcelonés es policial. El terrorismo es una política dinástica contra Cataluña", publicat el juliol del 1923 a La Vanguardia, òrgan del Partit Social

lista argentí a Buenos Aires. Tampoc va aprofitar el seu empresonament a Puerto de Sta. María per a estudiar els fets d'octubre i els problemes de la revolució espanyola. Va preferir descansar escrivint l'edició catalana de "El abuelo", recordant per uns instants l'ofici de mestre perdut. Amb una "Carta a un company", escrita el novembre del 1935, en va tenir suficient per a explicar el projecte d'unificació socialista i comunista. Comorera era, en primer terme, un activista, un guerrer, ho va ser fins el 1917, ho va ser a l'Argentina, ho va ser a l'Uruguai, i, és palès, ho va ser a Catalunya.

Els seus escrits s'han d'entendre sempre en funció del moment precís en què estan fets. Fins i tot, aquells de major projecció teòrica, com "La línia nacional del PSU de C" (1939), "El problema de les nacionalitats a Espanya" (1942), "La Nació en la nova etapa històrica" (1944), o "La revolució planteja a la classe obrera el problema del poder polític" (1949). No solament no s'a partava mai de la realitat, com qui tem ésser ultrapassat, sinó que s'hi avançava pronunciant agudes conferències en el moment oportú. Ho va fer com a dirigent de la USC i també com a dirigent del PSU de C. Els seus discursos definien la línia política de l'organització en circumstàncies claus. L'abril i el juliol del 1934, pronuncia sengles conferències en les que esbossa ja el

futur immediat del moviment revolucionari a Catalunya, en considerar errònia la política divisionista de l'Aliança Obrera i en preconitzar un front d'esquerres al capçal del qual havia de situar-se la Generalitat. El desembre del 1936 i el juny del 1937 explica amb extrema puntualitat al Gran Price de Barcelona, la crisi, per a mi, més important del Consell de la Generalitat durant la guerra civil que acaba amb l'exclusió d'Andreu Nin, i els fets de maig. El 8 de setembre del 1940 pronuncia la seva esperada conferència després de l'arribada a Mèxic des de Moscú, que serà el detonant de l'explosió pública de la crisi organitzativa del PSU de C, ja iniciada en el Comitè Central d'Anvers. I, per donar un darrer exemple, les tres importants conferències pronunciades en els moments crítics de la segona guerra mundial: "La situació internacional i nacional" de febrer del 1942, també titulada "Els muniquesos en acció"; "Franco i Falange són la guerra!", de desembre del 1942, en els inicis del canvi de signe; i "Els enemics de la unitat combatent dels catalans", de desembre del 1943, immediatament després de la conferència cimera de Teheran. Podria donar molts altres exemples, però l'ampli recull de la seva obra política en la segona part d'aquesta investigació, ja és prou concloent.

Comorera no es podia permetre el luxe de descansar, d'allunyar-se per a poder interpretar des d'una major tran

quil·litat o distanciament "objectiu", fred, el transcurs de la història. No era aquest el seu tarannà. Es trobava al bell mig, batallant, vivint la realitat, analitzant-la per fer-la avançar. Era un home d'una extraordinària vitalitat i d'una inesgotable capacitat de treball. Per aquest camí guanyava a tothom, potser Tarradellas podia competir amb ell, però no Pi Sunyer i, menys encara, Serra i Moret. En contemplar les seves fotografies costa creure-ho. Havia de ser com una reacció o escapatòria del seu cos dèbil, malaltís. Va estar malalt moltes vegades i va ser intervingut quirúrgicament tres cops, primer a l'Argentina d'una úlcera quan no tenia encara trenta anys i, posteriorment, a França cap a l'any 1946, sense que jo sàpiga en aquest cas el motiu de la mateixa. Des de molt jove, probablement des del seu empresonament a la glaçada presó de Tortosa, va agafar una bronquitis crònica que es mal cuidava fumant sense parar, fins i tot quan encapçalava alguna manifestació anava sempre amb la cigarreta encesa, agafada entre dits i amb el braç en angle recte. La forta graduació de les ulleres accentuava la seva mirada freda, però directa, conformant una imatge aspre, dura, que amagava una apassionada sensibilitat interior.

Vivia sempre el present, no li interessava el passat si no era per a comprendre millor la realitat que l'envoltava o per avançar cara al futur. La història era

una arma de combat, no una contemplació passiva, avorrida, del passat. Que ningú s'imagini com a testament la història d'Espanya que Comorera volia escriure el 1957. Seria com desmuntar el sentit de la seva vida que no tenia final, sempre tornava a començar. Era un reformador amb una gran dosi de pragmatisme. Buscava la posició política més adequada a cada moment, canviant, però sense elevar-la a una filosofia política que necessàriament esdevindria tacticista. No deixava mai de tenir un objectiu final segons el qual ordenava el lent procés de l'acció política. Es podria dir que la seva concepció política, després de la frustració dels anys 1913-1919 i de l'experiència de l'Argentina, està encaminada a l'objectiu permanent de la revolució democràtica, a la "creació" de l'Estat que la Restauració falsificava o el franquisme negava. Revolució democràtica, catalanisme i classe obrera són tres conceptes que conformen una unitat en el seu pensament, i que contrasten amb l'ajornament, no oblit i menys encara renúncia, de la revolució socialista i de l'establiment de la dictadura del proletariat, tal com es pot comprovar en l'índex analític. Aquesta descompensació entre els problemes i objectius immediats en relació amb les metes finals trasllueix la concepció intel·lectual de Comorera al servei de la política i no a la inversa, com succeïria en els casos de Maurin i Serra i Moret, per exemple.

Comorera, com Companys, no neix en el catalanisme. Cervera i Lleida l'havien vinculat, inicialment, més cap a Madrid que no cap a Barcelona, on no hi farà peu fins l'estiu del 1914. No escriu en català fins el seu retorn a Catalunya, el 1931, quan ja comptava trenta-sis anys. Riera Llorca i Granier Barrera li corregien els breus comentaris sobre diferents temes que, conjuntament, integraven la secció "La setmana política" a Justícia Social. Fins llavors, sempre havia escrit en castellà, a La Publicidad (Barcelona), a Escuela (Cervera) -publicació quinzenal fundada per ell mateix-, a La Lucha (Barcelona), a El Pueblo (Tortosa), a La Vanguardia (Buenos Aires), a Acción Socialista (Buenos Aires) i a Nación Catalana (Buenos Aires). Ben probablement, hauria començat a escriure en català molt abans si no hagués marxat a l'Argentina, el 1919, tot i que allà també ho hagués pogut fer, de la mà de Nadal i Mallol, que des de les pàgines de Ressorgiment l'incitava a escriure en la seva pròpia llengua. Justícia Social i La Rambla seran les primeres publicacions en les que Comorera utilitzarà el català, llengua que acabarà escrivint molt bé i que ja no deixarà més que per a les col.laboracions a Nuestra Bandera (Mèxic) o a España popular (Mèxic).

Es possible que sorprengui a aquells que s'han fet una imatge desfigurada de Comorera arran de la crisi del 1949, que s'estreni en l'activitat política com republicà reformista i que Mel

quíades Alvarez sigui el seu primer mestre. Espanya és la seva primera preocupació i "els obstacles tradicionals", els enemics a vèncer. El seu model el constitueixen aquells països com França, Anglaterra o Alemanya, que han realitzat les transformacions socials, culturals i polítiques pròpies de la revolució burgesa, que han sabut crear un Estat integrador. El fracàs-frustració de l'Estat-Nació a Espanya orienta els seus primers passos i escrits que troben l'alternativa en el pensament de Pi i Margall i en la tradició federalista, tal com ho explica en "El fracaso del Directorio militar español", article publicat a Acción Socialista, el gener del 1924. S'autodefineix a "La trágica ignorancia española" com "nacionalista federatiu" i desitja una Espanya unida en la Federació.

El convenciment de la impossibilitat de la reforma des de dins i el contacte amb els cercles republicans de Barcelona, el portaran a posicions més radicals per mitjà de Marcelino Domingo, un dels polítics i periodistes que admiraria més en la seva joventut i que, abandonat al seu destí a la presó de Tortosa com a conseqüència d'un article contra la Guàrdia Civil després d'haver anat a fer-se càrrec de la direcció de El Pueblo, se n'allunyà fins a considerar-lo el símbol de la revolució frustrada (1917), de les contradiccions republicanes i del seu propi desengany personal. El pas pel Bloc Republicà

Autonomista i pel Partit Republicà, entre 1915 i 1917, és el reflex de la seva evolució cap al rupturisme i de la seva integració en el catalanisme republicà amb el coneixement de Francesc Layret. El fracàs del 1917 confirma la seva convicció que "només una revolució salvarà Espanya", però l'opció republicana esdevé feble i buida de contingut sense el protagonisme de la classe obrera.

Ens trobem, doncs, en un primer punt de confluència, molt confús encara en el pensament de Comorera, dels tres elements centrals: catalanisme-classe obrera-revolució democràtica. La salutació llunyana i al·legòrica de la revolució d'octubre al final de la seva obra "La trágica ignorancia española" no representa cap canvi ideològic puix Comorera continua pensant en "La Bastilla" com la revolució pendent. Tampoc ho és el seu ingrés a la Federació Catalana del PSOE, seguint a d'altres intel·lectuals, professionals i polítics catalans, com a reacció a l'experiència republicana i davant del gir favorable del partit socialista envers la política autonòmica. La seva assumpció del socialisme com ideologia que dóna coherència global als tres elements abans esmentats, no la realitza, de fet, fins que es troba ja en el llarg parèntesi argentí i no la podrà portar a la pràctica fins el seu retorn a Catalunya, un cop instaurada la República.

Argentina és un període d'espera en la comprensió del sentit total del pensament de Comorera, però no ho és en la seva biografia. Dóna la impressió que Comorera no es trobava estrany enlloc. Arribava, veia i actuava. L'ingrés i militància en el Partit Socialista argentí va ser l'eix de la seva vida a Buenos Aires. Escrivia a La Vanguardia i a Acción Socialista, va anar assolint llocs de major responsabilitat dins de l'organització fins a ser membre de la Junta Executiva de la Federació de Buenos Aires. Va destacar-se en les crítiques contra el sector moderat del partit que acabaria escindint-se en formar el Partit Socialista Independent. I amb el suport de Juan B. Justo i Nicolás Repetto arribaria a fer-se un nom en la política argentina presentant-se a les eleccions municipals i legislatives. Adhuc els militars van tenir notícia d'ell quan gosà denunciar amb nom i cognoms a destacat oficials per corrupció i pederàstia. Quan el cop d'estat d'Uriburu, el 1930, va haver de marxar, expulsat, cap a Montevideo. Ja no podria tornar a l'Argentina, com quan ho intentà el 1941, per anar a trobar-se amb la seva dona, Rosa Santacana, i la seva filla Núria que residien a Buenos Aires.

La militància en el Partit Socialista argentí li resultarà una experiència de gran utilitat per a l'organització de la USC en partit polític. D'altra banda, Comorera

no deixà de pensar mai en Catalunya. Mantenia contacte amb els cercles catalanistes i separatistes de Buenos Aires. Va ser director de Nación Catalana i no va perdre l'oportunitat de tenir un lloc protagonista en l'organització del viatge de Macià i Ventura Gassol a l'Argentina. Comorera no era, però, un home d'exili o d'emigració. A la primera ocasió tornaria a Catalunya, però mentrestant faria política a l'Argentina, a l'Uruguai o a qualsevol lloc on es trobés. La política, per a ell, traspassava les fronteres del seu petit país.

No hi ha dubte, tanmateix, que el nexce central de la seva biografia i de la meua investigació el formen els anys 1931-1951. Són dues dates de retorn i d'inici amb un sentit ben diferent. El 1931 torna a Catalunya a participar en la construcció de l'Estat integrador de treballadors i de nacions des de la república democràtica; el 1951 retorna per a recomençar una lluita sense fi, encara que sigui en solitari, convençut que la història amb totes les involucions, és una marxa ascendent, irreversible, cap a la llibertat.

Les dues dates esmentades emmarquen un període en el que em proposo contestar un repte que el transcurs de la investigació m'obliga a no defugir: la biografia de Joan Comorera permet obrir una nova via d'interpretació del

catalanisme? Jo penso que sí. Vull repetir, per evitar lectures inexactes, que obre una via més. La nació és plural per les classes que la componen i, per tant, existeixen diverses vies o projectes polítics que volen esdevenir hegemònics, nacionals. La tendència excessiva a simplificar o "encaixar" la història oblida massa sovint aquesta pluralitat real. Les diferents vies o catalanismes poden seguir un curs paral·lel, o creuar-se, o confluïr per separar-se després. Pot succeir, i succeeix, que en un moment donat alguna d'elles esdevingui predominant, principal. I, fins i tot, que tingui la força de silenciar o absorbir (provisionalment o no) a alguna, algunes o totes les altres. Però d'aquí no se'n dedueix que es pugui establir una línia successiva de fases del moviment nacional ni, inclús, que es pugui parlar, exactament, de moviment nacional.

No es pot discutir el paper predominant de la Lliga en els primers disset anys d'aquest segle, però fins al punt de definir el moviment nacional a Catalunya? Jo penso que no. Tampoc es pot discutir el protagonisme de l'Esquerra Republicana en la primera meitat dels trenta, però fins el punt d'absorbir els catalanismes? Igualment, penso que no. I és que no es pot parlar de catalanisme en singular o sense adjectivar-lo perquè no significa res. En el moment que una força política té "la força" de nacionalitzar el "seu" catalanisme és

que està amagant l'adjectiu que li dóna contingut i, alhora, està silenciament els altres. Quan Cambó es preguntava, Monarquia? República? i contestava Catalunya! hom es quedava sense saber si el seu catalanisme era "monàrquic" o "republicà", fins que la realitat li donava la resposta posant el substantiu en funció de l'adjectiu "burgès". La llarga polèmica sobre la revolució burgesa a Espanya, tancada no farà massa anys, va caure, paral·lelament, en una preocupació excessiva pel paper de la burgesia catalana. Tant és així, que va acaparar els estudis sobre el catalanisme i les lectures primàries van oblidar que n'hi havia d'altres, mal que no fossin estudiats encara.

No vull reobrir polèmiques ja superades sinó introduir un element que considero essencial per seguir el fil de l'argumentació: el factor material, no solament formal, de l'Estat en l'estudi dels catalanismes. El fet nacional implica especificitat, caràcter històric diferenciat, però no equival a un cos social tancat, isolat, independent, sinó obert, relacionat i interdependent, fins i tot en els nacionalismes més centrípets. I Catalunya és un dels exemples més clars de la interdependència del fet nacional amb el fet estatal i no solament del fet nacional amb la qüestió estatal. Tant per a Cambó, com per a Tarradellas, com per a Comorera -per citar tres arquetipus de catalanismes-, existeix un fet

estatal i no solament una qüestió estatal. Això explica que la burgesia catalana hagi tingut èpoques "no catalanistes" o "anticatalanistes", o bé que el "lerrouisme" sigui un element "potencial" que ha esdevingut realitat més d'una vegada al si de la classe obrera de Catalunya. El fet estatal ha estat present en tot tipus de catalanisme, fins i tot en aquells que no es fonamenten en la projecció inter-nacional de la burgesia o de la classe obrera. La petita burgesia o la pagesia que constitueixen classes dependents -no directores o alternatives- de la societat burgesa i que troben la seva identitat en la nació car no la tenen en la consciència "per a sí", no podran superar mai el nacionalisme resistencial, no ofensiu, que s'erigirà en protagonista del catalanisme polític quan fracassin aquells que, per contingut de classe, sí tenen projecció externa. No per casualitat les actituds nacionalistes més autoafirmadores o resistencials s'han produït en els anys 20 o en els anys 40. Però si en alguna circumstància històrica s'ha donat l'oportunitat de projectar aquest nacionalisme cap a la seva plenitud per mitjà de "l'autodeterminació", aquesta ha hagut de tenir en compte el fet estatal com si, per definició, no puguin encapçalar l'autodeterminació aquelles classes que s'agafen la nació a manera de salvació, però que la seva dependència-condicionament les impedeix "independitzar-la".

La diferència entre Cambó i Comorera envers Tarradellas és que els primers encapçalaven un projecte de catalanisme polític que tenia contingut original per la classe que, essencialment, el sustentava. El catalanisme de Tarradellas no es fonamenta en l'hegemonia-direcció sinó en l'arbitratge-reunió de forces oposades. Cambó i Comorera concebien una punta ofensiva que volia situar-se al capçal en el procés de construcció-transformació de l'Estat. Tarradellas reunia una força de xoc d'unitat, per a pactar, en les millors condicions, amb l'Estat. L'avantatge-desavantatge de Tarradellas és que pot jugar amb els pols oposats, fer congruents frases contràries, o estar per damunt de tots perquè no té força social específica per a estar al davant. I si alguna vegada s'hi troba, serà transitòriament i adoptant polítiques diferents que trobaran el seu punt d'equilibri en la supervivència de l'arbitratge.

No em correspon a mi, més que per comparació, entrar en l'anàlisi del catalanisme nacional-burgès de Cambó, o del catalanisme nacional-popular de Tarradellas, sinó explicar una altra via: el catalanisme nacional-obrer de Comorera. Però llur interrelació, prèvia a l'anàlisi específica, i llur "confluència" en l'Estat per mitjà de la revolució democràtica em semblen elements imprescindibles per a comprendre la contradicció i la unitat entre els catalanismes. Com diu Jordi Solé Tura, "en

la mesura en què l'Estat espanyol s'ha consolidat com un Estat burocràtic i centralista com a culminació i expressió d'un sistema d'hegemonia autoritari, el moviment nacional català ha tingut en tot moment, fins i tot en les seves manifestacions més conservadores, un contingut democràtic. Es pot dir que, malgrat la duresa dels conflictes de classe a l'interior de Catalunya, totes les classes socials catalanes han topat, per raons pròpies i, per tant, diverses, amb un mateix adversari centralista i autoritari". Aquesta és -continua dient Solé Tura- "la raó del caràcter bàsicament democràtic del moviment nacional català i del seu paper igualment democràtic en el context general dels pobles que formen l'Estat espanyol". I la contradicció? "La contradicció més important del bloc de classes català és evidentment que en cap moment no ha resolt d'una manera estable el problema de l'Estat. Ni ha estat capaç de crear un Estat propi ni de modificar de tal manera l'estructura de l'Estat espanyol que hi trobés una forma d'inserció hegemònica" (*).

(*) JORDI SOLE TURA: "La Qüestió de l'Estat i el concepte de Nacionalitat". Taula de canvi, núm 1, 1976. Pàg. 17-18.

El terreny que a mi em pertoca estudiar dins del plantejament general de Solé Tura, està avui encara, mal que pesi, pràcticament verge. L'atractiu justificable de la personalitat d'Andreu Nin o del POUM no cobreix ni de lluny una anàlisi que, penso, s'ha de fonamentar, en primer terme, en les figures de Maurin i Comorera. I quan dic Maurin l'estic relacionant amb el BOC i la fundació del POUM més que amb l'existència d'aquesta organització. L'avantatge de Comorera és que el puc relacionar amb la USC, amb la fundació del PSU de C i amb l'existència del PSU de C.

El catalanisme de Comorera és posterior a la seva iniciació republicana i no pren coherència fins que hi introdueix la classe obrera com eix vertebrador. Aquest catalanisme d'adopció i no d'origen té la seva importància perquè reflecteix la incapacitat de protagonitzar des del centre (des del republicanisme reformista) la revolució democràtica. D'aquí no se n'ha de deduir que sí si gui possible des de la perifèria sinó solament que Comorera arriba al catalanisme des del fracàs del republicanisme nacional espanyol. Es pot afegir, també, que Comorera comprova com el catalanisme és inherent a la democràcia amb independència de les classes que el puguin protagonitzar, essencialment, en cada circumstància històrica, de tal manera que la traïció catalanista, cas de produir-se, esdevé necessàriament antidemocràtica. La

Lliga en podria ser un exemple amb les seves posicions canviants en el transcurs del primer terç d'aquest segle.

Tanmateix, l'element cabdal que dóna sentit històric al seu catalanisme és la classe obrera. D'aquí les seves primeres preocupacions: el "lerrouxisme" i el "faisme". Eren fruits d'importació que emmetzinaven el moviment obrer català. És interessant remarcar que Comorera relacionava aquestes preocupacions amb una tercera obsessió: la Lliga. Quantes vegades va dir que li feien el joc. Els desqualificava en diversos sentits que es sintetitzen en llur aventurisme. El punt flac de l'opinió de Comorera no és que aquestes opcions resultessin aventureres o demagògiques, cadascuna en el seu moment, sinó que s'engreixaven de l'indubtable monopoli que la burgesia primer i la petita burgesia després, imposaven sobre el catalanisme. La reacció ant.catalana també era una reacció antiburguesa i no cal ser fruit d'immigració per a contestar a la burgesia. Comorera no va acabar de separar-se mai d'aquest esbiaixament burgès en l'anàlisi del moviment obrer a Catalunya.

Ara bé, mentre el lerrouxisme o el faisme fossin influents majoritàriament al si de la classe obrera, no existiria una organització autònoma i nacional del moviment obrer a Catalunya. En aquest resultat sí que no s'equi

vocava Comorera. Quan arriba a Barcelona, a finals de la primavera del 1931, el lerrouxisme ja ha quedat desmantellat per la pròpia evolució del seu creador Lerroux al que Comorera ja havia retratat, el 1913, en el seu article "Quiero ser ministro" o l'havia elevat a la categoria de "emperador del Paralelo" quan recordava, el 1923, que "los obreros vivían la revolución al día, todos ellos esperaban la infalible revolución para el día siguiente. Y en la espera votaban, todos votaban Lerroux". Fins que "los proletarios huyeron de la política y se refugiaron en los sindicatos, no para hacer en ellos la obra de defensa inmediata qua a los sindicatos corresponde, sino para hacer en ellos toda la obra. Y nace la pujanza del sindicalismo anárquico".

El 1931, Lerroux ja no era solament l'enemic de la classe obrera, també ho era de la república. Així el considerava Comorera en relacionar-lo amb el cop d'Estat de Sanjurjo, acusació que li va costar una querella més de les que tingué i que va prendre volada perquè va destapar el problema de la immunitat parlamentària dels diputats al Parlament de Catalunya. Però el fundador del partit radical ja no era un problema en l'assumpte que estic tractant. Ho eren els seu "hereus": l'apoliticisme, el sindicalisme anarquista, la FAI.

Es per això que Comorera es planteja des de la mateixa

arribada a terra catalana i com si ja ho portés meditant de temps, l'organització d'un partit socialista a Catalunya i la sostracció de la CNT de la influència anarquista. Amb què comptava per a assolir aquests objectius? Amb la Unió Socialista de Catalunya. No es pot dir que tingués gran cosa per començar.

Però sí la suficient com per a donar un primer pas essencial: la seva transformació en partit polític. La USC era un grup organitzat a l'entorn d'intel.lectuals, la inclusió dels quals a les llistes de l'Esquerra permetia donar una imatge electoral més ampla en incorporar la vertent socialdemòcrata. Serra i Moret, Alomar, Campalans, germans Xirau, etc. constituïen més un apèndix de l'Esquerra que no un partit independent que des de la seva identitat podia pactar o no amb l'ERC. D'aquí no se'n deriva que la USC fos sempre un apèndix o paràsit del partit de Macià, sinó que, precisament, la funció de Comorera consistia en independitzar-lo. Com? Ensenyant-lo a viure sol, sense menysprear el bon profit que en pogués treure de les aliances amb l'ERC.

S'havia de crear l'estructura del partit. Així ho va fer. Des de la secretaria de la conselleria d'Economia i Treball es va dedicar a muntar l'estructura orgànica. No parava, tenia contactes amb tothom, organitzava comissions, viatjava, escrivia i sempre estava reunit. Jo-

sep Mª Vilarrúbia, que era secretari de Serra i Moret a la conselleria, ho recorda amb la imatge d'un personatge eficaç i amb nervi que encara li quedava temps per intervenir activament en les decisions de Serra i Moret. La conselleria d'Economia i Treball resultava, d'altra banda, un mitjà perfecte per anar creant la xarxa organitzativa arreu de Catalunya. La qüestió central no estava tant, però, en el creixement i estructuració del partit, en un primer moment, sinó en comptar, efectivament, amb una direcció orgànica. Aquí està la diferència entre el que preveia Serra i Moret que seria Comorera i el que va resultar. Comorera va entendre tan bé l'encàrrec d'organitzar el partit que va situar els intel·lectuals al servei d'aquest i no a la inversa. En la mida que l'organització prenia cos de partit, corresponia a l'òrgan dirigent definir la línia política. Serra i Moret va encarregar a Comorera l'organització del partit i li va cedir la direcció.

L'abril del 1932, en el I Congrés Nacional de la USC, ja era elegit Secretari General, no feia encara un any que havia tornat a Catalunya, i el juliol del 1933 era nomenat President en el Congrés de fusió amb la Federació Catalana del PSOE, fusió que s'estroncà per l'actitud contrària de la Comissió Executiva del PSOE. Comorera havia aconseguit de crear una estructura orgànica al davant de la qual se situava amb el suport declarat de

Rafael Campalans i el vist-i-plau de Serra i Moret malgrat alguna reticència de Joan Gilabert, secretari general de la Federació Catalana del PSOE. Poques setmanes després, el 9 de setembre del 1933, moria tràgicament ofegat a Torredembarra, Rafael Campalans, el seu gran valedor que havia demanat en l'esmentat Congrés de fusió un reconeixement públic per als que l'havien fet possible: Recasens i Mercader i Comorera.

Ben aviat, doncs, Comorera ja comptava amb l'eina imprescindible, encara que modesta, d'un col·lectiu organitzat en el que no hi havia altra diferència entre els afiliats que les estrictament orgàniques. Aquesta nova concepció de la USC com a partit no va encaixar amb el concepte o tarannà d'algun intel·lectual com Gabriel Alomar i va minvar de manera important la influència efectiva, no el prestigi, de Serra i Moret.

El problema de fons, però, continuava existint: la USC era un petit partit amb una incidència quasi ridícula dins del moviment obrer. L'objectiu, l'obsessió de Comorera, com també la de Maurin, era la CNT. Era l'organització de la classe obrera de Catalunya, la que reunia la potencialitat revolucionària del proletariat que, segons Maurin i Comorera, es perdia en l'apoliticisme i espontaneisme anarquista. La diferència estava en l'alternativa. Mentre Maurin veia en la CNT el potencial re

volucionari que havia de ser dirigit per un partit que li donés perspectiva de futur de cara a la presa del poder polític, Comorera, que es movia en una concepció de revolució democràtica i punt, considerava que la CNT havia de ser la central sindical única dels treballadors, oberta a les diverses concepcions ideològiques, i unida en la tasca immediata de defensa dels interessos econòmics i socials dels treballadors.

Començava així una llarga cursa des de concepcions ben diferents entre el BOC i la USC, el final de la qual era el relleu de l'ERC i la superació del període d'indefinició petit-burguesa i de preponderància anarquista. La tribuna pública de Comorera era "La Setmana Política" que apareixia regularment a Justícia Social i des d'on feia conèixer les seves opinions polítiques en articles curts la majoria dels casos, però suficients com per expressar amb transparència el seu pensament i la línia política del seu partit. La primera reacció, en llegir-los, és de distanciament i, a voltes, de rebuig pel simplisme de més d'una afirmació. El llenguatge brusc, de vocabulari tallant i contingut absolut, ajuda a menysternir-los. Però tenen una línia coherent, diàfana, precisa, com qui està convençut del que diu en refinar tots els punts perquè concordin, per a disposar-se a defensar si cal amb les ungles, el seu pensament. El problema és que Comorera tenia tant seny que era un sectari amb els

que pensava que no en tenien. L'importava tant el punt d'equilibri que disparava contra els "desequilibrats".

La neteja urgent que calia fer en el moviment obrer era alliberar-lo dels elements "faistes 100 per 100", per als que tenia tota mena d'atencions devastadores, també per als trentistes que identificava com "faistes 99%". La FAI va ser el mal somni de Comorera, per damunt de Lerroux i la Lliga, per damunt del trotsquisme o la socialdemocràcia. Era lògic, car era el seu autèntic adversari dins del moviment obrer, si es dóna el valor exacte als altres "intrusismes" o "desviacions". Va exhaurir totes les paraules per condemnar les vagues sense sortida, el revolucionarisme estèril, l'ús com a carn de canó de la base obrera, l'agitació per l'agitació. Va contestar l'esquerranisme revolucionari dels comunistes del BOC que s'enlluernaven amb la dictadura del proletariat. Va considerar que feien el joc a la reacció i a la contrarevolució totes aquelles polítiques que lluny de consolidar la república democràtica la posaven en l'abisme. El seu objectiu era clar: s'havia d'acabar amb la preponderància de la FAI, el BOC no el preocupava.

Clar que ell tampoc preocupava massa a la FAI o a la CNT. No el tenien en compte quasi, ni a la USC. Solidaridad Obrera els tractava despectivament si alguna vega

Comorera no s'oblidava de les paraules de Campalans, que són òbvies, sobre la necessitat imprescindible d'arrelar el projecte de creació del partit socialista en la classe obrera. Però davant del fracàs dins de la CNT, s'havia de canviar de tàctica i llançar-se a la creació del partit socialista des del qual es portaria a terme el lent procés d'inserció al si del moviment obrer. En aquest sentit no es podia oblidar el fet de l'Estat. La USC era la base del futur partit socialista de Catalunya, però no realitzaria el seu projecte si no comptava amb el PSOE.

Quan Comorera rebutja la CNT ja havia pres aquesta opció. L'aprovació de l'Estatut i la institucionalització de l'autonomia havia de facilitar una entesa amb el Partit Socialista espanyol, més i tot quan la majoria de la Federació Catalana es mostrava partidària de la fusió socialista a Catalunya i en prenia la iniciativa formal a partir del Congrés de febrer del 1932, per mitjà del nou President, Recasens i Mercader, i amb el suport d'altres destacats militants com Joan Gilabert, Pla i Armengol, o Martínez Cuenca.

El problema estava en què la USC continuava sent, als ulls dels dirigents del PSOE, un grup molt minoritari que vivia de l'Esquerra i del prestigi públic de quatre intel·lectuals. No és que això fos un handicap però no

Comorera no s'oblidava de les paraules de Campalans, que són òbvies, sobre la necessitat imprescindible d'arrelar el projecte de creació del partit socialista en la classe obrera. Però davant del fracàs dins de la CNT, s'havia de canviar de tàctica i llançar-se a la creació del partit socialista des del qual es portaria a terme el lent procés d'inserció al si del moviment obrer. En aquest sentit no es podia oblidar el fet de l'Estat. La USC era la base del futur partit socialista de Catalunya, però no realitzaria el seu projecte si no comptava amb el PSOE.

Quan Comorera rebutja la CNT ja havia pres aquesta opció. L'aprovació de l'Estatut i la institucionalització de l'autonomia havia de facilitar una entesa amb el Partit Socialista espanyol, més i tot quan la majoria de la Federació Catalana es mostrava partidària de la fusió socialista a Catalunya i en prenia la iniciativa formal a partir del Congrés de febrer del 1932, per mitjà del nou President, Recasens i Mercader, i amb el suport d'altres destacats militants com Joan Gilabert, Pla i Armengol, o Martínez Cuenca.

El problema estava en què la USC continuava sent, als ulls dels dirigents del PSOE, un grup molt minoritari que vivia de l'Esquerra i del prestigi públic de quatre intel·lectuals. No és que això fos un handicap però no

els generava massa interès. Ara bé, tampoc es tractava d'oposar-se a un procés de fusió quan no hi donaven cap importància. La desvinculació de la USC en relació amb l'Esquerra, un cop realitzades les primeres eleccions al Parlament de Catalunya, i la constitució de la minoria socialista amb els diputats del partit elegits, Serra i Moret, Comorera, Ruiz Ponseti, Fronjosà i Carles Gerhard, va significar un salt qualitatiu imprescindible en el procés d'independització de l'espai socialista que aclaria el sentit de la fusió. L'etapa pre-estatutària que havia justificat l'actuació conjunta de la USC amb l'ERC ja havia acabat amb l'elecció del Parlament i, per consegüent, se n'obria una de nova en la que la USC havia de trobar la seva especificitat i des de la mateixa actuar conjuntament amb el PSOE, alhora que les relacions amb l'Esquerra passaven a tenir un nou caràcter.

Aquest era el pensament de Comorera, el qual es llançà en el curs del 1933 a assolir en la major brevetat la fusió amb la Federació Catalana del PSOE. La seva gran limitació estava en què era un perfecte desconegut per a la direcció federal. De Francisco, Largo Caballero, Besteiro o Prieto no havia de tenir pràcticament notícia de qui de manera fulgurant s'havia situat al capdavant del socialisme a Catalunya. Comorera no tenia ningú a

Madrid i no tinc coneixement de cap negociació directa, no simple contacte informal, dels diputats de la USC a les Corts. Era la direcció de la Federació Catalana la que, en qualsevol cas, informava a la Comissió executiva. La precisió és important perquè comporta que la realització de la fusió a Catalunya no equivalia al seu èxit.

Amb tot, si s'aconsegua la unificació socialista per unanimitat les probabilitats de reeixir eren moltes. Els sectors reticents a la unificació per part de la Federació Catalana del PSOE eren minoritaris però rellevants, ja que controlaven la Federació de Barcelona i eren majoritaris dins de la UGT. Desideri Trilles, Vila Cuenca i Rafael Vidiella n'eren els representants més coneguts d'aquest corrent largocaballerista. El venciment de les resistències dins de la USC a integrar els militants sindicalistes en la UGT pel seu passat col.laboracionista quan la dictadura, va representar un pas insubstituïble per a fer possible la fusió, però el canvi d'actitud dels dirigents d'aquest sindicat no es va produir fins que van constatar l'assumpció pública de la UGT per part de la USC en el seu conjunt i, particularment, pels seus dirigents sense exclusió. Les intervencions parlamentàries de Comorera i Fronjosà en defensa del sindicat, sobretot en el conflicte del Port, van tenir efectes posi

tius immediats en persones com Desideri Trilles o Vila Cuenca.

Però no va succeir el mateix amb la Federació de Barcelona que per veu de Rafael Vidiella es va manifestar contrària al que considerava integració de la Federació Catalana dins de la USC. Els estatuts del PSOE eren, se-gons Rafael Vidiella en un article publicat en la prime-ra plana de El Socialista, prou amplis i flexibles com perquè no fos necessari cap procés d'unificació en funció de bases estatutàries noves.

Les paraules de Vidiella, escrites just abans de començar el Congrés Extraordinari de fusió entre la USC i la Fo C^a del PSOE, el juliol del 1933, avisaven que la rea-lització de la fusió necessitaria el vist-i-plau de la direcció federal, encara que De Francisco havia assis-tit al Congrés de la Federació Catalana, celebrat a Llei-da el juny del 1933, quedant en principi implicat en el procés d'unificació. Val la pena dir que en aquest Con-grés va ser Comorera, que hi assistia en representació de la USC, qui va fer la informació de la projectada unificació, cosa que no deixa de ser atípica si es té en compte que ell era un invitat, no un delegat al Congrés.

En el Congrés Extraordinari del juliol del 1933, la USC junt amb la Fo C^a del PSOE va constituir el nou partit

que es definia com a plenament sobirà a Catalunya i com a federació catalana del PSOE en el que afectés a la política general i internacional. El nou partit es denominava Unió Socialista de Catalunya (Federació Catalana del PSOE).

A part del problema pendent de la Federació de Barcelona, la qüestió central que es plantejava era aconseguir la conformitat de la Comissió executiva del PSOE, la qual no havia enviat cap representant al Congrés. De la seva actitud depenia l'èxit de la unificació i que la Federació de Barcelona deixés de ser un problema o bé el fracàs dels esforços fets durant un any i mig i la continuació de la Federació Catalana per mitjà de la Federació socialista de Barcelona.

La ceguera de Largo Caballero i De Francisco va impedir que reeixís la unificació. Van passar del menysteniment en la fase prèvia a la incomprensió en la fase posterior a la unificació. I així van ajornar una vegada més la inserció del partit socialista en la societat catalana. Entre juliol del 1933 i gener del 1934 s'obre un període de negociació de la que no es pot excloure la tensa situació política amb dues confrontacions electorals a la vista, les eleccions legislatives de novembre del 1933 i les eleccions municipals de gener del 1934. No vull

entrar ara en aquesta qüestió perquè malgrat la seva im-
portància no la considero la determinant de l'estronca-
ment de la fusió socialista a Catalunya.

El problema central estava en la concepció del nou par-
tit. Les discrepàncies de la Comissió Executiva envers
als nous estatuts es sintetitzaven en el seu desacord
total amb l'article 2on que, com he dit, donava "plena
sobirania i personalitat" a la USC en la seva política
a Catalunya. Aquest article té, en realitat, un redactat
tant d'equilibri com contradictori, i una lectura intel-
ligent per part dels membres de l'executiva hauria dedu-
ït que si als efectes de la política general i interna-
cional la USC se sotmetia a la disciplina del PSOE, tam-
bé la política catalana en quedaria condicionada. No es
pot ser sobirà a Catalunya i dependent en l'àmbit esta-
tal. La paraula "sobirania" està, doncs, mal utilitzada
però el seu sentit en el conjunt de l'article està per-
fectament clar: Comorera era conscient de la interdepen-
dència del fet nacional amb el fet estatal i que aques-
ta realitat obligava a precisar tant la coordinació com
les àrees de decisió política respectiva. La USC en tant
i en quant partit d'àmbit nacional català havia de tenir
plena autoritat per definir la seva política i per te-
nir els seus propis estatuts. En conseqüència eren els
seus òrgans directors els que havien d'establir la polí

tica d'aliances, per exemple, en funció de la diferent realitat catalana. En relació amb l'àmbit estatal, la USC actuaria com a Federació Catalana i reconeixeria, per tant, l'autoritat dels òrgans superiors del PSOE.

El risc no estava en què el nou partit socialista català esdevingués "separatista" respecte el PSOE sinó que resultés una ficció, útil, però ficció. Però si els dirigents del PSOE no concedien ni la identitat nacional del nou partit, encara que es pogués quedar en la forma, la unificació resultava impossible. Ni De Francisco ni Largo Caballero van entendre la diferència nacional i, per tant, no havien de considerar convenient que l'organització socialista a Catalunya tingués una denominació i uns estatuts diferents que les altres organitzacions de l'Estat. El PSOE ja era un partit federal i, en teoria, ja havia reunit la diversitat en la federació. La contrapartida de Comorera també era clara: si el fet nacional havia donat sentit al naixement de la USC davant la incomprensió del PSOE, no hi havia ara cap motiu que justificués la seva dissolució i integració en la Federació Catalana. Com ell mateix deia, si es fes tal cosa una nova USC naixeria.

Aquesta va ser la qüestió de fons que no pot ser diluïda per la indubtable confrontació sobre la política d'a

liances. És probable que l'entesa hagués resultat menys complicada si l'anàlisi sobre la situació política hagués estat confluent entre les direccions de la USC i del PSOE, però el problema no estava en si es concordava o no en la política d'aliances sinó a qui li corresponia decidir-la, o en qualsevol cas, donar el vist-i-plau.

El projecte de creació del partit socialista de Catalunya quedava de moment estroncat per dos obstacles insalvables: la utòpica sostracció de la CNT de la influència de la FAI i l'articulació amb el partit socialista espanyol. L'amenaça d'un triomf de la dreta en les eleccions legislatives del 19 de novembre del 1933 és el tercer element que explica l'ajornament. Comorera, a diferència de Largo Caballero i la majoria de la Comissió Executiva del PSOE, considerava que s'havia de mantenir la unitat republicana. La consolidació de la República depenia essencialment de dos factors: la unió de les forces republicanes i la realització de les transformacions econòmiques i socials que el canvi formal del 14 d'abril havia deixat pendents. La divisió republicana o l'excessiva prudència en fer efectiu el canvi jurídic, no solament posaven en perill la revolució democràtica sinó que facilitaven l'accés al govern d'aquelles forces polítiques que sempre s'hi havien oposat. L'alterna

tiva per a Comorera no era altra que un front d'esqueres, des dels comunistes fins a Acció Catalana Republicana. Així ho va proposar a Macià i des d'aquesta posició va combatre les actituds divisionistes dels socialistes espanyols i no va prendre ni en consideració el front obrer que propugnava Maurín i que defensava Vidiella des de la Federació socialista de Barcelona. Clar que la USC i Comorera comptaven ben poc i amb prou feines podia fer sentir la seva veu per a la qual no tenia reservat ni un paper secundari.

El cop d'Estat d'Alcalá Zamora, així qualificava Comorera la dissolució de les constituents, no podia tenir altra resposta que la reafirmació republicana i democràtica per mitjà del triomf electoral de les forces republicanes unides. Les pretensions d'Acció Catalana Republicana i l'ortodòxia de Maurin van deixar a la USC davant de l'opció d'anar sola a les eleccions o pactar amb l'ERC. Coherent amb la línia política defensada i conscient de l'única possibilitat de tenir accés a les Corts, Comorera va defensar la inclusió de la USC en la candidatura de l'Esquerra.

No importa tant aquí fer valer o no la raó de Comorera després de comprovar el resultat de les eleccions, sinó constatar una concepció política que en aquells moments

era clarament minoritària dins del moviment obrer a Espanya i que no arribaria mai a prendre cos, potser perquè no era possible. La caiguda de la socialdemocràcia alemanya és un primer avís que la defensa de les llibertats democràtiques pot esdevenir una política revolucionària de la classe obrera que permeti, a més, incorporar en la lluita per la seva defensa a d'altres sectors de la societat. Dit d'una altra manera: de l'experiència alemanya se'n deriven dues necessitats, la fusió de les organitzacions obreres en un únic partit i la formació d'un ampli front d'esquerres en defensa de la democràcia. Aquesta és la idea que tenia Comorera l'any 1933. Però no era el pensament de Largo Caballero o Joaquim Maurin, per citar dos protagonistes de dues opcions ideològiques diferents que en aquelles circumstàncies conflüen en part. El desencís de l'experiència governamental de Largo Caballero i de la col.laboració amb els republicans resultava una prova per a Maurin dels límits i fracàs de la república petit-burguesa. La conseqüència era òbvia: la frustració pel fracàs de l'etapa col.laboracionista obria una nova fase en la que la classe obrera s'erigia en protagonista de la revolució democràtica que no trobaria la seva plenitud més que en la seva continuïtat amb la revolució socialista.

No era el moment, doncs, de l'aliança amb la petita burgesia sinó de la creació del partit de la classe obrera

en el cas de Maurin com alternativa al reformisme socialista i al desviacionisme estalinista, i de la radicalització-creació del mateix partit en el cas de Largo Caballero com a reacció a la frustració de l'etapa reformista. L'Aliança Obrera era el punt d'acord. La resposta de Comorera era ràpida: no es fan aliances al si de la mateixa classe sinó que es va resoltament a la unificació política i orgànica. Les aliances es fan de manera conjuntural amb d'altres classes, en cas que pugui existir confluència d'interessos. Ja en la perspectiva de les eleccions municipals, després ajornades per la dissolució de les Corts constituents, Comorera havia donat un salt més ambiciós, en plena fase de creació de l'espai socialista, que arribava fins a la unificació del moviment marxista a Catalunya. Així ho va proposar la USC al BOC. El primer pas d'aquest procés hauria estat la presentació d'una candidatura única a les eleccions. No va haver-hi acord ja des del principi perquè la concepció de Maurin no ultrapassava la formació d'una aliança en la que cada partit o sindicat mantindria la seva identitat, alhora que ni el BOC reconeixia als comunistes oficials ni la USC reconeixia a la Federació socialista de Barcelona. Tanmateix, el canvi de la situació política acabava de dispersar la voluntat inicial de conciliació.

Però en aquest primer contacte ja quedaven precisades les dues concepcions de la unificació marxista a Catalunya. La concepció de Comorera sobre la unificació obrera era paral·lela al manteniment de l'aliança amb la petita burgesia, Maurin concebia la unificació com alternativa i, per tant, ruptura amb la petita burgesia.

La posició de Comorera era molt impopular i difícil de mantenir en aquelles circumstàncies. La situació es feia més insostenible no solament perquè la posició de la USC era clarament minoritària entre les organitzacions obreres, sinó perquè el seu recobrament de l'aliança amb l'Esquerra accentuava la seva imatge de dependència o "parasitisme". Comorera no tenia cap interès per marxar de l'Aliança Obrera, tot i que deixava que fos Martínez Cuenca qui signés per la USC el Manifest fundacional del 9 de desembre del 1933, cessió que és prou significativa si es té en compte que Comorera no acostumava a fer aquestes concessions quan veia en un projecte polític la possibilitat de reeixir, més encara en comprovar que el Manifest estava signat pels caps d'altres organitzacions, com Maurin (BOC), Nin (EC), Vila Cuenca (UGT), Vidiella (Fò socialista de Barcelona), Pestaña (Sindicats d'Oposició) o J. Calvet (Unió de Rabassaires).

Ara bé, si havia d'optar entre l'Aliança Obrera o l'aliança amb l'Esquerra, no tenia cap dubte en decidir-seper

la segona opció malgrat les lògiques resistències que produiria al si de la mateixa USC. La seva entrada en el Govern Companys, després de la mort de Macià, com a conseller d'Agricultura i Economia n'és la prova més concloent. L'Aliança Obrera agreujava la divisió republicana i era una fictícia unitat de les organitzacions obreres, d'altra banda poc significativa a Catalunya on la majoria del moviment obrer estava organitzat en la CNT. El perill real del feixisme comportava la formació d'un ampli front antifeixista i no la simplicitat del dilema revolució-contrarevolució. Comorera estava a les antípodes del pensament de Maurin o de Nin, el qual considerava que la classe obrera havia de deixar de ser l'apèndix radical de la República democràtico-burguesa per a passar a la realització de la seva missió històrica: la presa del poder polític i la realització de la revolució social.

Revolució socialista o revolució democràtica, heus aquí les dues concepcions sobre la circumstància històrica que acabarien representant el POUM i el PSU de C, respectivament.

La discrepància en la concepció del procés revolucionari i, en conseqüència, de la política d'aliances no impedia que hi hagués una única voluntat d'unificació marxista, però sí implicava criteris dispars sobre la seva

concreció. No vull analitzar encara aquesta qüestió, però sí puc avançar que, per a Comorera, el manteniment de l'Aliança Obrera ajornava indefinidament la urgent unificació marxista en consolidar petits partits o cabdillatges en lloc de fusionar-los. L'Aliança Obrera, no solament era un obstacle a la unitat republicana sinó que també retardava la formació del partit de la classe obrera de Catalunya.

Es pot concloure que l'únic interès de Comorera en romandre a l'Aliança Obrera consistia en evitar-se problemes dins dels sectors més obreristes de la USC i també en no quedar marcada com única organització obrera que no en formava part, al marge de la CNT i FAI. Nogensmenys, hi havia una tercera raó, la més important: la presència de la UGT dins de l'Aliança. S'ha de tenir en compte que l'Aliança Obrera es crea en plena fase de negociació amb la Comissió Executiva del PSOE per tal d'obtenir el reconeixement del partit unificat en el Congrés de juliol del 1933, i que Vila Cuenca havia donat públicament suport a la política de la USC davant les eleccions legislatives de novembre. A Comorera li preocupava molt més l'articulació amb el PSOE que l'Aliança Obrera però, òbviament, no es podia desllindar una qüestió de l'altra. El canvi d'actitud de la UGT catalana de cara a les eleccions municipals és un primer símptoma de distanciament que es confirmarà amb l'estroncament

de la fusió socialista a Catalunya, quan la Comissió Executiva del PSOE cridi a la reconstrucció de la Federació Catalana, i es concretarà en l'enfrontament entre els delegats afins a la USC i la direcció regional del sindicat totalment alineada amb el corrent largocaballerista, en el Congrés del 15 d'abril del 1934.

En la primavera del 1934, Comorera no havia aconseguit pràcticament cap dels objectius tan perseguits. La base social del pretès front d'esquerres es trobava dividida a tres bandes: a) l'ERC que havia reunit a l'entorn seu en les eleccions municipals a l'ACR i al PNRE junt amb la USC; b) l'Aliança Obrera amb totes les organitzacions signatàries del manifest fundacional a excepció de la USC i de la UR; c) la FAI i la CNT. Val a dir, a més, que no eren tres bandes paral·leles sinó creuades o contràries la majoria de les vegades. Tampoc s'havia aconseguit avançar en la formació del partit socialista de Catalunya després del fracàs de la fusió amb la Federació Catalana del PSOE, malgrat que la majoria dels militants d'aquesta organització van romandre al partit unificat en no seguir les recomanacions de la direcció federal del PSOE. I, finalment, s'havia comprovat la disparitat de criteris sobre la unificació marxista a Catalunya. Tot plegat comportava que la USC es trobava a cavall altre cop de l'Esquerra i mirant de substituir el trencament amb la UGT en fixar les bases d'un nou sindicat: la UGSO.

Comorera no s'oblidava ni de la identitat socialista ni del sentit històric de la USC, però la realitat del govern de centre-dreta a Madrid i el perill de la involució feixista obligaven a tancar files al costat del govern de la Generalitat. Aquells que no actuessin en aquest sentit, lluny de ser coherents amb el seu purisme revolucionari, estaven fent el mateix que la dreta, destruir la República, i de retruc situaven la classe obrera en un laberint sense sortida. Així, no deixà de condemnar els mètodes de la FAI o l'infantilisme de "Frente a las urnas, la revolución social" de la CNT i va denunciar com un atac al Govern de la Generalitat la vaga general convocada per l'Aliança Obrera, el 13 de març. Del rigorós estudi de la realitat des de la concepció marxista se n'inferia la contradicció fonamental del moment entre feixisme i democràcia i no entre feixisme i socialisme.

Aquesta era la seva quasi solitària opinió dins del moviment obrer a Catalunya. El predomini del corrent largocaballerista en l'àmbit estatal accentuava aquesta marginació que no compensaven els dubtes i vacil·lacions dels socialistes moderats com Besteiro o Serra i Moret i que només tenia un fil de comunicació en la concepció política d'Indalecio Prieto.

Comorera no considerava que la seva participació i la de la USC en les institucions de la Generalitat fos col·laboracionisme. Les seves intervencions i les dels diputats de la minoria socialista en el Parlament de Catalunya ja havien demostrat la utilitat d'introduir-se en les institucions democràtiques, en contra dels perills d'integració dins de la democràcia "burguesa". El col·laboracionisme no ve determinat per la participació dins de les institucions sinó per la forma en què es concreta. Contràriament, l'apoliticisme és una forma de col·laboració per la via negativa. Comorera pensava que el Govern de la Generalitat no tindria cap força efectiva si no comptava amb el suport social d'un ampli front d'esquerres i, a la inversa, la màxima expressió jurídica de l'impuls polític d'un front d'esquerres era l'adopció de mesures legals, legitimades i assegurades per una correlació de forces favorable. Així, el Govern de la Generalitat esdevenia el vèrtex de confluència dels diferents corrents ideològics que s'unien en la lluita contra la reacció. En actuar d'aquesta manera es desmunarien les tesis d'aquells que definien, mecànicament, la democràcia com a burgesa. Per exemple, l'aprovació de la llei de Contractes de Conreu demostrava com la legalitat democràtica podia situar la burgesia, en aquest cas la Lliga amb el suport de la CEDA, en una actitud contrària a la voluntat majoritària dels representants del poble. De la mateixa manera un Govern d'ampla representació popular podia posar el sistema democràtic al

servei de la classe obrera i de les classes populars i enfront de la reacció que donava un suport condicional i inestable al Govern de la República, encapçalat per Samper.

Barcelona podia ser la capital de la república democràtica que trontollava a Madrid després del fracàs de novembre. La formació del primer Govern Companys amb la participació d'un conseller d'ACR, del PNRE i de la USC, junt als consellers de l'Esquerra, constituïa la imatge del camí que s'havia de seguir. Ben segur que Comorera hagués proposat la seva ampliació per l'esquerra si la posició de l'Aliança Obrera hagués estat una altra. La idea de Comorera sobre la situació política sorgia de la gran importància que donava a qui fos capaç de tenir la iniciativa. No es podia deixar que fos la dreta conservadora la que anés avançant sobre la descomposició republicana ni tampoc que les forces republicanes només veiessin la necessitat d'unir-se a la defensiva. El procés havia de ser justament a l'inrevés. A la dreta se l'havia d'anar arraconant i situant-la a la defensiva des de la iniciativa del front d'esquerres. Aquesta oportunitat s'havia perdut a Madrid per la derrota electoral, la qual cosa obligava a una política de resistència front al govern de la República, però la situació a Catalunya era diferent malgrat la victòria de la Lliga a tres de les cinc circumscipcions, el novembre del 1933.

Tant era així, que la política de resistència de les forces republicanes i socialistes en l'àmbit estatal podia complementar-se amb la política ofensiva del govern de la Generalitat amb el suport de totes les forces republicanes i obreres.

Aquesta fou la política que preconitzà Comorera des de la conselleria d'Economia i Agricultura. Ell i Lluhí i Vallescà del grup "L'Opinió", foren les persones més influents sobre Companys en aquest període. El problema és que estaven sols, sostenint unes relacions a punt de trencar-se amb Madrid i assetjats no solament per la Lliga sinó també per l'asfíxia de les pressions de la CNT i l'Aliança Obrera. En aquestes circumstàncies no era gens fàcil mantenir l'equilibri i qualsevol punxada podia provocar l'explosió. L'entrada de la CEDA al govern era el detonant d'una situació que ja era insostenible. La Generalitat no podia quedar-se muda davant la resposta obrera i és molt fàcil dir que la decisió presa va ser equivocada. Va ser desesperada, això sí, i no es pot pensar en guanyar cap batalla des de la desesperació i amb espases apuntant per tots costats. Va ser el lògic final d'una cadena de decisions dissortades de gairebé totes les organitzacions que s'havien sentit guanyadores el 14 d'abril. No era en aquestes condicions que Comorera defensava prendre la iniciativa.

La declaració de l'Estat català dins de la República federal era un acte heroic, és a dir, suïcida. Per fi Companys podia cridar el seu catalanisme davant dels desconfiats o Comorera podia pensar que ningú el podria titllar ja de reformista. Havia estat un acte de coherència ideològica i de desesperació política. La plaça de la República va rebre plena de gom a gom la proclama per a buidar-se immediatament després en l'espera de la rendició. És inútil posar-se a discutir si era més encertat el criteri rupturista de Lluhí, Comorera o Dencàs o bé l'actitud expectant de Pi Sunyer i la majoria del Directori de l'Esquerra. Cap de les dues opcions s'escapava de la realitat, no era possible rentar-se les mans. O la Generalitat encapçalava el moviment i es posava front al govern de la República o controlava les mobilitzacions obreres fent ús de la competència d'ordre públic. El volgut equilibri de Pi Sunyer era impossible. L'avantatge tràgic de la sortida desequilibrada és que demostrava per la via del desastre que només la unitat republicana podia batre a la dreta conservadora i frenar l'amenaça feixista. Amb un Consell Executiu tan divers, amb l'Esquerra dividida, amb la pressió més que suport de l'Aliança Obrera i amb el setge de la CNT no es podia guanyar cap batalla. I és un error personalitzar el desastre en la figura de Dencàs. Primer perquè qualsevol conseller de Governació hauria fracassat en l'organització tècnica d'una acció impossible. Segon

perquè va ser Companys, sota la influència directa de Lluhí i Comorera, qui va definir políticament el moviment. No es tracta de minvar la importància del conseller de Governació ni discutir quina va ser la seva actuació sinó, senzillament, situar-lo exactament en la seva responsabilitat específica.

La conclusió de Comorera sobre els fets d'octubre va ser la confirmació de la política de front d'esquerres i la urgència de la unificació obrera. L'objectiu? El que ha via declarat Companys des del balcó del Palau de la Generalitat. Era una declaració d'unitat envers la república democràtica i federal, i de separació envers la reacció i el retorn del passat. Barcelona desitjava ser la punta de llança de la revolució democràtica però els fets d'octubre, com després els fets de maig, demostraven el límit d'aquesta ambició.

Les eleccions del 16 de febrer del 1936 van constituir el punt de confluència i de victòria. El front popular a Espanya o el front d'esquerres a Catalunya acabaven amb el bienni negre però faltava veure si tenien també capacitat de recuperar la iniciativa perduda. Comorera, que havia encapçalat la candidatura de Lleida, retornava al govern de la Generalitat després de la forçada reclusió en el penal de Pto. de Sta. Maria junt a Lluís Companys i a Lluhí i Vallescà. Aviat es comprovà que el

canvi de tàctica no havia estat més que un viratge forçat per la conjuntura. Ni la CNT varià el seu tradicional apoliticisme, ni les organitzacions marxistes van modificar les conclusions que es derivaven del fracàs de la república petit burgesa. La totalitat de les organitzacions obreres catalanes, inclosa ara la USC, consideraven que el front d'esquerres havia estat exclusivament un pacte electoral, no un pacte de govern. Comorera no pensava de la mateixa manera però la seva opinió esdevenia insegura davant la convicció generalitzada, també la d'ell, que els fets d'octubre havien demostrat transparentment els límits de la petita burgesia i que calia unir tots els esforços per a crear el partit capaç de prendre el relleu de l'Esquerra desbordada.

En el Congrés ordinari de la USC, celebrat el maig del 1936, i en la sessió de tarda del dia 17, es va discutir el tema de la participació de la USC en el govern Companys. Sorprèn que en una qüestió que l'afectava tan directament, Comorera tingués una intervenció gairebé d'observador. Potser ho va fer precisament perquè ell era l'únic afectat, però no ho crec. Va optar per una prudent no bel.ligerància deixant que fos Ruiz Ponseti qui defensés la validesa de continuar en el Consell Executiu. Va ser una veu solitària encerclada per la complementació entre els corrents obreristes, majoritaris dins de la USC després dels fets d'octubre, i el corrent so-

cialdemòcrata encapçalat per Serra i Moret, el qual mantenia el seu prestigi intel·lectual a pesar del descrèdit polític que li havia significat la seva desafortunada intervenció a les Corts, en valorar el 6 d'octubre. Uns i altres conflueixen en la necessitat de trencar la col·laboració governamental que Serra i Moret considerava inoportuna ja des de la superació de l'etapa pre-estatutària en clara referència a la incorporació de Comorera en el primer govern Companys. La resposta de Ruiz Ponseti -i l'opinió de Comorera- es fonamentava en què els partits signants de la coalició del 16 de febrer no s'havien unit per a guanyar les eleccions solament sinó per a realitzar el programa del front popular, en el cas que es guanyessin. Es tractava, doncs, d'un pacte de govern en el que la USC hi podia participar o no, però que sí havia de garantir que el programa presentat a les eleccions es complís. El caràcter ofensiu o defensiu del front popular venia determinat per quina fos la resposta a aquesta elemental qüestió. Si el front popular només es reunia davant del bloc de dretes però era incapaç de tenir un impuls propi es tornava a caure en les mateixes contradiccions d'abans de l'octubre del 1934. El problema de la unificació obrera no era incompatible amb el manteniment de l'aliança amb les forces petit burgeses, en qualsevol cas en canviaria el caràcter i també la correlació. Aquest era el pensament de Comorera, però quin sentit tenia perseverar en una actitud cla

rament minoritària no solament entre les organitzacions marxistes sinó també dins de la mateixa USC? El millor era buscar una sortida favorable en la realització de la decisió del Congrés de retirar-se del Consell Executiu. La proposta acceptada va ser la d'encomanar al Comitè Executiu l'adopció de l'acord del Congrés en el moment més idoni. Era una manera d'ajornar una decisió que no va donar resultat perquè va ser el mateix Companys qui la va aplicar.

Els partits obrers no van entendre mai el sentit ofensiu que podia i havia de tenir el front popular. Van cometre l'error de separar l'aspecte defensiu per al qual sí podia ser conjunturalment convenient un front d'esquerres de l'aspecte ofensiu, revolucionari, que corresponia exclusivament a la classe obrera. El 18 de juliol Comorera es penedia de no haver continuat en el Consell Executiu i de no haver estat més actiu en la defensa de la continuïtat del front d'esquerres com la política que corresponia en aquelles circumstàncies. Però aquesta és una qüestió que ja tractaré més endavant.

La prudent actitud de Comorera en el Congrés ordinari de la USC es comprèn essencialment perquè la seva primera preocupació era la unificació marxista. Sense un partit unificat i amb una sòlida base obrera, qualsevol polèmica sobre la política d'aliances o el caràcter de la

revolució era fictícia per la pròpia feblesa. Els fets d'octubre no solament havien demostrat la incapacitat històrica de la petita burgesia sinó també la divisió i feblesa del moviment obrer que es trobava a remolc de les circumstàncies per la falta d'una política pròpia i independent a Catalunya.

Ja m'he referit als contactes tinguts entre la USC i el BOC arran de les eleccions municipals que després foren ajornades. Ho remarco perquè el desenllaç dels fets d'octubre no representa el punt d'inici sinó de recuperació del projecte d'unificació amb la necessitat ineludible de superar l'Aliança Obrera. Aquest desig comú va facilitar l'èxit de convocatòria de les reunions propugnades pel PCP però no llur eficàcia. Aquestes reunions generals, realitzades entre febrer i abril del 1935, expressen la voluntat, no el procés, d'unificació. L'avenç cap a la unificació es realitzava de forma paral·lela i, alhora, dividida. Jo diferencio dues fases. Una primera en la que s'intenten fusionar els corrents ideològics més pròxims, en teoria. I una segona en la que s'unifiquen els dos corrents realment confluents en l'anàlisi del caràcter de la revolució a Espanya.

En una i altra fase, la USC i el BOC són les dues organitzacions vertebrals; les que representen, en primer

terme, l'espai socialista i comunista a Catalunya; les que no estaran mai ni a la vora de la mútua unificació; les que donen contingut a dues concepcions incompatibles d'una mateixa ambició: la formació del partit de la classe obrera. Qualsevol unificació al marge d'una o altra no equivalia a la creació del partit socialista o comunista. I la formació d'un únic partit marxista no era possible sense llur entesa.

En la biografia explico amb detall aquest procés de fusió. Per tant, no considero indispensable repetir-lo aquí ni de forma sintètica. El que sí considero convenient és analitzar-lo des del seu resultat: la formació del POUM i del PSU de C.

El POUM va néixer com alternativa al PSOE i al PCE, i esdevenia una organització ortodoxament marxista-leninista. Era un tercer partit que pretenia ser punt de superació del desprestigiat reformisme dels partits socialistes i del dogmatisme estalinista. La seva fundació, el 29 de setembre del 1935, no és exactament fruit d'una "unificació" sinó de la creació d'un nou partit marxista revolucionari amb la pretensió d'encapçalar la revolució socialista a Espanya. Era, per tant, un partit d'àmbit estatal que, coherent amb la teoria leninista, plantejava la resolució dels drets de les nacions a l'autodeterminació des d'un únic model de revolució proletà

ria inter-nacional.

El PSU de C va néixer amb la voluntat d'articulació amb el PSOE i el PCE. Era, doncs, també un tercer partit que pretenia ser punt de confluència i superació dels corrents socialista i comunista. La seva fundació, el 23 de juliol del 1936, no és exactament fruit d'una "unificació" sinó de la creació d'un nou partit marxista revolucionari amb la pretensió d'erigir-se en impulsor de la revolució democràtica a Espanya des de la nació industrialment més avançada. Era, per tant, un partit d'àmbit nacional català que, heterodoxe amb la teoria leninista, no trobaria la seva plenitud -o retorn a l'ortodòxia- fins a la formació del partit únic del proletariat dels pobles hispànics.

L'antagonisme entre ambdues organitzacions no minva el seu paral·lelisme. Són cerceres vies que caldrà corregir o esborrar per llur pecat original. El seu caràcter fundacional és previ a la indubtable unificació. I és aquesta fundació, alternativa en el POUM i atípica en el PSU de C, la que resulta tan original com objecte de persecució. La història del moviment obrer del segle XX demostra la seva incapacitat per generar i consolidar una tercera via entre la desnaturalització socialista alineada a l'imperialisme i la desnaturalització comu-

nista alineada a la racionalitat estalinista. La independència del POUM i del PSU de C, fruit de la genuïna realitat nacional catalana, era un miratge en la seva boja ambició de projectar-se cap enfora. En la realitat no van traspasar les fronteres catalanes. El PSU de C va salvar-se per la correcció "bolxevic", o dit en paraules més intel·ligibles, va trobar la seva continuïtat en l'estalinització i la dependència del PCE. El POUM no hauria superat mai la seva condició grupuscular entre els dos monstres, però la persecució estalinista l'ha enaltit en el mite.

El 1937 serà l'any del seu desenllaç: o correcció o defunció però, en els dos casos, esvaïment d'una il·lusió. La continuïtat de la guerra allargarà la sort del PSU de C que anirà vivint de l'ambigüïtat fundacional fins que es faci imprescindible la seva definició com un partit comunista tradicional.

Ara bé, interessa per damunt del destí paral·lel de les dues organitzacions, analitzar llur antagonisme ja perfectament previst en el procés d'unificació i reflectit en la identitat fundacional. Comorera ja havia avançat que la fusió entre la USC, el PCP, el PCC i la Fo C^a del PSOE era possible i imprescindible, però resultava in-

desitjable amb el BOC, l'EC i el Partit Sindicalista. Aquestes organitzacions eren divisionistes i fomentaven l'escissió o l'enfrontament contra comunistes i socialistes de l'Estat. Jordi Arquer li recordava a Front que la USC, el PCC o el PCP havien nascut de l'escissió, li criticava el col.laboracionisme de la USC, i acusava de separatisme la formació d'un partit d'àmbit estrictament català.

Al darrera de les mútues inculpacions hi havia dues concepcions que no podien complementar-se: el PSU de C reunia escissions passades en un únic projecte polític de revolució democràtica que es demostrarà insuficient i ambigu quan hagi de definir-se en el marc de la ideologia marxista. El POUM era un partit nou des d'una pulcra identitat revolucionària que no reunia sinó que pretenia incorporar des de la insuficient unificació, l'avantguarda obrera capaç d'erigir-se en directora del process revolucionari. El PSU de C va ser fruit de la unió conjuntural contra el feixisme i en defensa de la democràcia, el POUM va ser fruit de la unió estructural per al socialisme. El primer havia de donar sentit estratègic a la seva major amplitud unificadora, el segon havia d'arrelar un projecte polític que en el seu inici era tan totalitzador com minoritari.

Eren dos partits, tenien dues concepcions, però ambiciou naven el mateix: esdevenir el partit de la classe obrera. En la fundació del PSU de C, és essencial el VIIè Congres de la Internacional Comunista. Va ser el punt de confluència de les quatre organitzacions que va portar a l'adhesió immediata després de la unificació. He de matisar, però, que no són els principis de la I.C. els que unifiquen el PSU de C, sinó les resolucions del VIIè Congres. El front popular i la perspectiva del partit únic del proletariat a Espanya són els seus segells d'identitat. Però això és insuficient per a definir el nou partit. Si es llegeixen les bases d'unificació aprovades pel Comitè d'Enllaç el 23 de juny del 1936, es comprovarà que el nou partit es defineix com "marxista revolucionari" i s'organitza en base al centralisme democràtic. I què vol dir marxista revolucionari? Podria contestar, si fes apologia, que el PSU de C és resultat de la unificació històrica socialista i comunista, superadora de la divisió del moviment obrer, que li permet esdevenir el partit únic del proletariat i el partit dirigent del moviment nacional català; o bé, si fes antiapologia, es podria dir que el PSU de C és des de la seva fundació, un partit marxista-leninista-stalinista alineat al PCUS i a la política exterior de la Unió Soviètica. Em semblen equivocades les dues interpretacions, ja que si el PSU de C hagués estat exactament una o altra

cosa no s'hauria produït la crisi 1939-1940, probablement tampoc la del 1943, i, ben segur, que no hauria existit la crisi del 1949. Jo em quedo amb l'ambigüitat fundacional, amb el dubte hamletia, fins que es faci necessària la definició per a continuar després, no en l'ambigüitat sinó en la ficció.

L'ambigüitat fundacional em porta, fins i tot, a preguntar-me: era el PSU de C un partit o una aliança? Les paraules d'Otto Bauer ens serveixen d'avís: "per sòlida que sigui l'aliança socialista i comunista no podrà ser mantinguda si no s'arriba a superar la parcialitat socialista i la parcialitat comunista en un socialisme integral superior". La meua resposta és que el PSU de C va ser el grau màxim d'una aliança que va aconseguir dissoldre els quatre partits en una indubtable unificació orgànica, però no els corrents. El PSU de C era una unificació que la guerra va fer estable.

Aquesta indefinició es troba perfectament expressada en la pròpia personalitat de Comorera. Quin canvi ideològic li va suposar la fundació del PSU de C? Cap. Ell continuava en el mateix lloc. El viratge l'havia fet la Internacional Comunista. Seria més endavant que Comorera es "bolxevitzaria" o s'integraria plenament en l'estalinisme. De moment l'únic que succeïa era que la seva defen-

sa del front d'esquerres confluïa amb la tesi del front popular i que, per fi, comptava amb el partit que havia perseguit durant tant de temps.

L'anàlisi de la guerra i la revolució a Espanya acabarà d'esclarir l'antagonisme entre el POUM i el PSU de C, el sentit d'aquest partit i el pensament de Comorera.

El primer que he de dir és que ni una ni l'altra organització són les protagonistes dels primers mesos de revolució a Catalunya, després de la sublevació del 18 de juliol. Eren la FAI i la CNT les que tenien el poder al carrer. El PSU de C era més espectador que actor i el POUM no passava d'actor secundari. L'espontaneïtat revolucionària s'havia avançat s'havia avançat a la seva canalització política. Per tant, no té sentit entrar en la polèmica sobre el caràcter de la revolució -socialista o democràtica- pel moment. Cal una qüestió prèvia: s'havia produït una revolució el 19 de juliol? Doncs no. S'havia derrotat la sublevació des d'una reacció revolucionària, que no és el mateix. La classe obrera es va trobar de sobte amb el poder a Catalunya i a d'altres llocs on l'aixecament nacional havia fracassat, però no el va conquerir des de la pròpia iniciativa. La classe obrera havia sortit en defensa de la República, desbordant-la. Era la situació pitjor de totes les possibles.

Ni s'havia pres el poder contra la república petit burgesa en un procés de revolució socialista, ni s'havia sortit en defensa de la República en un procés de consolidació de la revolució democràtica. Havia explotat pels pols més oposats una situació de crisi social i política insostenible. I la República del 14 d'abril no trobava el seu lloc. La imatge de Lluís Companys posant-se a disposició dels vencedors i la resposta d'aquests preguntant-li la continuïtat és el millor exemple del que estic dient.

Ni el POUM tenia força per a reorientar la resposta revolucionària al feixisme, ni el PSU de C podia ser acusat de contrarevolucionari. Tots estaven a mercè de qui tenia el poder social, no polític, és a dir, la FAI. No té sentit plantejar el dilema guerra o revolució. Tothom acceptava la situació revolucionària que s'havia produït i tothom volia guanyar la guerra des de projectes revolucionaris diferents. Però l'única organització que tenia la força per fer valer el seu projecte comunista-llibertari era la FAI. La contradicció de la FAI, no del PSU de C ni del POUM, és que va enviar Durruti a defensar la revolució social i va acceptar Tarradellas com l'impulsor de la revolució política. El Comitè de Milícies contestava al feixisme i el Govern de la Generalitat continuava governant. La revolució estava en el car-

rer i en el front, però no en el poder. La FAI, per definició, no havia pensat en aquesta eventualitat.

Si l'apoliticisme de la FAI-CNT havia estat el millor suport per la via de l'abstenció o del vot útil a l'ERC durant els anys de la República, ara es trobava necessitada dels polítics que no havia generat. El complement continuava funcionant entre enemics inconciliables perquè ni la mateixa FAI s'imaginava a Durruti de President de la Generalitat i a Garcia Oliver de Conseller Primer. I cedir el lloc a Andreu Nin o a Joan Comorera era una fal·làcia. L'Esquerra esporuguida i dispersada per la revolució, trencada entre els seus petits cabdillatges, s'adequava també a la situació revolucionària jugant totes les cartes. Casanovas, Tarradellas, Companys, Pi Sunyer eren quatre polítics per a quatre polítiques entre les mànigues arremangades de Bosch Gimpera i el camí cap a París de Ventura Gassol.

L'hegemonia "Esquerra-FAI-CNT" es mantenia encara que a la inversa. Es aquest canvi d'ordre el que trenca l'Esquerra i acaba amb la figura inestablement cohesionadora de Companys. Ni l'audàcia frontal de Casanovas en formar un Govern de la Generalitat a esquenes del Comitè de Milícies ni la coherència intel·lectual de Pi Sunyer podien fer front a la situació. Havia de ser un polític

que toqués de peus a terra, amb capacitat de pactar amb l'enemic més distant fins a trobar-s'hi bé, amb la flexibilitat de moviments d'un peix en l'aigua com qui es troba en el seu medi natural malgrat no saber nedar. Jo sep Tarradellas era la persona. Ell va ser qui va encarregar la reacció revolucionària amb la col.laboració d'Andreu Nin i García Oliver, el suport de Comorera i l'amistat permanent de Marià Vázquez. La seva força es fonamentava en l'arbitratge i la unitat. La raó és que sempre ha estat un protagonista sense "un partit" al dar rera. Ha estat un polític de transició, no de creació, però en l'equilibri manava fins que la balança es decantava. Era el seu final.

La constitució del Consell d'Economia l'onze d'agost del 1936, quan Josep Tarradellas era conseller d'Economia i Serveis Públics, és el punt de partida del nou ordre re volucionari que es fonamentava en la Nova Economia i en la unitat de les forces antifeixistes. Una i altra trobarien llur aparent realització plena en la formació del govern d'unitat encapçalat per Tarradellas i en l'aprovació del Decret de col.lectivitzacions i control obrer. Eren dues mesures imprescindibles si es volia fer gover nable Catalunya. L'habilitat de Tarradellas per a dissoldre el Comitè de Milícies tenia la contrapartida de l'assumpció del nou ordre revolucionari per part del Con

sell de la Generalitat el qual integraria totes les forces antifeixistes sense exclusió.

Tarradellas va ser el primer en aigualir el poder de la FAI-CNT implicant-la en el govern d'unitat però mantent-la al marge de conselleries claus com Finances, Defensa o Seguretat Interior. La seva filosofia era molt senzilla i transparent. L'Esquerra ja "no era res" i l'única manera de mantenir una presència protagonista era la de reunir en un únic Govern a un conjunt de forces sota el seu arbitratge. La necessitat d'unir-se i organitzar-se de cara a la guerra, que era contemplada per tothom, facilitava la seva actuació que buscava l'esta**bi**lilitat entre la descendent FAI-CNT i l'ascendent PSUC-UGT, mirant de trobar un punt d'igualtat sobre el qual potenciaria la seva política personal.

El major obstacle que tenia era aconseguir un únic programa de govern entre concepcions molt dispars i si ho assolia se li presentaria una posterior dificultat: apli**ca**re-lo. El govern d'unitat era la condició indispensable però no suficient, calia a més un programa d'unitat i l'autoritat per fer-lo respectar. Aquí és on es troba**va** la seva gran contradicció. En el seu arbitratge, l'Esquerra se situava al mig de dues opcions del moviment obrer, cedia al PSU de C la defensa de la petita burge-

sia i de la pagesia i es quedava sense identitat social, alhora que perdia la cohesió política. A Tarradellas se l'acusava de vel·leïtats anarquistes, a Companys d'estar hipnotitzat per Comorera, a Casanovas de preparar el cop d'Estat-ut. L'Esquerra no tenia ja cap política, ni tenia cap força per defensar els interessos socials que, malgrat tot, representava. L'únic recurs que li quedava era la unitat, encara que Tarradellas tingués l'habilitat de presentar-ho com la solució del moment polític.

El Govern d'unitat va resultar un govern de transició. No va aconseguir amagar la crisi interna de l'Esquerra, la qual va acabar sent el detonant de la crisi governamental arran de l'obscur afer Reverté-Casanovas. No va implicar realment a la FAI-CNT que malgrat comptar amb tres conselleries econòmiques i, per consegüent, bàsiques, va romandre més a fora que a dins del Consell de la Generalitat en el que hi tenia tres representants que no eren primeres figures de l'organització, a diferència del que succeïa amb les altres organitzacions polítiques. No va aconseguir que les pròpies forces que l'integraven respectessin el programa de govern. Va resultar un govern fictici.

La diferència de criteri entre Comorera i Tarradellas, que es respectaven tant com topades tenien, estava en

què el primer considerava prèvia l'elaboració d'un programa d'unitat a partir del qual es formaria un Govern de plens poders amb la participació de totes aquelles forces que es comprometessin a respectar-lo i a aplicar-lo fidelment, mentre que el segon considerava imprescindible l'entesa entre totes les forces antifeixistes en un Govern d'unitat. Un i altre criteri podien complementar-se, però no necessàriament, tal com va succeir. També la situació de cadascú era diferent. Tarradellas estava immobilitzat en l'arbitratge, Comorera participava en la confrontació.

Tarradellas va reunir, però no va posar d'acord, els tres principals contrincants: la FAI, el POUM i el PSU de C. Aquestes dues darreres organitzacions ambicionaven assolir la posició de la primera. Qui aconseguís acabar amb la preponderància de la FAI, acabava "ipso facto" amb l'ambigüitat directora i volàtil de l'Esquerra. Encara que pugui semblar sorprenent, el relleu de l'Esquerra en la direcció del moviment nacional català passava en mans de qui acabés amb l'hegemonia anarquista. D'aquí que es produeixi una doble confrontació entre les organitzacions obreres a Catalunya. Una, ideològica-política, entre el POUM i el PSUC; l'altra, política-pràctica, entre la guanyadora de les primeres i la FAI.

El POUM no és derrotat el maig del 37, ja havia perdut

el desembre del 36. Es la FAI la gran derrotada dels fets de maig. Entre setembre i novembre del 1936 només el PSU de C i el POUM podien donar contingut ideològic a l'apoliticisme per absència de la FAI o a l'apoliticisme per debilitat de l'ERC. Però aquesta potencialitat ideològica no les feia necessàriament protagonistes. L'ha vien de guanyar. Una i altra organització pretenien encapçalar el moviment revolucionari des d'un projecte de revolució socialista, en el cas del POUM, i des d'un projecte de revolució popular, en el cas del PSU de C. Mentre el primer concebia l'aliança amb la petita burgesia com una necessitat transitòria que no tenia perquè canviar el caràcter de la revolució, el segon defensava l'aliança com a definidora de la fase de la revolució popular en el procés cap a la revolució socialista. En els dos casos, la classe obrera esdevenia la columna vertebral de la revolució i del moviment nacional, però en el primer cas s'afrontava la guerra des de la revolució, en el segon la guerra era la revolució.

El POUM pretenia reemplaçar la FAI desplaçant-la de la direcció del moviment revolucionari, el PSU de C s'enfrontava a la FAI des del davant, com una alternativa, no com una successió. El POUM, que no es va acostar mai ni a la vora de l'objectiu, quedava relegat a un paper secundari en la balança de Tarradellas. Era el PSU de C

el que se situava a l'altre costat com a defensor de l'aliança entre la classe obrera, la pagesia i la petita i mitjana burgesia industrial i comercial. El pacte d'unitat, més exactament de no agressió, entre la FAI-CNT i el PSUC-UGT i el míting a la Monumental són exemples prou clars com per comprovar quins eren els efectius contrincants. El PSU de C i la UGT van créixer de manera fulgurant i hom no es pot accontentar amb la justificació de la seguretat personal o la sindicació obligatòria, ja que això també servia per a les altres organitzacions. Existeix una altra explicació en la política nítidament alternativa que representava davant la preponderància anarquista i el desbordament de l'Esquerra.

Comorera va guanyar la batalla a Andreu Nin, que va ser exclòs amb facilitat del govern en la crisi de desembre. La seva exclusió contrasta amb el triomf teòric de la FAI-CNT i la fal·làcia del govern sindical. La CNT aconseguia una conselleria més, la de Defensa, i Comorera passava, de sobte, a formar part del Consell de la Generalitat com a representant de la UGT. El Consell dels sindicats justificava "l'exclusió" dels partits en argu^{mentar} que l'ERC hi era com a representant de la petita burgesia, la UR de la pagesia, i la UGT i CNT representaven a la classe obrera. Els partits ja no hi eren, és a dir, el POUM i l'ACR.

La batalla política real, no solament ideològica, començava llavors. L'ambigüitat en la resolució de la crisi de desembre, que havia servit perquè el PSU de C i la FAI-CNT milloressin posicions, s'havia d'esclarir entre el govern de plens poders de Comorera i el govern sindical revolucionari d'Abad de Santillán, Pere Herrera, Francesc Isgleas o Josep Joan Domènech, que donaven a la CNT una presència molt més representativa en el Consell de la Generalitat en relació amb el govern de setembre. Com a conseller de Proveïments, Comorera faria notar ben aviat què entenia per govern de plens poders. No feia més que portar a la pràctica en la seva àrea específica el que havia dit i repetit fins a la reiteració en els discursos públics. La bel.ligerància i el populisme del seu llenguatge ja s'havien fet famosos. Els "incontrolats", els "valents de cantonada", els que confonien les col·lectivitzacions amb "la col·lectivització de les tisores de sastre", les "tribus" del front, etc. serien expressions que no identificaven directament a ningú, però que no deixaven de ferir la susceptibilitat de la FAI. No se li podia negar valentia a Comorera, tres atemptats localitzats ho proven.

Qualsevol que es llegeixi amb detenció els periòdics del primer any de guerra, treurà la conclusió que els fets de maig no són producte d'una provocació d'un o altre

color, sinó la cloenda inevitable d'un procés irreversi ble. No té sentit perdre's en la crònica de l'ocupació de la Telefònica sinó posar tota l'atenció en els pri-mers mesos del 1937 i, sobretot, en les crisis successi- ves del Consell de la Generalitat des del 26 de març. Tots els atacs contra el trotsquisme i blasmes sobre el POUM dels portantveus del PCE i del PSU de C, i del mateix Comorera, quedaven relegats per aquestes paraules pronunciades pel secretari general del PSU de C, en començar el seu discurs de l'u de juny del 1937: "Tot el que ha passat no és cosa casual, ni és una cosa de mira- cle el que ha succeït. És el final gairebé fatal d'un procés iniciat l'endemà mateix que havia començat aque- ta lluita. Dues línies polítiques, dues concepcions i dues conductes han estat enfront cercant una i altra l'a- jut i la simpatia de les masses populars. La línia polí- tica justa és la representada per nosaltres i les con- cepcions i conductes rebutjades són les representades per la FAI".

No es tracta d'oblidar les provocacions d'un o altre costat, ni de silenciar les provades provocacions forà- nies, ni de menysprear la creixent influència de la URSS en la política republicana, sinó d'explicar la confron- tació de maig des de les innombrables dades d'un procés essencialment interior. El resultat fou la derrota polí- tica.

tica de la FAI, la persecució física del POUM, la caiguda de Largo Caballero i la implantació del govern de front popular.

El 29 de juny es formava el nou Consell de la Generalitat després de la retirada dels consellers de la CNT, amb el triomf polític del PSU de C que esdevenia la primera força política de Catalunya. Els partits tornaven a integrar formalment el govern, recuperant una normalitat institucional que, segons Comorera, mai s'hagués hagut de perdre en l'ambigüitat del govern d'unitat o la barbaritat del govern sindical. Eren els partits i no els sindicats als qui corresponia governar.

La correlació de forces havia conviscut i també llur funció. El PSU de C es situava com partit d'equilibri entre una Esquerra que recuperava poc a poc la seva identitat social i política en la figura de Pi Sunyer i la CNT que, en davallada, no deixà d'intervenir en la lluita contra el feixisme, sobretot quan les forces republicanes i el corrent moderat del socialisme iniciaven la retirada.

En tot aquest procés que he explicat, quin era el pensament de Comorera? Es podria sintetitzar inicialment amb aquestes paraules: guanyar la guerra per damunt i abans que tot! Ara bé, guanyar la guerra equivalia com a mí-

nim a la consolidació de la revolució democràtica, podia significar la realització de la revolució democràtico-popular o podia ser la primera fase d'un únic procés cap a la revolució socialista. El pensament de Comorera anà canviant segons quina era la correlació interior i la situació internacional. Però en tots els casos es partia d'una situació de fet que Comorera mai no pensà en reformar: la Nova Economia que havia establert el Decret de col·lectivitzacions.

Aquesta realitat de partida va dificultar la confluència entre la política del PCE i la del PSU de C. La indefinició de la revolució popular tantes vegades proclamada per José Díaz o Joan Comorera, no amagava la diversitat de formes de concebir la revolució democràtica a Espanya. La concepció de Togliatti es va mantenir sempre en l'anàlisi de les transformacions pendents de la revolució burgesa contra "els residus del feudalisme, contra la noblesa i els oficials monàrquics, contra els dignataris de l'Església". La guerra d'Espanya era una guerra nacional-revolucionària que prenia la forma d'una revolució popular contra el feixisme interior i internacional. Però el feixisme, deia Togliatti, no es presentava a Espanya solament com a forma de reacció capitalista, sinó com a paladí de les reminiscències feudals, de la monarquia, del fanatisme religiós. Es així que la uni

tat d'obrers i camperols, intel.lectuals, petita burgesia urbana i, àdhuc, sectors de la burgesia que combatien al costat de la República, prenia el caràcter històric de revolució democràtico-burgesa, en la que la classe obrera havia d'assolir l'hegemonia del moviment revolucionari per tal de portar-lo a la victòria i instaurar una democràcia de nou tipus que creés les condicions i garantís les conquestes ulteriors, econòmiques i polítiques, dels treballadors d'Espanya.

La destrucció de la base material del feixisme no equivalia a un canvi de les relacions de producció ni del règim de propietat, sinó solament aquelles transformacions econòmiques i social que liquidaven els residus feudals i que es derivaven exclusivament d'una revolució política. La burgesia industrial o financera que s'hagués mantingut fidel a la República no tenia motiu de temença ja que la lluita contra el feixisme només afectava a qui s'hagués sumat o adherit a la sublevació. Ara bé, la capacitat de la classe obrera en erigir-se en classe hegemònica del moviment revolucionari seria la millor garantia de les ulteriors transformacions econòmiques i socials que sí canviarien les relacions de propietat en la superació històrica del sistema capitalista.

El discurs de Togliatti, com el de Carrillo deu anys després, neixia d'una hipòtesi falsa ja que la revolució burgesa ja s'havia realitzat a Espanya, amb major o menor plenitud, i també a Espanya el feixisme identificava a la reacció capitalista representada essencialment per la burgesia financera i industrial. No tenia sentit situar a la classe obrera com a classe hegemònica d'una revolució democràtico-burgesa que, a més, duraria dos dies tenint en compte el bloc republicà que el mateix Togliatti definia. Ni es podia argüir com faria Carrillo de manera barroera, en plena guerra freda, que les transformacions pròpies de la revolució democràtico-burgesa no implicaven un període de democràcia burgesa formal. L'error està en identificar revolució burgesa amb revolució democràtica cosa que no té perquè produir-se necessàriament. Es més, la continuïtat absolutisme-liberalisme-demò-liberalisme està en la defensa de la propietat. El grau de desenvolupament del capitalisme i la seva capacitat d'integrar-assumir les reivindicacions obreres originarà formes totalitàries de dominació-coacció o democràtiques de dominació-consens. En tots els casos la revolució burgesa és un fet, en canvi la revolució democràtica sempre estarà del costat de qui tingui major capacitat de crear hegemonia.

En qualsevol cas, la tesi de Togliatti no encaixava ni

per casualitat amb la realitat catalana. El fet de la Nova Economia la deixava sense lloc. El Decret de col·lectivitzacions no establí diferències segons les afinitats ideològiques o polítiques de la burgesia. Era la regulació d'un canvi revolucionari en base a un nou model de societat, alternatiu al capitalisme, que ordenava la nova economia a partir de la substitució de la propietat individual per la col·lectiva, en col·lectivitzar totes les empreses de més de cent treballadors i instituir un Comitè obrer de control, que fiscalitzava la direcció de les empreses privades de menys de cent treballadors que no haguessin estat abandonades per llurs propietaris o que, voluntàriament, no volguessin formar part del règim de col·lectivització.

Com caracteritzar aquest procés revolucionari? Evidentment, no com a revolució democràtico-burgesa. Si aquesta hagués estat la concepció del PSU de C, hauria hagut d'enfrontar-se des del primer dia a qualsevol canvi de les relacions de propietat, donant només suport a les col·lectivitzacions de les empreses abandonades pels seus propietaris. És probable que Comorera, en el seu fur intern, no hagués desitjat el desbordament revolucionari del 19 de juliol sinó la consolidació de la política de front d'esquerres com resposta a la sublevació, però la realitat dels fets obligaven a situar-se al cap davant i no a remolc o a contracorrent. L'opinió confluent entre

les diferents reaccions que van tenir els futurs dirigents del PSU de C davant del moviment revolucionari del 19 de juliol, era l'assumpció i canalització de l'espon-taneïtat revolucionària, entre la identificació amb el Comitè de Milícies de del Barrio o Rafael Vidiella i l'ac-titud reticent de Comorera.

En tots els casos es manifestava la necessitat urgent de posar a Catalunya en peu de guerra. El nou ordre re-volucionari que regulava el Decret de col·lectivitzaci-ons havia de complementar-se en l'organització d'una economia de guerra i del front militar des de la sòlida autoritat del Govern de la Generalitat. Cap organisme havia d'afeblir-lo i, menys encara, substituir-lo. La guerra exigia una centralització de les decisions i una fèrria deisciplina en llur aplicació.

Guerra i revolució eren dos conceptes indissolubles, sempre conjuntius, mai disjuntius, però que tenien graus diferents de complementarietat. Les ziga-zagues de Comorera i el PSU de C durant la guerra estaran determina-des per trobar sempre l'equilibri entre la Nova Economia i l'organització de la lluita antifeixista a partir de la correlació de forces de cada moment.

La revolució democràtico-popular constituïa l'eix sobre

el qual Comorera intentava convèncer als anarquistes de l'avenç revolucionari i, alhora, assegurar als republicans el respecte de l'aliança després de la victòria. Es tractava de consolidar la unitat de totes les forces que combatien el feixisme. I això solament era possible garantint els interessos de la petita i mitjana burgesia urbana i de la pagesia. Les col·lectivitzacions a la ciutat i al camp havien de respectar aquest criteri escrupolosament. La bogeria col·lectivitzadora que conduïa a situacions com la de la Fatarella, llançava a l'enemic imprescindible aliats de la classe obrera. Nogens menys la mobilització de tots els treballadors de cara a la guerra exigia la regulació d'una nova economia fonamentada en la propietat col·lectiva. En conseqüència, s'estava davant d'una revolució social que havia de trobar la seva força en l'aliança de les classes esmentades contra els que volien esmicolar-la des d'un esquerranisme infantil o frenar-la des de la ficció d'una única revolució política.

Ja no era possible tornar a la República del 14 d'abril. La victòria representaria la creació d'una República de mocràtica i parlamentària de nou tipus que reflectís la nova estructura econòmica i social que es derivava de la destrucció de la base material del feixisme. Aquesta era la política del PSU de C i el pensament de Comorera.

Però no servien per sí mateixes, havien d'adequar-se a les condicions canviants de la guerra i del context internacional. Tant era així que al final hom es perd en la confusió.

Amb tot, es poden definir dos extrems en les polítiques del PSU de C que es corresponen en la necessitat de concertar la unitat amb l'anarquisme o de convèncer als republicans de les seguretats de la revolució. La intervenció de Ruiz Ponseti en la Primera Jornada de la Nova Economia, el 6 de desembre del 1936, reflexa el primer extrem en definir el Decret de col·lectivitzacions com "l'interregne entre l'economia capitalista que està morint i l'economia socialista que es construirà l'endemà de la victòria". I la defensa dels Tretze punts del govern Negrín realitzada per Comorera amb aquestes paraules: "són i representen l'imperi de la Constitució", reflecteix l'altre extrem. Clar que entre desembre del 1936 i juny del 1938 s'havia passat de la necessitat de canalitzar la revolució a la necessitat de demostrar a les potències capitalistes occidentals que la guerra d'Espanya era únicament i exclusivament una guerra de defensa nacional contra el feixisme internacional. No hi havia cap revolució en marxa sinó únicament la defensa de la Constitució republicana.

Les tàctiques contraposades no aconseguen, però, presentar una imatge creïble ni ocultar el que hagués significat la victòria de la República: la derrota de la burgesia financera i industrial. Per més equilibris que volgués realitzar, Comorera no podia fer compatibles frases com "la guerra d'Espanya no és una guerra de classes", "no és possible retornar a la República del 14 d'abril", "lluitem per una República democràtica i parlamentària de nou tipus", "la guerra d'Espanya és una guerra d'independència nacional". L'objectiu obsessiu de guanyar la guerra per damunt de tot la presentava com revolucionària, a voltes, o com d'independència nacional. I no es podia disjuntar, el que es conjuntava en la revolució democràtico-popular que Comorera no va teoritjar fins anys més tard i que mai no li va servir per fer front a les tàctiques del moment.

L'opció antidemocràtica de la burgesia havia deixat en mans de la classe obrera el protagonisme en la defensa de les llibertats democràtiques. Però, ni es podia elevar la revolució democràtica per damunt de la lluita de classes ni es podia llançar a les classes dependents a favor de l'enemic en transformar la revolució democràtica en una revolució socialista o llibertària. Comorera i el PSU de C buscaren sempre la manera de consolidar una aliança interclassista que creava més reticències

que unitat. Van utilitzar tots els recursos per evitar una aplicació indiscriminada del Decret de col·lectivitzacions i no van dubtar en defensar-lo quan la petita burgesia reprenia el vol a través del l'ERC. Però no van aconseguir crear un bloc històric unit en la Nova Economia.

I és que la República petit burgesa havia quedat totalment derrotada el 19 de juliol. A una part del territori de l'Estat per la sublevació de la reacció capitalista, a l'altra part per la resposta revolucionària de la classe obrera. La revolució democràtico-popular no era l'expressió d'un front popular unit contra l'aixecament militar sinó la reconducció del desbordament revolucionari respectant els interessos de la petita burgesia industrial i comercial. El Decret de col·lectivitzacions resultava, doncs, més un pacte o reconducció que no pas una confluència d'interessos. El PSU de C es trobava al mig fent concessions a l'esquerra i a la dreta segons la correlació de forces. I si va intentar conciliar amb els anarquistes fins a maig del 1937 condicionant la República a la Nova Economia, va acabar condicionant la Nova Economia a la constitució republicana quan Comorera feia les mil piruetes per evitar que els republicans s'escapessin en la claudicació i el compromís, en voler demostrar que el nou ordre econòmic era compatible amb

la constitució i que, en qualsevol cas, hi havia un Tri
bunal de Garanties constitucionals per a resoldre en si
tuacions de conflicte.

Entre batzegades i concessions, Comorera va realitzar la seva ambició de situar el PSU de C com a primera força catalana i com a partit eix, però no com a partit únic del proletariat. La classe obrera industrial continuava organitzada majoritàriament en la CNT i des de la divisió obrera el projecte de realització de la revolució democràtico-popular naixia ja mediatitzat. No es pot oblidar que els fets de maig havien significat la derrota d'una part del moviment obrer i resultava imposs^{ible} ai
xecar un govern de front popular des d'aquesta premissa. El triomf de la tesi del front popular tant en el Govern de la República com en el Consell de la Generalitat es va fer des de la imposició, no des de l'acord. Si Tarradellas havia fracassat amb el govern d'unitat, tampoc Comorera va fer reeixir el govern de front popular. La força del PSU de C i l'ascens de la UGT a primer sin
dicat de Catalunya quedaven limitats per l'automarginació de la CNT i per la recobrada bel.ligerància de l'ERC creixentment distanciada de la Nova Economia i partidària d'una sortida negociada d'una guerra que es perdia irremissiblement.

Des d'aquest terreny tremolós i insegur, la presència de Catalunya dins de la República no havia de ser, precisament, capdavantera. La lectura de la biografia confirmarà com la problemàtica interna era tan absorbent fins maig del 37 que dóna la impressió que estava estancada en l'oasi de l'autonomia de la revolució i d'esquina on es decidia realment la seva sort. Barcelona havia esdevingut la capital de la revolució al marge de la República i no la capital de la revolució espanyola contra el feixisme. Es vivia la revolució, però no la guerra. I no es podia pretendre des de la debilitat de la crisi revolucionària viscuda, tenir un paper de primer ordre després de maig. Barcelona va esdevenir la seu del Govern de la República, però no la capital.

El catalanisme de Comorera, que volia concretar-se en la realització de la revolució democràtica a Espanya des del protagonisme de la nació industrialment més avançada i per mitjà de la funció dirigent de la classe obrera encapçalada pel PSU de C, com primer pas cap a la formació del partit únic del proletariat d'Espanya, es trobava obstaculitzat per tres evidències: el PSU de C no era el partit únic de la classe obrera de Catalunya, s'havia erigit com a força dirigent sobre la derrota d'una part del moviment obrer, no tenia la força de cohesió per impulsar el catalanisme que representava, com

el moviment capdavanter de la revolució espanyola. I tan poc es podia oblidar que la força i la feblesa del PSU de C sorgia d'una homogeneïtat en funció de la guerra que unificava corrents ideològics diferents que difícil ment podien dissoldre's en un de sol sense un Congrés constituent. La I Conferència Nacional només va assegurar la unitat orgànica i la cohesió política front el feixisme, però no la identitat ideològica.

Des d'aquestes limitacions hom ha d'interpretar les relacions del PSU de C amb el PCE o del Govern de la Generalitat amb el Govern de la República. Comorera les concebia de manera horitzontal, no vertical. El PSU de C i el PCE eren igualment partits que s'identificaven amb la Internacional Comunista i des de l'adhesió del primer o la integració del segon defensaven una mateixa política que es fonamentava en les resolucions del VIIè Congrés. El PSU de C, com partit independent, ambicionava tenir representació directa a la I.C. o al Govern de la República i no a través del PCE. Eren dos partits germans amb independència del major àmbit territorial d'un sobre l'altre. I tenien plena autoritat en l'aprovació de la política respectiva i en l'aplicació de les directrius de la I.C. Aquesta no va ser l'opinió unànim dels membres de la direcció del PSU de C que, sobretot des de l'establiment de la direcció del PCE a Barcelona, va

trencar-se més d'una vegada entre el sector espanyolista i el sector catalanista.

El mateix Togliatti, que era el secretari general efectiu del PCE, no va aconseguir mai imposar la seva autoritat sobre Comorera. Es feia el sord, incriminava el delegat de la I.C. Va recomanar a Moscú que el cridessin com havien fet amb Pedro Checa per tal d'ajudar-lo. Els informes de Togliatti a la direcció de la I.C. tenien, sovint, el costum de responsabilitzar els altres (membres de la direcció del PCE i molt especialment els del PSU de C) pels errors o desviacions comeses, quedant sempre net de culpa. En llegir-los un no sap quina era la seva primera funció, director o inspector, però una i altra es complementen en qui manté el poder i defuig la responsabilitat.

Comorera va anar a Moscú entre finals de gener i principis de febrer del 1938, no sé si a iniciativa pròpia o per recomanació de Togliatti o per les dues coses alhora. Estigué fora quasi dos mesos i va assistir al famós procés de Moscú contra Bujarin, Rykov i dinou acusats més, sobre el qual en va escriure un article publicat a Treball. És difícil concretar els efectes del viatge però, pels fets posteriors, es podria afirmar que Comorera consolida la seva posició, resguarda la independència

del PSU de C, però se sotmet a l'autoritat superior dels delegats de la I.C. L'afer de la revista Catalunya poques setmanes després del seu retorn, que va ser destruïda per ordre de Togliatti, n'és un exemple.

Aquest sotmetiment volgut a la direcció de la I.C. i la consideració com a mestres seus a Dimitrov, Manuilski o Gerö, no canviava la seva concepció sobre les relacions amb el PCE. Amb tot, no era fàcil fer compatible la independència orgànica de dos partits que formaven part d'un mateix Estat, s'identificaven amb la mateixa Internacional i convivia a la mateixa ciutat. Qualsevol qüestió concreta desencadenava reticències o, àdhuc, inculpacions mútues de "separatisme" o "intrusisme". Comoreira es trobava al mig entre el sector espanyolista encapçalat per Vidiella o Ardiaca que el titllaven d'estar a mercè dels nacionalistes, i el sector catalanista de Serra Pàmies o Miquel Ferrer que l'acusaven de contemperar en la concessió o el silenci davant l'intervencionisme de la direcció del PCE. Ell no se situà mai a un o altre costat. La seva força estava en l'arbitratge que comportava rebre crítiques de tots costats per unes regles del joc que, malgrat tot, ell interpretava i aplicava des de la personalització del PSU de C.

El fet de la guerra i el sotmetiment a una única Inter-

nacional va ajornar un problema de fons, l'existència de dos partits de la I.C. en un mateix Estat, que no va presentar-se formalment fins el 1939 i que no va explotar fins els anys quaranta. La qüestió de les relacions entre el Govern de la República i el de la Generalitat sí que era candent i present i no deixava d'afectar les relacions entre ambdós partits.

Comorera defensava el mateix criteri d'horitzontalitat respectant les competències específiques, pròpies i exclusives de cada Govern. El PSU de C estava en una situació difícil ja que heretava l'autonomia de la Nova Economia després de maig i assumia, des de feia temps, la necessitat de centralitzar la política de guerra. Comorera considerava que eren compatibles una amb l'altra. El Consell de la Generalitat havia de mantenir el govern en totes aquelles àrees que li competien en l'àmbit estatutari però amb l'acceptació de centralitzar algunes funcions en el Govern de la República per causa de les exigències de la guerra, sobretot en política militar, d'ordre públic i d'indústries de guerra. El problema no estava en la imprescindible concentració sinó en respectar la presència política de la Generalitat. De tal manera que, les competències sostretes com la d'ordre públic només ho havien de ser provisionalment i en el període més curt possible definit per la restitució de la

normalitat a reraguarda, i aquelles altres que ho fossin per raó d'una major eficàcia de cara a la guerra, havien de tenir una contrapartida en una major presència institucional de Catalunya en els òrgans centrals de la República. És així com Comorera preconitzava la intervenció de la Generalitat en els organismes que creés el Govern de la República en relació amb l'economia de guerra i, particularment, sobre les Indústries de guerra i, de manera primordial, la presència directa dels dos partits més importants de Catalunya en el Govern de la República. El PSU de C i l'ERC havien d'estar-hi representats.

L'opció de Comorera topava amb l'actitud resistencial de l'ERC que s'oposava a qualsevol disminució de les competències del Consell de la Generalitat i amb l'actitud centralista de Negrín i els partits estatals que centralitzaven sense més, reduint els drets de les autonomies i atomitzant llurs institucions. La presència dels ministres representatius de Catalunya i Euzkadi en el Govern de la República era més formal que compensadora de l'efectiu condicionament dels governs autònoms a la necessària centralització. Més d'una vegada, Comorera incriminava a Companys què feia el seu ministre. Poca cosa, la mateixa que faria Moix quan va substituir a Ayguadé. El problema no estava en la persona que represen

tava bé a l'ERC bé al PSU de C, sinó en la concepció de la presència dels ministres dels partits de les autonomies en el Govern de la República. No havia de ser un "ministre de segon ordre" que legitimés una presència que no passava de formal sinó algú que tingués la força i l'autoritat de fer-la efectiva. Quan Comorera plantejava la incorporació de dos ministres catalans en el Govern de la República s'imaginaria mil vegades primer a un Tarradellas o un Pi Sunyer per l'ERC i, més segur en cara, a ell mateix pel PSU de C. I no era un problema d'ambició personal, com deia Togliatti, seria com no dir res. Era la conclusió lògica de qui pensava en fer compatible la imprescindible concentració de poder amb el manteniment d'una presència efectiva de Catalunya o Euzkadi en la direcció de la guerra.

Aquest hauria estat el criteri de Comorera, però no l'actitud que podia tenir en funció dels dos pols contraposats. El PSU de C ni podia estar al mig ni podia situar-se als dos costats alhora, malgrat que compartia les queixes de l'Esquerra contra l'actuació personalista i centralitzadora de Negrín i, al mateix temps, s'identificava amb la política del Govern de la República contra les tendències prietistes dels principals dirigents de l'ERC. La conciliació no era possible i, gens fàcil, defensar-se de les crítiques de l'ERC de posar-se al cos

tat de Negrín contra Catalunya o de les crítiques de To gliatti, Stepan Minev o alguns dirigents del PCE, com Uri be, Mije o Pasionaria, per no combatre suficientment el separatisme i caure en desviacions nacionalistes. Així s'explica el silenci de Comorera quan Companys reuneix urgentment el Consell de la Generalitat per tal de pren dre una actitud unànim front el govern Negrín i així s'explica la seva concessió, en la debilitat, de col.laborar en la resolució de la crisi d'agost del 1938 acceptant que fos Josep Moix el substitut d'Ayguadé en el govern Negrín.

I és que el problema de les relacions entre el Govern de la República i el Consell de la Generalitat o la seva explosió en la crisi del 1938, no es pot reduir a la qüestió autonòmica sinó que s'ha de relacionar també amb la concepció política sobre el caràcter, el curs i el desenllaç de la guerra. És més, considero que existeix una línia de continuïtat política entre la crisi de Prieto i la crisi d'agost. Si Comorera hagués fet cos tat amb Companys no solament recolzava la crítica con tra la creixent sostracció de competències del Consell de la Generalitat sinó que s'alineava amb una posició contrària i d'obstrucció a la política general del Go vern de la República. I si s'adheria obertament amb l'ac tuació de Negrín, tal com va fer Vidiella, donava suport

a la marginació creixent del Consell de la Generalitat. L'opció primordial era la guerra, no l'autonomia, ja que sense guanyar la primera, la segona es perdia i de forma brutal. Entre Negrín i Companys, Comorera va optar sense entusiasme pel primer. La separació entre els dos polítics catalans es va fer ja irreversible.

Comorera, en una llarga cursa cap a una resistència desesperada en la que es tractava de salvar la República i la Constitució del 1931, la va emprendre contra les maniobres capituladores, sobretot després de la traïció de Munich. Qualsevol defensa d'una sortida negociada a la guerra d'Espanya significava el lliurament de la República a Franco. El compromís equivalia a la rendició i havien de ser tractats com aliats de l'enemic tots aquells que fomentessin un clima general de pessimisme i derrota. Mentre es combatia al front, eren desertors aquells que emmetzinaven la reraguarda. El concepte de resistir tenia un significat ben diferent per a Comore-ra que per a Companys, Pi Sunyer o Tarradellas. Mentre el primer, en aplicació del criteri de la I.C. i del comunisme espanyol en funció dels interessos de la política exterior soviètica, defensava la resistència a ultrança amb la idea que la guerra d'Espanya s'enllaçaria amb l'eclosió de la guerra mundial, els altres consideraven que la guerra ja estava perduda i que només tenia sentit

resistir com mesura de força per tal d'obligar a Franco a un compromís en les condicions menys negatives pels que havien lluitat al costat de la República.

En realitat, ni una ni l'altra opció tenien cap possibilitat i llur confrontació ja demostrava la segura derrota republicana, alhora que avisava de les immediates inculpacions en la inútil polèmica d'exili sobre les responsabilitats hagudes en la guerra. Era el reflexe del que succeïa en el marc de la República, entre l'automarginació d'Azaña, la retirada de Prieto, la insistència resistent de Negrín i el cop d'Estat per l'esquena de Casado. La República espanyola estava venuda a les zigzagues de la situació internacional i a la imposició de l'expansionisme nazi sobre les cancelleries occidentals o soviètica. Entre l'annexió d'Austria, el lliurament de Txecoslovàquia i el conqueriment de Polònia, Espanya era el terreny de proves i experimentació de la inevitable segona guerra mundial. Mentrestant, Hitler feia i desfeia en la diplomàcia internacional entre les concessions muniqueses que l'orientaven cap a l'est i el realisme soviètic que el retornava cap a l'oest. De fet, la guerra mundial ja havia començat en el període que va del pacte de Munich al pacte de Moscú, fins i tot abans, des dels precedents de Manxúria i Abissínia. El problema

estava en saber quan esclatava formalment per la intervenció d'alguna de les grans potències que feien tots els possibles perquè fos una guerra "localitzada" o, en darrer terme, que comencés per un altre lloc. Em sembla més rigorós dir que el pacte nazi-soviètic no desencadenà la segona guerra mundial sinó que situa a Gran Bretanya i França en la situació límit d'haver de declarar la guerra a Alemanya. Chamberlain i Stalin van fer tots els possibles per evitar llur participació en la guerra, de tal manera que resultava molt més segur signar una treva (més que un pacte) amb Hitler que no pas signar una aliança plena de desconfiances mútues contra el nazi-feixisme. Chamberlain va preferir la humiliació de confondre el pacte amb el sotmetiment, en la defensa d'un nou equilibri de l'imperialisme; Stalin no va dubbar en jugar a fons les contradiccions pròpies de l'imperialisme, encara que això impliqués el cinisme de pactar amb Hitler i de conceptualitzar com interimperialista una guerra que esdevindria justa en el moment que la Wehrmacht traspassés les fronteres soviètiques.

En aquest marc, i retornant cap enrera, la polèmica entre els republicans, entre Comorera i Tarradellas, s'empetitia fins a dissoldre's en l'absurditat. Si hi faig referència és per entendre que al darrera de les crítiques contra el "nacionalisme" o "l'espanyolisme" de PSU

de C no hi havia solament el problema del paper de les institucions catalanes en la guerra sinó, en primer terme, les dues concepcions essencials sobre la sort republicana, una vinculada a la política de compromís muniquesa fins que es va trobar enfrontada, l'altra vinculada a la política resistencial soviètica fins que es va trobar emmanillada pel pacte de Moscó.

La divisió al si del Consell de la Generalitat i l'enfrontament cada cop més visceral entre el PSU de C i l'ERC des de la crisi d'agost, es va acabar manifestant en la confrontació sobre a qui corresponia la direcció del moviment nacional. A les crítiques de seguir la política anticatalana de Negrín, Comorera contestava que l'Esquerra no tenia el monopoli de Catalunya i que no valia amagar una política de compromís i en retirada des de la ficció de representar els interessos de tots els catalans. El PSU de C era un partit tan català com l'Esquerra i ja era, a més, el primer partit de Catalunya. No es tractava de posar en dubte l'indiscutible protagonisme de Companys com a President de la Generalitat i símbol de Catalunya, ni tampoc d'oblidar que era l'Esquerra el partit que representava la petita i mitjana burgesia, però sí d'aclarir que "els dirigents del moviment nacional català eren els treballadors i la pagesia, els quals havien format el seu instrument polític: el PSUC, i el seu

instrument sindical: la UGT".

Els papers havien canviat. L'Esquerra de Companys ja no era l'Esquerra de Macià i el PSUC de Comorera ja no era la USC de Serra i Moret. Però no era convenient en les dificultats de la guerra augmentar la tensió amb fútils polèmiques que atiaven les dolentes relacions entre amb dos partits. En el pessimisme de la derrota i la bel·ligerència de qui busca culpables, els rumors acabaven silenciament les notícies i havia de frenar-se qualsevol maniobra que augmentés el nerviosisme de reraguarda. És possible que la defensa pública de Companys realitzada per Comorera en el seu discurs del 2 d'octubre del 1938 en el teatre Tívoli, "com la figura més preclara del nostre país", i el seu total suport al President de la Generalitat fins al final de la guerra, s'expliqui no solament per la necessitat ineludible de fer tots els esforços per mantenir la unitat, sinó també per acabar amb els rumors denunciats pel sector catalanista del PSUC d'intentar la carambola de substituir a Comorera en la secretaria general del PSU de C, potenciant-lo cap a la presidència de la Generalitat. El més probable, quasi que m'arrisco a dir amb tota probabilitat, és que no fossin altra cosa que rumors que emmetzinaven l'ambient, però que no deixa de ser convenient reflectir-los per demostrar el que sí era cert: les tensions en les relaci-

ons PSUC-PCE i els enfrontaments entre l'ERC i el PSUC que es derivaven de la crisi republicana en general i de les relacions entre el Govern de la República i el de la Generalitat, en particular. Quan es cridava mil vagades, unitat! i resistir! és que s'estava en plena divisió i sense força de resistència.

El desenllaç de la guerra no fa més que destapar la descomposició republicana i dispersar els republicans en múltiples divisions en l'isolament de l'exili. La història dels anys quaranta no és la de la resistència republicana sinó la de l'ascendència del franquisme cap a la seva consolidació, entre la repressió interior i la dependència exterior. L'oposició republicana acaba resultant una tràgica anècdota que confirma la derrota del 1939. Comorera va viure com tothom la il·lusió de la restitució democràtica, però abans d'entrar en l'anàlisi de la persistència de la derrota republicana és essencial aclarir el punt d'inflexió de Comorera i del PSU de C pel seu ingrés en la Internacional Comunista.

Ja he dit que la formació del PSU de C no significa cap mutació ideològica en el pensament de Comorera, és més aviat la culminació del que havia pensat i defensat des del seu retorn a Catalunya. Tampoc la guerra li comporta cap canvi de concepció. Però en aquest cas ja s'ha de

precisar que Comorera s'integra plenament en la política de la I.C., encara que tampoc es necessitava cap mutació ideològica per tenir, en aquelles circumstàncies, la mateixa política del moviment comunista. També hi encaixava Prieto, el qual no fou mai, ni per casualitat, comunista. Tanmateix, la diferència entre Comorera i Prieto està en què el primer s'integra i el segon conflueix circumstancialment. Aquesta qüestió és essencial per comprendre l'evolució ideològica posterior de Comorera, la qual està intrínsicament vinculada amb el destí del PSU de C, el partit que arribà a considerar com a propi.

L'adhesió del PSU de C a la I.C. conjuntament amb el no reconeixement del PSOE, després de la negativa reacció de Largo Caballero a la comunicació formal dels dirigents de la Federació Catalana Rafael Vidiella i Joaquim Almendros, va situar ja la unificació dins de l'àmbit comunista. Els dos llocs reservats al PSOE en el Comitè Central no van ser coberts mai, contràriament a la presència del PCE per mitjà de Josè Díaz i Dolores Ibárruri. Es podria dir, però, que la negativa del PSOE i l'adhesió a la I.C., no comportaven la integració del PSU de C dins del moviment comunista. Es cert, no es va realitzar formalment fins el final de la guerra però ja en el transcurs de la mateixa el PSU de C anava integrant-se

efectivament en el moviment comunista. Els discursos de Comorera i dels altres membres del Comitè executiu, la connexió dependent del partit amb la I.C. a través dels seus delegats a Espanya, la vinculació amb el PCE i l'alineament amb la Unió Soviètica feien ja del PSU de C, un partit comunista als ulls de les altres organitzacions republicanes. Ho era? No exactament, encara que aquest era el seu destí. La política de guerra ajornava l'homogeneïtzació ideològica. Mentrestant, Serra i Moret podia dir que "era del PSUC però no unificat" i a Tarradellas se li escapava més d'una vegada la paraula "socialistes" per a referir-se al PSU de C. Era un partit de la Internacional Comunista, però no es podia definir encara com un partit comunista.

L'ambigüitat fundacional s'estabilitzava en la guerra, però un cop acabada aquesta, començava a fer-se imprescindible la identificació. Entre els que consideraven que el PSU de C era ja un partit comunista i que, per tant, havia d'integrar-se a la I.C. a través del PCE, i els que pensaven, com Serra i Moret, que havia estat una aliança necessària, forçada per la guerra, però que ja no tenia sentit mantenir-la, es va imposar, transitòriament, una línia intermèdia que va triomfar en el Comitè Central d'Anvers, el març del 1939. Què era el PSU de C? Un partit que havia nascut de la unificació histò

com Víctor Colomer per "trotsquista" i responsable de l'edició de Catalunya i Miquel Ferrer per "desertor". I militants significats, no dirigents, com els diputats del Parlament, Serra i Moret, Carles Gerhard o Fronjosà es van desentendre del partit.

La crisi havia començat, doncs, tot just a les acaballes de la guerra. Però no esclataria fins l'arribada a Mèxic de Comorera, procedent de Moscó, l'estiu del 1940. Mentrestant, la signatura del pacte nazi-soviètic ja estava definint els bàndols d'una crisi que el pacte no origina però sí desencadena en l'espera de quina postura pública prendrà Comorera.

Ell és la persona clau per entendre la desunificació i per comprendre que no era possible la compatibilitat entre ser un partit integrat en la Internacional Comunista i presentar-se com un partit unificat. En l'intent d'aconseguir-ho va esdevenir botxí d'una depuració que acabaria amb ell mateix.

A primera vista, l'ingrés del PSU de C com secció catalana de la I.C., el juny del 1939, sembla confirmar les tesis polítiques del Comitè Central d'Anvers. En realitat no era així. El primer que he de dir és que no es reconeix al partit nacional sinó al partit unificat. És la

unificació la que justifica la constitució d'una secció nacional no estatal. El suport de Dimitrov a la secció catalana no estarà mai en funció del PSUC com partit nacional. Això hauria significat una autèntica convulsió en l'aplicació de la teoria leninista-stalinista. Des d'aquesta premissa es tractava de buscar una sortida formal que fes compatible la unificació del 36 amb la transformació del PSU de C en un partit comunista. La simple integració en la secció espanyola de la I.C. hauria significat la dissolució del PSU de C i el renaixement del partit comunista de Catalunya. Contràriament, el PSU de C no era un partit de nou tipus, però sí havia estat una unificació que calia corregir però no desmuntar. La solució estava en reconèixer solemnement la unificació socialista i comunista del 1936 per mitjà de la constitució excepcional d'una secció catalana al si de la I.C. però, alhora, el PSU de C de la mà de Comorera iniciava un llarg procés de correcció, de "bolxevització", per a esdevenir un digne partit comunista, marxista-leninista-stalinista.

D'aquesta manera se salvaven els acords del VIIè Congrés de la I.C. i, al mateix temps, el PSU de C es batejava com un partit comunista que hauria de fer-se mereixedor de la confirmació. El PSU de C era un fill bastard de la I.C. que havia nascut dels acords conjunturals del 1935 i no dels principis fundacionals interpretats exclusiva-

ment per l'estalinisme. La correcció es feia, doncs, imprescindible però, a on quedava la credibilitat del VIIè Congrés? Relegada en els justos termes i en el context històric en què es va produir. La perspectiva de la fusió socialista i comunista en un partit únic ja era més que llunyana i naixia d'una base contradictòria: no es podia unificar la classe obrera en un únic projecte ideològic des de resolucions que no ultrapassaven intencionalitats polítiques que es derivaven exclusivament d'una conjuntura històrica. A més, la unificació esdevenia fallàcia quan només podia ser realitzada des de l'única interpretació revolucionària possible, l'estalinista.

La unificació, tan enaltida sempre, del 1936, entrava en un cul de sac. Amb tota probabilitat no hi havia altra alternativa. La tercera via, la "internacional i mitja" d'Otto Bauer no era possible. Si Comorera ho hagués intentat, cosa que no va fer mai, s'hauria trobat escindit pels dos costats. Una altra qüestió, molt difícil de contestar, és si hagués aconseguit fer perviure el PSU de C entre el renaixement de les opcions estatals, comunista i socialista. Ho plantejo per acabar d'esclarir què va ser el PSU de C durant la guerra, malgrat ser etiquetat ja la majoria de vegades com un partit comunista. No era, evidentment, el partit únic, sobretot perquè no va aconseguir sostreure a la majoria de proletariat industrial

de la influència de la FAI-CNT. Però sí representava una projecció ideològica i política que es constituïa com alternativa i superació de l'etapa d'hegemonia republicano-anarquista. Aquest fet objectiu tenia un límit tallant: la victòria de Franco. La teoria de les fases de Maurín i Comorera, que no vull discutir aquí, s'ensorrava per un fet històric tan contundent com la derrota de la classe obrera. Era com tornar a la pre-història, el desenllaç de la guerra impedia establir qualsevol fil de continuïtat. Quan Comorera va a Moscú lliura un testament, encara que ell, justificadament, cregui que no.

El PSU de C havia mort malgrat que tothom en volgués ser hereu i Comorera tingués la força aparent de mantenir-lo. Ni Miquel Ferrer ni Serra Pàmies n'eren successors des de llur radicalització nacionalista en el MSEC o en el PSC, ni Josep del Barrio des de la volguda continuïtat testimonial en el MAS, ni Joan Comorera que va expulsar els militants esmentats en el procés de bolxevització-depuració i d'homogeneïtzació-alineament amb la Unió Soviètica. Així va anar aplanant el camí al sector espanyolista que, derrotat a Anvers, es trobaria de nou a la direcció per la lògica del destí iniciat a Moscú. I com a punt final, seria expulsat pels mateixos que ell havia cooptat amb la provada intervenció exterior del PCE.

L'ingrés del PSU de C a la I.C. com secció catalana és, doncs, la seva adequació formal al que en la pràctica ja havia començat a succeir durant la guerra: l'alineament a la política canviant de la I.C. fins a la pròpia dissolució com expressió dels interessos de la Unió Soviètica i de la política fixada per Stalin. Comorera volia fer compatible aquesta realitat, que ell assumia totalment, amb la pervivència de la voluntat d'enfortir el PSU de C en el marc del projecte del partit únic marxista-leninista-stalinista de tot Espanya. I en l'equilibri s'ensorrava. L'estalinisme el va convèncer, el va vèncer i el va desarmar. No em toca altre remei que explicar-ho.

L'alineament de Comorera amb la política estalinista ja es produeix durant la guerra d'Espanya, sobretot després del seu primer viatge a Moscó, però la seva integració en la racionalitat estaliniana no es produeix fins després de la guerra. Ell és el primer que es "bolxevitza" i des de la nova coherència ideològica s'erigeix en l'impulsor de la transformació del PSU de C en un partit "bolxevic". Tantes vegades va utilitzar aquesta paraula, monopolitzada per l'estalinisme, que va passar de l'apropiació indeguda a l'absurditat. Des de la propietat del mite es tenia sempre la veritat, es corregien els errors, es condemnaven els heretges i, si es canviava de política, es continuava estant en la certesa. No hi havia pos-

sibilitat d'equivocar-se, eren els altres que no capien la dialèctica de la política els que sempre es trobaven en fals. La manipulació de Lenin i el bolxevisme eren els elements indispensables de la racionalitat estaliniana que naixia de les limitacions històriques i estructurals de la revolució d'octubre que es manifestarien plenament en els anys 20 i, particularment, en la crisi del 1927 al 1929. Com indica Fontana (*), el fenomen de l'estalinisme no ha d'interpretar-se en termes de psicologia personal o de mesquina lluita pel poder, sinó com crisi social. El reformisme economicista i el tacticisme polític de l'estalinisme se sostenen en la simplificació catequística i assoleixen la funció conservadora al servei de l'ordre establert.

La integració plena de Comorera, i del PSU de C, en el leninisme-estalinisme representa el trencament subjectiu -la ruptura objectiva l'havia representat el final de la guerra- del procés de creació i consolidació del partit nacional de la classe obrera de Catalunya. Ja he dit que el PSU de C en les bases fundacionals del 23 de juny del

-----

(*) JOSEP FONTANA: Historia: análisis del pasado y proyecto social
Pàgs. 219-220.

1936 es definia com un partit marxista revolucionari. Ho repeteixo perquè queda una pregunta essencial abans de seguir en l'argumentació: era marxista, Comorera? Jo no m'hagués atrevit a preguntar-li. Ell es considerava marxista revolucionari i, a mi, ja m'és suficient l'autoconsideració. El seu coneixement intel·lectual del marxisme era més aviat limitat, malgrat haver tingut a les seves mans El Capital, traduït per Juan B. Justo, en el primer any del seu exili a l'Argentina, el 1919. Però, quants dirigents marxistes d'avui tenen un coneixement molt migrat dels textos de Marx que, en alguns casos, igual no han llegit mai? La identificació amb la ideologia marxista no consisteix solament en la lectura directa i individualitzada de Marx, sinó amb l'assumpció de les idees i els fets que s'han generalitzat al seu entorn. Una visió intel·lectualista ens portaria a dir que el marxisme no entra a Catalunya fins que no existeix una sòlida base intel·lectual autòctona, i jo crec que ja entra en el moment en què les seves idees, encara que sigui de manera vaga i inexacta, penetren poc o molt en el moviment obrer. La provada lectura i assumpció del Manifest Comunista que prologà en la segona edició catalana, traduïda directament de l'alemany per Pau Cirera, ens dóna ja una identificació de Comorera amb el pensament marxista i de com, des d'aquesta única base, la USC introduïa, directament i sense filtres, la base programàtica que havia de donar

sentit i contingut al partit de la classe obrera de Cata
lunya.

Si Maurin i el BOC havien introduït el marxisme a través de la seva lectura leninista, Comorera i la USC el van introduir directament, sense conèixer el sedàs. I així havia nascut el PSU de C, com un partit marxista, divers, plural i revolucionari. Entre l'ortodòxia leninista de Maurín i l'ortodòxia socialdemòcrata de Serra i Moret, Co
morera es beneficiava de la seva menor formació teòrica però major creativitat política, buscant un camí intermig que, irremeiablement, esdevenia heterodoxe. El 1936, tenia un coneixement molt superficial del pensament lenin
nista, sens dubte molt inferior a Maurín, i també coneixia d'una manera incomparablement menor que Serra i Moret, la tradició i actualitat del moviment socialista euro
peu. I això que semblen desavantatges, foren condicionaments que no tingué ja que, encertadament, no considerà trencada l'aliança amb la petita burgesia ni caducat el front d'esquerres; i sí considerà la necessitat de sit
tuar la classe obrera al capdavant del moviment nacional, amb el seu partit propi i independent, però fruit de l'estr
icta realitat històrica catalana i no d'un model somniat com alternativa als tradicionals partits comunista i soci
alista, ni com un fruit de radicalització conjuntural, conseqüència del fracàs del col.laboracionisme socialista.

Aquest fou l'encert de Comorera, i també el seu parany. La seva actuació política sempre fou més rica que la seva capacitat d'inferir-ne una teoria. Ni va saber, ni hauria pogut, cas de saber-ho, continuar el procés natural, propi, genuïnament nacional, de la formació i consolidació del partit de la classe obrera. L'ambigüitat fundacional del PSU de C fou també la contradicció permanent de Comorera, que a una mà portava encara el Manifest Comunista i a l'altra recollia la història oficial del Partit Comunista (bolxevic) de la URSS.

Comorera no passa del moviment socialista al moviment comunista a través d'una radicalització política o d'un salt ideològic, sinó adequant el seu marxisme ja assumit a l'única lectura possible que necessàriament era correcta, l'estalinista. Stalin era el guia indiscutible del moviment comunista, no solament per als partits comunistes ortodoxes, sinó també per als corrents ideològics i polítics adversaris que identificaven el comunisme amb la Unió Soviètica. Tant era així, que la paraula "comunista" s'identificava primer amb Stalin que amb Marx, i d'aquesta manera començava el joc dels disbarats.

La integració de Comorera en l'estalinisme s'ha de fer amb la precisió que ell s'autoconsiderava marxista i que la seva biografia està estretament vinculada amb tres

edicions del Manifest Comunista, la primera traduïda per Granier Barrera i prologada per Serra i Moret, la segona ja esmentada traduïda per Pau Cirera, i l'edició del centenari traduïda per Amadeu Bernadó. Això no exclou que la pràctica totalitat de les lectures de Marx i dels autors marxistes les realitzés a partir del seu alineament amb la teoria estaliniana. Aquesta seria el filtre que condicionaria el neomarxisme de Comorera. Stalin, Lenin, Dimitrov, Marx i Engels serien quasi exclusivament i per aquest ordre, els autors llegits, conjuntament amb la història del P.C. (bolxevic) de la URSS. Altres autors, com Rosa Luxemburg, Kautski o Otto Bauer ni els llegirà mai directament i les seves referències directes o indirectes procedeixen dels textos de Stalin i Lenin. Dos textos: "L'imperialisme, fase superior del capitalisme" i "Marxisme i qüestió nacional", el van convèncer tant que en va escriure una interpretació pròpia aplicada a la realitat espanyola i catalana a "La Nació en la nova etapa històrica" (1944) i en "El problema de les nacionalitats a Espanya" (1942), respectivament. El primer es va haver de desar indefinidament perquè no es corresponia amb les tàctiques polítiques del moment i el segon li va impedir entendre el sentit fundacional i històric del PSU de C.

El reformisme-tacticisme de l'estalinisme el va convèncer, el dogmatisme estalinià el va vèncer i les dues co-

ses alhora el van desarmar. Els seus escrits, conferències o discursos dels anys quaranta no aconsegueixen ocultar les contradiccions d'un alineament que no estava en funció sinó que condicionava la política canviant dels comunistes a Espanya i la mateixa identitat del PSU de C.

L'índex analític demostra fefaentment com les anàlisis de conjuntura ocupen la major part de la producció politico-literària de Comorera. I és demostratiu també comprovar com els escrits on troba més problemes d'acceptació són aquells en els que s'allunya de la circumstància immediata per endinsar-se en la retrospectiva històrica o la projecció de futur. Els documents majorment maleïts de Comorera, com "La revolució planteja a la classe obrera el problema del poder polític" (1949), o els ja esmentats "La línia nacional del PSU de C" (1939) i "La Nació en la nova etapa històrica" (1944), els escriu en dates claus en les que s'uneix l'anàlisi retrospectiva amb l'elaboració d'un projecte estratègic. La maledicció no solament reflecteix la discrepància que pugui haver-hi sobre llur contingut sinó també la incompatibilitat de formular cap estratègia des de l'estalinisme que té la raó de ser en el conservadurisme i en les tàctiques que se'n deriven.

A pesar de les seves escapades, Comorera encaixava perfec

tament amb la racionalitat estaliniana. Les seves conferències sobre la segona guerra mundial són un model d'assumpció de les directrius de la Internacional Comunista que les sabia argumentar amb una gran capacitat d'anàlisi autònoma. No es dedicava a repetir-les mecànicament com feien altres dirigents del comunisme espanyol sinó que construïa un discurs propi dins del marc estricte en el que es movia. Des de "Contra la guerra imperialista i per l'alliberament social i nacional de Catalunya" (1940) fins a "La batalla de la pau" (1945), s'erigeix en el dirigent comunista espanyol de major qualitat política. Les desqualificacions sectàries i els exabruptes de llenguatge contra els seus adversaris, que tampoc es quedaven en rere, no tenen perquè minvar la capacitat de definir una línia política pròpia.

No repetiré aquí el que explico detalladament a la biografia, però sí convé sintetitzar tant aquesta coherència global de pensament, en el conjunt dels escrits dels anys quaranta, com llur mediatització per les exigències polítiques imposades per la política exterior soviètica.

La dissolució de la Internacional Comunista és el millor moment per iniciar l'exposició del seu pensament. Com interpretar-la? Com la culminació de l'aliança antihitleriana de cara a la postguerra en la que la classe obrera

col.laboraria amb les burgesies nacionals per la reconstrucció de llurs Estats? Com l'obertura d'una nova etapa històrica en la que l'imperialisme nordamericà seria l'enemic a vèncer junt amb les burgesies nacionals dependents des de múltiples projectes nacionals de revolució democràtico-popular? Earl Browder contestaria afirmativament a la segona pregunta i Comorera a la tercera. Els dos s'equivocaven perquè la dissolució urgent de la I.C., sense esperar l'opinió de partits tan significatius com els partits comunistes de Xina o Iugoslàvia, responia a raons de conjuntura política. La resolució del Presidium es cacteritzava per la precisió en definir les aliances del moment i per l'intencionat silenci sobre el futur de la postguerra. En les circumstàncies més difícils de Hitler des del començament de la conflagració s'havia d'evitar una sortida de compromís entre les potències capitalistes que tornés a situar la Unió Soviètica com l'enemic principal i realment antagònic. D'altra banda, la dissolució de la I.C. que havia nascut com centre director de la revolució internacional i que des del 1924 havia anat substituint el sentit fundacional d'extensió de la revolució d'octubre per la defensa de la "pàtria del socialisme", representava el darrer servei a la URSS de cara a la postguerra posant la primera pedra de la coexistència pacífica entre les nacions, o dit més exactament, entre les potències triomfadores.

Ara bé, la decisió de Stalin de dissoldre la I.C. tenia una doble repercussió. D'una part silenciava les veus que denunciaven els partits comunistes com partits extra-nacionals que servien als interessos de Moscú a través de la I.C., però d'altra part perdia un instrument de control que d'alguna manera hauria de reconstruir quan la guerra freda. Les seccions nacionals en assolir plena independència política davant "la profunda diversitat dels camins històrics del desenvolupament dels diferents països del món" podrien adoptar polítiques que no tenien perquè confluïr sempre amb els interessos de la política exterior soviètica. La resolució del Presidium no podia justificar la dissolució en funció de l'aliança antihitleriana sinó que havia de donar una altra explicació que no traís la raó fundacional de la I.C., i aquesta podia esdevenir perillosa en substituir l'únic centre de direcció per la multiplicitat de centres nacionals (estatals).

En la perspectiva del final de la guerra cada secció nacional havia de definir la seva política de futur en funció del grau de desenvolupament del capitalisme i d'organització del moviment obrer. Però aquesta especificitat nacional no podia oblidar el fet de la interdependència internacional. Les preguntes abans formulades sobre quin seria la situació internacional una vegada vençut el nazifeixisme no podien tenir una resposta únicament nacional sinó que havien de tenir present el context internacional

i, sobretot, una diferència substancial en relació amb el final de la I Guerra Mundial: l'existència victoriosa de la URSS. Tots aquells que no còpessin que la coexistència pacífica o la guerra freda serien les dues cares d'una sola divisió del món en dos blocs, caurien en l'error perquè l'encert de la seva política nacional vindria definida per aquesta premissa i no per l'especificitat històrica de llur nació. Així es va precipitar Earl Browder en dissoldre el partit comunista nordamericà per a disposar-se a col.laborar en el funcionament eficaç del sistema capitalista en l'època de la postguerra, tot i que és molt indicatiu que no fos desautoritzat oficialment fins un any després per Duclos a Cahiers du Comunisme en un article publicat l'abril del 1945. El retard s'explica perquè Browder no va fer més que interpretar al peu de la lletra la resolució de la I.C. en considerar que l'etapa que s'iniciava era la lògica continuació de l'aliança antihitleriana i, per tant, de consolidació de l'aliança interclassista dins dels Estats capitalistes. En els mesos immediatament anteriors i posteriors de la conferència cimera de Teheran, quan el nom de Stalin arribava a cotes insospitades de popularitat als mateixos Estats Units, havia de contemplar-se amb comprensió la decisió de Browder des de les altes esferes de Moscú, sempre i quan cap altre partit comunista fes el mateix i tenint en compte que, tard o d'hora, quan la conjuntura políti-

ca canviés i les relacions entre Moscú i Washington no fossin tan amistoses, seria condemnat.

El que també es va equivocar, en discrepar precipitadament de Browder, va ser Comorera. El juny del 1944 ja s'avançava a Duclos en analitzar la dissolució de la I.C. des d'una òptica totalment contrària a la del secretari general del partit comunista nordamericà. El PSU de C no solament no havia de dissoldre's sinó que, conjuntament amb el PCE, consolidava la seva missió històrica situant-se al capdavant del procés revolucionari que s'obriria l'endemà de la victòria sobre Hitler. La batalla de la pau començava en el mateix moment que es derrotava la ca ra més ferotge i agressiva del capital monopolista. Aquest es reuniria a l'entorn de l'imperialisme vencedor nordamericà que quedaria enfrontat a la Unió Soviètica, a les classes obreres dels països capitalistes i a les nacions aimants d'alliberar-se del jou imperialista.

La tesi central de Comorera naixia de la incompatibilitat entre nació i capital monopolista. La naturalesa d'a quest és el sotmetiment de la pròpia nació, l'explotació sense límits d'un nombre cada vegada major d'altres naci ons, la instrumentació dels propis governs i l'emmanillament dels governs dependents. Era la classe obrera la que es constituïa en l'eix vertebrador de la nació i la que tenia la capacitat històrica, en la crisi social immediament

ta al final de la guerra, de transformar la victòria política contra el nazifeixisme en una victòria revolucionària contra l'imperialisme. Aquest es trobaria novament dividit entre les potències capitalistes vencedores, Gran Bretanya i Estats Units, amb l'oposició alternativa d'una nova potència internacional, la Unió Soviètica; amb el debilitament de les burgesies que traïren llurs nacions en l'expansió nazifeixista; amb la fallida del reformisme dins del moviment obrer. Contràriament, la classe obrera s'erigia en la protagonista de la reconstrucció democràtica de la nació des de la força d'haver estat capdavantera en la resistència antinazi i amb l'impuls històric de donar sortida a la situació revolucionària per mitjà de la nació popular o la nació socialista segons fossin les condicions objectives i la correlació de forces específica.

No es repetiria la primera postguerra mundial en la que la col.laboració socialdemòcrata va possibilitar el recobrament de l'hegemonia burgesa i l'estabilització del capital monopolista. L'enfrontament obert i l'agudització de la lluita de classes encerclaria cada cop més l'imperialisme nordamericà que no podria permetre que els pobles alliberats de l'ocupació nazi resolguessin democràticament el seu destí ja que això significaria la fi del sistema capitalista. La feblesa de les capes posseïdores dels països dependents impediria el manteniment de llur

poder en el marc d'un sistema democràtic i el feixisme resorgiria com l'alternativa del capital monopolista en fonsat cada cop més en les pròpies contradiccions. En la seva descomposició i parasitisme l'imperialisme provocaria guerres i conflictes més sagnants que en la postguerra anterior i desfermaria abans de l'ofec la tercera guerra mundial contra la Unió Soviètica.

Davant, doncs, de la primera postguerra en la que els governs de coalició reformaren l'Estat burgès i estabilitzaren el règim capitalista, Comorera llançava l'alternativa de guanyar la batalla de la pau des de la formació de governs de coalició obrera i pagesa amb participació de la mitjana i petita burgesia, la missió essencial dels quals seria assegurar el poder de la nació popular front el capital monopolista internacional i consolidar-lo amb el desenvolupament envers l'estructura superior socialista.

No confluïa gens el pensament de Comorera amb l'exaltació de l'aliança antihitleriana, ni amb l'actuació política que tindrien els partits comunistes occidentals en la immediata postguerra, ni amb la posició conservadora de la Unió Soviètica. I és que Comorera partia de la premissa falsa de conceptuar a la Unió Soviètica com a capdavantera de la revolució mundial que tindria una prime-

ra fase en les revolucions nacionals dirigides per la classe obrera front l'imperialisme. La contradicció de conceptuar la segona guerra mundial com a guerra interimperialista o guerra justa contra el nazifeixisme segons intervingués o no la URSS, la superava Comorera en considerar que l'aliança antihitleriana era conjuntural i formava part d'un únic procés revolucionari la meta del qual no era solament la destrucció de la façana més agressiva del capital monopolista sinó la d'aquest mateix.

S'equivocava perquè la política de la Unió Soviètica sempre fou defensiva i conservadora, mai ofensiva i revolucionària. El respecte escrupolós al pacte del 23 d'agost del 1939 fins que fou envaïda o la col.laboració desinteressada de cara a la reconstrucció capitalista d'occident mentre s'assegurava el control dels països alliberats per l'exèrcit roig en són proves sificients. Stalin era un gran estadista que no tenia cap inconvenient en evitar Togliatti a Itàlia per a formar part del govern Badoglio, o en reconèixer a De Gaulle a França i llançar al partit comunista francès a una col.laboració desinteressada de cara a la reconstrucció nacional, o en pressionar sobre Tito perquè s'entengués amb Mihailovich, o en oblidar-se dels revolucionaris grecs a Ialta. El realisme estalinià no era revolucionari per definició sinó que es sostenia en la raó conservadora de l'Estat. A través